

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΔΙΑΛΟΓΟΙ 2024 | ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 14-16 ΙΟΥΝΙΟΥ

ΔΙΑ ΛΟΓΟΙ ΣΤΗΝ ΟΜΙΧΛΗ

Δύσκολα πράγματα στο παρελθόν και το παρόν

ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ / ΣΤΡΟΓΓΥΛΕΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ / ΔΡΑΣΕΙΣ / ΕΚΘΕΣΕΙΣ / ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ

ΔΙΑ ΛΟΓΟΙ ΣΤΗΝ ΟΜΙΧΛΗ

Με την ευγενική υποστήριξη και τη διάθεση χώρων για τη διεξαγωγή του συνεδρίου

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ
ΜΟΥΣΕΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

MUSEUM
OF BYZANTINE
CULTURE

ΜΟΥΣΕΙΟ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Σας καλωσορίζουμε με χαρά στους Αρχαιολογικούς Διαλόγους του 2024!

34 συνεδρίες, στρογγυλές τράπεζες, δράσεις, εκθέσεις και περιηγήσεις θα επιχειρήσουν, στη διάρκεια του τριημέρου 14-16 Ιουνίου 2024, να διαλύσουν την «ομίχλη» της Θεσσαλονίκης με τη μορφή διαλόγων για το παρελθόν και το παρόν. Ελπίζουμε το πρόγραμμα της συνάντησης να σας φανεί απολαυστικό και να καταφέρει να προκαλέσει τον επιδιωκόμενο θόρυβο στην πόλη από ιδέες και απόψεις που σπάνια διατυπώνονται ή διασταυρώνονται επισήμως.

Ευχαριστούμε όλους τους συμμετέχοντες που εμπιστεύτηκαν τις σκέψεις τους στους διοργανωτές των φετινών Αρχαιολογικών Διαλόγων καθώς και το σύνολο των ανθρώπων που στήριξαν την προσπάθεια ποικιλοτρόπως παρά τους εγγενείς περιορισμούς μιας συλλογικής απόπειρας σε αχαρτογράφητα νερά.

Ευχαριστούμε επίσης το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, την Παιδαγωγική Σχολή ΑΠΘ και τον Πολυχώρο Πολιτισμού Ισλαχανέ για τη διάθεση των χώρων τους.

Ευχαριστούμε, τέλος, και τους φορείς που διέθεσαν τους χώρους τους ύστερα από αιτήματα που προέκυψαν από τους διοργανωτές συγκεκριμένων συνεδριών: το Μακεδονικό Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης και το Διεθνές Κέντρο Ψηφιακού Μετασχηματισμού και Ψηφιακών Δεξιοτήτων (CISCO).

Η Οργανωτική Επιτροπή των Αρχαιολογικών Διαλόγων 2024

Αντωνιάδου Ιωάννα, αρχαιολόγος ΙΔΟΧ, ΕΦΑΠοΘ
 Βλαχοπούλου Ρωξάνη, γραφίστρια, Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης
 Βούλγαρη Ευαγγελία, αρχαιολόγος, Εργαστηριακό Διδακτικό Προσωπικό, Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας, ΑΠΘ
 Δαραβίγκα Κλέα, αρχαιολόγος, υποψήφια διδάκτωρ, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
 Κατσαβέλη Όλγα, αρχαιολόγος, εκπαιδευτικός
 Μηλιώνης Ν. Χρήστος, αρχαιολόγος, ΕΦΑ Δυτικής Αττικής (ΙΔΟΧ) / ΣΕΠ, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
 Μπελέκου Χρύσα, αρχαιολόγος-μουσειολόγος
 Κίσσα Κατερίνα, αρχαιολόγος ΙΔΟΧ
 Παϊσίδου Μελίνα, καθηγήτρια αρχαιολογίας, Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας, ΑΠΘ
 Σταυριδόπουλος Γιάννης, αρχαιολόγος, ανεξάρτητος ερευνητής
 Τούρτας Αλέξης, αρχαιολόγος, μεταδιδακτορικός ερευνητής, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
 Τσαγκαράκη Ευαγγελία, αρχαιολόγος, Προϊσταμένη Τμήματος Συλλογών Κεραμικής, Μεταλλοτεχνίας & Μικροτεχνίας, Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης
 Υφαντίδης Φώτης, αρχαιολόγος-μουσειολόγος, μεταδιδακτορικός ερευνητής, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
 Χαμηλάκης Γιάννης, καθηγητής αρχαιολογίας και καθηγητής Νεοελληνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μπράουν, ΗΠΑ
 Χουρμουζιάδη Νάσια, αναπληρώτρια καθηγήτρια Μουσειολογίας, Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας & Επικοινωνίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

01. Επώδυνες απουσίες: Μνημονικοί τόποι και μνημεία για τους Εβραίους και τη δικτατορία στη Θεσσαλονίκη
02. Πεθαίνοντας στη Θεσσαλονίκη: Λόγοι διαχείρισης και ανάδειξης των ιστορικών ταφικών χώρων της πόλης, πολιτικές της μνήμης, επιτελέσεις (20ός-21ος αι.)
03. Άλλες ατμόσφαιρες της πόλης και οι ατμόσφαιρες των άλλων
04. Τα ανθρωποτοπία πίσω απ' τους ερειπιώνες
05. Πολιτική και μυθολογία της αίσθησης: Ίχνος, σύμπτωμα, αρχείο
06. Χωρο-παραστατικές αφηγήσεις κοινωνικών γεγονότων στη πόλη: Από την ομίχλη στο φως
07. Αρχιτεκτόνισσες στην Ομίχλη
08. Η ομίχλη της απασχόλησης και της απασχολησιμότητας στον πολιτισμό
09. Αρχαιολογία και οι επιστήμες της κληρονομιάς στην «ομίχλη» των εξελικτικών μεταβάσεων της Ανθρωποκαίνου
10. Μουσεία και εκθέσεις στα όρια: Η προσέγγιση «δύσκολων» θεμάτων σε μουσειακά περιβάλλοντα
11. Διάλογοι τοπίου
12. Διαχρονικοί άξονες της Θεσσαλονίκης. Λιμάνι, Εγνατία, Έκθεση: Ένα παραγωγικό πλέγμα σχήματος Πι σε εξέλιξη
13. Βιομηχανική Αρχαιολογία – Βιομηχανική Κληρονομιά στην ομίχλη: Προβλήματα και προοπτικές της διαχείρισης της βιομηχανικής κληρονομιάς
14. Ιστορία χωρίς τέλος: Το Μετρό, οι αρχαιότητες και μια πόλη στην ομίχλη
15. «Εμείς δεν ξέρουμε τι είναι η ομίχλη. Εμείς που λες όλα τα φτιάχνουμε στο φως»
16. Τραυματικές μνήμες
17. Το στρατόπεδο συγκέντρωσης «Παύλος Μελάς»: Ιστορία και μνήμη
18. Ιστορίες από τη «Χρυσή εποχή»: Η διαμόρφωση της αρχαιολογίας στη Βόρεια Ελλάδα στον 20ό αιώνα
19. Θεσσαλονίκη: Χαμένες προσδοκίες
20. Πολιτιστική κληρονομιά, μνήμη της πόλης και συγκυριακή ανάπτυξη στο πεδίο του σύγχρονου πολεοδομικού και αστικού σχεδιασμού
21. Ομίχλη στην Ακρόπολη: Συζητώντας για την φυλακή στο Επταπύργιο
22. Οι αρχαιολόγοι στην Ελλάδα ως εργαζόμενοι: Οι υφιστάμενες ιεραρχικές δομές της αρχαιολογικής κοινότητας και η σχέση τους με την παραγωγή της γνώσης
23. Τα μετέωρα βήματα της συνδιαχείρισης του παρελθόντος
24. Γενική συνεδρία
25. Η «χαμένη» Τουμπίτσα: Ένας κρυμμένος προϊστορικός θησαυρός πίσω από τις σύγχρονες πολυκατοικίες
26. Τα καλά κρυμμένα μυστικά της κεραμικής τέχνης: Σκιαγραφώντας κινήσεις, μνήμες και διαλόγους
27. (Σ)τα βήματα των ανθρώπων: Ιστορική διαδρομή στην Άνω Πόλη Θεσσαλονίκης
28. 'Mnéme - Holocaust in Thessaloniki': Ένα ντοκιμαντέρ της Γερμανικής Σχολής Θεσσαλονίκης
29. Θεσσαλονίκη, η πόλη της λογοτεχνίας
30. «Μέριμνα Ποντίων Κυριών»: Τραπεζούντα 1904-Θεσσαλονίκη 2024
31. Αναζητώντας κρυμμένα μυστικά στα υπόγεια του 34ου δημοτικού σχολείου Θεσσαλονίκης
32. Σώματα στο εργοτάξιο
33. dissecting archæographies
34. Counter Memory

Τελετή έναρξης

Μία συζήτηση με αφορμή την αρχαιολογική «ομίχλη» της Μακεδονίας με την Ευτέρπη Μαρκή, επίτιμη έφορο Αρχαιοτήτων, τη Δημητρία Μαλαμίδου, προϊσταμένη της Εφορείας Αρχαιοτήτων Σερρών και τον Γιάννη Χαμηλάκη, καθηγητή αρχαιολογίας και νεοελληνικών σπουδών στο Πανεπιστήμιο Μπράουν. Συντονίζουν μέλη της Οργανωτικής Επιτροπής των ΑΔ 2024.

Τελετή λήξης / Ολομέλεια των Αρχαιολογικών Διαλόγων

Η αρχαιολογία στη Γάζα, πριν και μετά τον Οκτώβρη του 2023, Γεωργία Ανδρέου, αρχαιολόγος-ερευνήτρια στο Πανεπιστήμιο του Σαουθάμπτον.

Αποικιοκρατία, αποικιοποίηση και η φοιτητική εξέγερση για την Παλαιστίνη, Γιάννης Χαμηλάκης, καθηγητής αρχαιολογίας και νεοελληνικών σπουδών στο Πανεπιστήμιο Μπράουν.

Και τι μας νοιάζουν όλα αυτά; Νάσια Χουρμουζιάδη, αναπληρώτρια καθηγήτρια μουσειολογίας στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Θα ακολουθήσει η ολομέλεια των Αρχαιολογικών Διαλόγων και ο προγραμματισμός για τη διοργάνωση του 2025.

01. Επώδυνες απουσίες: Μνημονικοί τόποι και μνημεία για τους Εβραίους και τη δικτατορία στη Θεσσαλονίκη

Παναγιώτης Μπίκας & Ευαγγελία Γεωργιάδου

Στόχος της συνεδρίας είναι να εξετάσει δύο απουσίες. Αρχικά την απουσία μνημόνευσης για τους χώρους που συνδέονται με την περίοδο της χούντας στη Θεσσαλονίκη. Ενώ οι πρωταγωνιστές αυτών των γεγονότων είναι παρόντες, λείπει μια ολοκληρωμένη προσπάθεια ανάδειξης γεγονότων και χώρων, πολλοί από τους οποίους είναι εντελώς εξαφανισμένοι από το μνημονικό τοπίο της Θεσσαλονίκης. Από την άλλη μεριά έχουμε την επώδυνη απουσία των βασικών φορέων της μνήμης του Ολοκαυτώματος στη Θεσσαλονίκη, του εβραϊκού πληθυσμού της πόλης. Οι ανακοινώσεις εξετάζουν την πορεία του αντισημιτισμού στην πόλη και τους μηχανισμούς σύνδεσης της μνήμης του κομβικού αυτού γεγονότος με το μνημονικό τοπίο της Θεσσαλονίκης, επικεντρώνοντας στα μνημεία που στήθηκαν στην πόλη σε διαφορετικούς χρόνους και τόπους. Παράλληλα θα εξετάσει τους τρόπους ανάδειξης αυτής της κληρονομιάς.

Διοργάνωση συνεδρίας:

Παναγιώτης Μπίκας, Δρ. Ιστορίας της Τέχνης, ΕΔΙΠ, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, ΑΠΘ & Ευαγγελία Γεωργιάδου, Αρχαιολόγος-Μουσειολόγος

01.1 Μνήμες και φαντάσματα της Χούντας: Το χωρικό αποτύπωμα της επταετίας στη Θεσσαλονίκη

Ευαγγελία Γεωργιάδου, Αρχαιολόγος-Μουσειολόγος

Στο επίκεντρο της παρουσίασης βρίσκεται η περίοδος της δικτατορίας 1967-1974 και πώς αυτή αποτυπώθηκε στη συλλογική και ιστορική μνήμη της Θεσσαλονίκης. Αναζητώντας το αποτύπωμα που άφησε η Χούντα στο αστικό τοπίο της πόλης, ερχόμαστε αντιμέτωποι με την απουσία μνημόνευσης και αφήγησης ή ακόμα και με την απόκρυψη των γεγονότων που σημάδεψαν την πόλη εκείνα τα επτά χρόνια. Οι χώροι (κέντρα κράτησης και βασανιστηρίων, φυλακές, Γενικές Ασφάλειες, Πολυτεχνείο) που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο εκείνη την περίοδο στη Θεσσαλονίκη υπάρχουν ακόμα· κάποιιοι ορατοί και άλλοι αφανείς, πλήρως εναρμονισμένοι με τον σύγχρονο αστικό ιστό της πόλης- αόρατοι πια στο ανθρώπινο μάτι. Γιατί υπάρχει αυτή η επιλεκτικότητα της μνήμης και πού αποσκοπεί; Πόσο ορατά είναι τα σημάδια μιας όχι και τόσο μακρινής και σκοτεινής εποχής; Μπορούμε σαν κοινωνία να θυμόμαστε τα επώδυνα παρελθόντα μας, ή είμαστε καταδικασμένες-οι να ξεχνάμε;

01.2 Η μνημείωση του Ολοκαυτώματος στη Θεσσαλονίκη: Χωρικές επιλογές και επιτελεστικές πρακτικές

Παναγιώτης Μπίκας, Δρ. Ιστορίας της Τέχνης, ΕΔΙΠ, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, ΑΠΘ

Το ελληνικό κράτος και οι τοπικές αρχές αποφάσισαν μόλις στα τέλη της δεκαετίας του

1990 να ασχοληθούν με την ανάδειξη του εβραϊκού παρελθόντος της πόλης. Τα φαινόμενα του τοπικού αντισημιτισμού και το γεγονός της σχεδόν ολοκληρωτικής εξαφάνισης μιας από τις ισχυρότερες εβραϊκές κοινότητες στην Ευρώπη, ήταν ζητήματα ταμπού για την πόλη. Μόλις το 1997 θα στηθεί το πρώτο μνημείο για το Ολοκαύτωμα, στην πλατεία Εβραίων Μαρτύρων, έργο του Γιουγκοσλάβου Ναντόρ Γλίντ. Το μνημείο αυτό θα περάσει απαρατήρητο μέχρι τη στιγμή, το 2006, που θα μεταφερθεί στην πολύπαθη Πλατεία Ελευθερίας, έναν από τους βασικούς μνημονικούς τόπους της πόλη. Η σύγχρονη ιστορία της πλατείας αυτής, αποτελεί ένα παράδειγμα της αλλοπρόσαλλής πολιτικής που χαρακτηρίζει τις δημοτικές αρχές. Οκτώ χρόνια αργότερα, το 2014, το κλίμα για τις δύσκολες ιστορίες στην πόλη έχει αρχίσει να αλλάζει και στο Πανεπιστήμιο θα στηθεί ένα μνημείο για το Ολοκαύτωμα, τοποθετημένο πάνω στο παλαιό εβραϊκό νεκροταφείο, μια από τις ιστορίες ντροπής της πόλης. Τέλος το 2015 η Πρωτοβουλία Πολιτών για τους Λίθους της Μνήμης στη Θεσσαλονίκη, θα τοποθετήσει μνημονικούς λίθους για να τιμήσει τους Εβραίους μαθητές του Α Γυμνασίου αρρένων της Θεσσαλονίκης που χάθηκαν στα κρεματόρια. Τρία διαφορετικά μνημεία, τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις στον τρόπο μνημόνευσης του ίδιου γεγονότος που μας οδηγούν στο να σκεφτούμε τις διαφορετικές τεχνικές μνημόνευσης μιας απουσίας.

01.3 Από τα πάνω και από τα κάτω: Αντισημιτισμός στη Θεσσαλονίκη του Μεσοπολέμου

Γρηγόρης Γκίνος, υποψήφια διδάκτορας, Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας ΑΠΘ, Εκπαιδευτικός

Μετά το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων πολλές νέες πληθυσμιακές ομάδες, μεταξύ αυτών και η εβραϊκή, βρέθηκαν εντός των καινούριων συνόρων της Ελλάδας, αυξάνοντας τον ελληνικό πληθυσμό. Η εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης, αλλά και άλλων πόλεων της Μακεδονίας και της Ηπείρου, αντιμετώπισε την πρόκληση να ανταπεξέλθει στη μετάβαση από το αυτοκρατορικό πολιτικό καθεστώς σε αυτό του έθνους κράτους. Η θρησκευτική ταυτότητα αυτών των ανθρώπων απέκτησε νέα χαρακτηριστικά μέσα σε ένα διαφορετικό πολιτικό περιβάλλον. Το ελληνικό κράτος συμπεριέλαβε αυτούς τους πολίτες στην πολιτική του δομή, διαμέσου μιας σειράς νομοθεσιών, που ερμήνευαν τη θρησκευτική διαφορετικότητα με πολιτικούς όρους.

Η παρούσα ανακοίνωση επιχειρεί να διερευνήσει αφενός τον τρόπο με τον οποίο ο από κάτω αντισημιτισμός δημιούργησε εκείνο το κοινωνικό πλαίσιο που έδωσε τη νομιμοποίηση στην ελληνική πολιτική ηγεσία να αναλάβει νομοθετικές πρωτοβουλίες που έπλητταν την εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης και αφετέρου πως η πολιτική ηγεσία με τη σειρά της ανατροφοδότησε από τα πάνω τον αντισημιτισμό, επιστρέφοντάς τον στους από τα κάτω. Το ερμηνευτικό αυτό σχήμα επιχειρείται να εξεταστεί μέσα στο πλαίσιο επτά ερευνητικών πυλώνων: α) την κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα κατά τα πρώτα χρόνια από την ενσωμάτωση της πόλης στην Ελλάδα το 1912, β) την ανοικοδόμηση της πόλης μετά την πυρκαγιά του 1917, γ) το ζήτημα της εβραϊκής νεκρόπολης, δ) το ζήτημα της αργίας του Σαββάτου, ε) των χωριστών εκλογικών συλλόγων για τους εβραίους, στ) το πογκρόμ του Κάμπελ με την παρελκόμενη δίκη και ζ) με τη στάση που επέδειξαν οι θεσμικές ελίτ της χώρας στη γκετοποίηση και εκτοπισμό ολόκληρης της εβραϊκής κοινότητας.

01.4 Το λιμάνι των φαντασμάτων: Μνήμη και λήθη στο έδαφος ενός δύσκολου παρελθόντος

Χρίστος Μάης, Διδάσκων, Τμήμα Πολιτισμού, Δημιουργικών Μέσων & Βιομηχανιών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Το λιμάνι της Θεσσαλονίκης υπήρξε πεδίο σκληρής αντιπαράθεσης μεταξύ εβραίων και προσφύγων, τόσο αστών (εμπόρων, ναυτικών πρακτόρων) όσο και εργατών (λιμενεργατών). Η εβραϊκή κυριαρχία στο λιμάνι έσβησε σταδιακά, ήδη από τον Μεσοπόλεμο και ολοκληρώθηκε με την εξόντωση του 96% της ισραηλιτικής κοινότητας στα στρατόπεδα εξόντωσης των ναζί. Τίποτα σχεδόν δεν μαρτυρά την εβραϊκή παρουσία ενώ πολλά την απουσία. Μία επιγραφή σε κτίριο των Λαδάδικων, στην οδό Κατούνη, παραπέμπει στην κάποτε ισχυρή παρουσία των εβραίων ναυτικών πρακτόρων και μόλις το 2016 τοποθετήθηκαν και λίθοι μνήμης (stolpersteine) στην πρώτη προβλήτα του Λιμένα.

Ακόμη κι η τοποθέτησή τους, είτε χωροταξικά, εκτός των «πεζοδρόμων», είτε περιεχομενικά, με μία γενική αναφορά στους εβραίους εργαζόμενους στο λιμάνι και μία ονομαστική αναφορά σε πέντε εβραίους λιμενεργάτες, δημιουργεί σοβαρά ερωτηματικά κατά πόσο όντως θυμόμαστε ή θέλουμε να θυμηθούμε τους εκατοντάδες χαμάληδες που εκδιώχθηκαν από το λιμάνι ήδη από τη δεκαετία του 1930 λόγω της απεργοσπασίας των ρακένδυτων προσφύγων, με εκατοντάδες να αναζητούν εργασία στην Παλαιστίνη και αλλού.

01.5 Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς των Εβραίων της Θεσσαλονίκης

Σοφία Παπαδοπούλου & Στέργιος Παπαστεργίου, Προπτυχιακοί Φοιτητές, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών & Ανατολικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Στόχος της ανακοίνωσης είναι αρχικά να συζητηθεί η μακραίωνη ιστορία τη εβραϊκής μειονότητας της Θεσσαλονίκης και πως αυτή επηρέασε καθοριστικά την ιστορία της Θεσσαλονίκης. Ιδιαίτερη βαρύτητα θα δοθεί στο ζήτημα της υλικής, κυρίως, πολιτιστικής κληρονομιάς της Θεσσαλονίκης και τους τρόπους με τους οποίους η διατήρηση της θα βοηθήσει στην ενδυνάμωση της συλλογικής μνήμης αναφορικά με τα γεγονότα που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Συζητώντας όλα τα παραπάνω η ανακοίνωση θα καταλήξει στον σημερινό ρόλο της εβραϊκής Κοινότητας της Θεσσαλονίκης αλλά και τις δράσεις που θα μπορούσαν να οργανωθούν, ώστε να διατηρηθεί ζωντανή η κληρονομιά της.

02. Πεθαίνοντας στη Θεσσαλονίκη: Λόγοι διαχείρισης και ανάδειξης των ιστορικών ταφικών χώρων της πόλης, πολιτικές της μνήμης, επιτελέσεις (20ός-21ος αι.)

Στυλιάνα Γκαλινίκη & Εσθήρ Σολομών

Τα ιστορικά νεκροταφεία της Θεσσαλονίκης αποτελούν συχνά πεδία δημόσιας παρουσίας συλλογικότητων, των οποίων η εκπροσώπηση σε άλλους τομείς παρεμποδίζεται, ενώ δεν είναι λίγες οι φορές που λειτουργούν ως εφαλτήρια για τη διεκδίκηση κοινωνικής ορατότητας. Στους χώρους τους αντηχούν οι εκάστοτε κυρίαρχες κοινωνικές αξίες (ή η αμφισβήτησή τους), εθνικές και εθνοτικές διαφορές, ταξικές διαφοροποιήσεις και κοινωνικές συγκρούσεις. Η πόλη άλλωστε αναπαριστάται συχνά ως «θεμελιωμένη στους νεκρούς της», αλλάζει μαζί τους –από τον καπνεργάτη που ενέπνευσε τον Επιτάφιο του Ρίτσου, τους υπηρετούντες στα συμμαχικά στρατεύματα του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, έως την εξόντωση των Εβραίων και την καταστροφή του νεκροταφείου τους, τους εκτελεσθέντες στον Εμφύλιο, τη δολοφονία Πολκ, τα θύματα του «Δράκου».

Τις τελευταίες δεκαετίες, τα νεκροταφεία έχουν μουσειοποιηθεί και αναδειχθεί σε τοπόσημα ιστορικού, αρχαιολογικού, τουριστικού, λογοτεχνικού και εικαστικού ενδιαφέροντος, τόποι τελετών αναφορικά με πρόσωπα, εποχές, ομάδες και σημαντικά συμβάντα. Ο θάνατος των Άλλων γίνεται, κατά περίπτωση, συλλογική ιστορία, μνήμη, πολιτιστικό δρώμενο, εμπειρία και υλικό κατάλοιπο υπό προστασία που κινεί επίσημες και ανεπίσημες επιτελέσεις της ταυτότητας της πόλης. Η συνεδρία επιδιώκει να φέρει σε μεταξύ τους διάλογο όσους/ες ενδιαφέρονται για τις διαδικασίες διαχείρισης/ιστορικοποίησης των νεκροταφείων της Θεσσαλονίκης και ευρύτερα της ταφικής της γης, εστιάζοντας σε δράσεις κάθε είδους που αφορούν στο παρελθόν και το παρόν της πόλης και των ανθρώπων της.

Διοργάνωση συνεδρίας:

Στυλιάνα Γκαλινίκη, αρχαιολόγος, Δρ. Αρχιτεκτονικής, Προϊσταμένη Τμήματος στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης & Εσθήρ Σολομών, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Μουσειολογίας στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

02.1 Ο θάνατος πάλι: Εισαγωγή και βασικοί άξονες της συνεδρίας

Στυλιάνα Γκαλινίκη, αρχαιολόγος, Δρ. Αρχιτεκτονικής, Προϊσταμένη Τμήματος στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης & Εσθήρ Σολομών, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Μουσειολογίας στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

02.2 Οι εβραϊκοί σκελετοί «στην ντουλάπα» του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Ιωσήφ Βαένα, φαρμακοποιός

Η σχέση του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης με το εβραϊκό νεκροταφείο,

πάνω στο οποίο είναι χτισμένο, αναμενόμενα δεν έχει υπάρξει πεδίο μελέτης. Το ίδιο το Πανεπιστήμιο στις αναφορές για την ιστορία του είτε επιλέγει να αγνοήσει το γεγονός, είτε αναφέρεται συνοπτικά, χωρίς να εξηγεί το πώς αναπτύχθηκε πάνω στο μεγαλύτερο εβραϊκό νεκροταφείο του κόσμου.

Η παρουσίαση αυτή έχει σκοπό να ασχοληθεί με την ίδρυση της Ιατρικής Σχολής το 1942. Κύριο κίνητρο υπήρξε η ενίσχυση της Ελλάδας απέναντι στη βουλγαρική απειλή, με προμετωπίδα την ανάπτυξη νέων σχολών του Πανεπιστημίου. Αυτό όμως έγινε δυνατό μόνο χάρη στη συνεργασία των πρωτανικών αρχών με τις γερμανικές αρχές Κατοχής. Συγκεκριμένα, κατά την ίδρυση της Ιατρικής Σχολής, οι κατοχικές δυνάμεις συνέδραμαν με υλικοτεχνική υποδομή και επέτρεψαν τη ληλασία των εβραϊκών περιουσιών. Η Ιατρική Σχολή στεγάστηκε στο εβραϊκό σχολείο του συνοικισμού Καλαμαριά στην περιοχή Ευκλείδη – η εναλλακτική της στέγασης σε χριστιανικά σχολεία απορρίφθηκε για ηθικούς λόγους. Η Ιατρική αιτήθηκε και παρέλαβε ληλατημένες εβραϊκές ταφόπλακες, τις οποίες χρησιμοποίησε ως ανατομικές τράπεζες. Μεταπολεμικά, το οίκημα δεν αποδόθηκε στους ιδιοκτήτες του, παρότι ήταν γνωστό το πού ανήκε – οι φοιτητές Ιατρικής αποκαλούσαν το ανατομείο «συναγωγή».

Η οικειοθελής συνεργασία του ΑΠΘ με τις Γερμανικές Αρχές Κατοχής και η συμμετοχή του στη ληλασία των εβραϊκών περιουσιών συνέβαινε την ίδια ακριβώς περίοδο που Εβραίοι της πόλης κλείνονται στα γκέτο και εκτοπίζονται στα στρατόπεδα. Αν θεωρήσουμε ότι το ΑΠΘ ως θεσμός έχει ιστορία και συνέχεια στον χρόνο, διαπιστώνουμε ότι το Πανεπιστήμιο δεν έκανε ποτέ ηθική αποτίμηση των όσων συνέβησαν τότε, με ευθύνη του. Η μεταπολεμική σιωπή του ΑΠΘ φωτίζει τον τρόπο που η εβραϊκή κληρονομιά γίνεται αντιληπτή από την ελληνορθόδοξη ακαδημαϊκή κοινότητα και ως άλλο προπατορικό αμάρτημα εξηγεί τη σύγχρονη δυσθυμία του Πανεπιστημίου απέναντι σε ό,τι εβραϊκό.

02.3 Το Μαύρο των Οστών

Φοίβη Γιαννίση, Ποιήτρια, Αρχιτέκτων, Καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Παρουσίαση του ηχητικού έργου *Το Μαύρο των Οστών* που παρουσιάστηκε στον Κήπο του Αρχαιολογικού Μουσείου της Θεσσαλονίκης ως μέρος της Μπιενάλε Τέχνης 2023 σε επιμέλεια Μαρίας-Θάλειας Καρρά. Πρόκειται για ένα χιμαιρικό πολυφωνικό αρχείο λόγων του χώματος και της πολιτικής του: οι νεκροί και το έδαφος της πόλης, η ιστορία των κοινοτήτων και η επιλεκτικότητα της μνήμης, το χώμα ως χώρος συνύπαρξης οστών διαφορετικών σωμάτων και ειδών που πέρασαν μέσα στο βάθος των αιώνων, το σήμερα και η αρχαιολογία ως θέσμιση της ιστορίας. Με επίκεντρο την εξαφάνιση των εβραϊκών μνημάτων και της γλώσσας λαντίνο από την αστική επιφάνεια.

02.4 «Από ποιον Τάφο προέρχεται;»: Στοχασμοί για μια εικαστική εγκατάσταση σε ένα μουσείο θεμελιωμένο πάνω σε νεκρόπολη

Χριστίνα Μαβίνη, αρχαιολόγος-μουσειολόγος και επιμελήτρια εκπαίδευσης στο MOMus – Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης

Στο πλαίσιο της έκθεσης «Κοινοί Ιεροί Τόποι» που διοργανώθηκε το 2017 στο τότε Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, η εικαστικός Λυδία Δαμπασίνα δημιούργησε μια εγκατάσταση με τίτλο «Από ποιον Τάφο προέρχεται;» αποτελούμενη από ένα ακατέργαστο τμήμα λίθου τοποθετημένου στο δάπεδο και τρία αναρτημένα γραπτά ερωτήματα: “Where is this from?”, “Is this from a Jewish tomb?”, “Or from a Muslim tomb?”. Τα ερωτήματα αυτά δεν λειτουργούν μόνο ως υπενθύμιση ότι τα κοινωνικά και εθνοτικά χαρακτηριστικά παύουν να έχουν νόημα στο καθεστώς της ανυπαρξίας, αντίθετα, ονοματίζουν συγκεκριμένες κοινότητες που έδρασαν στον γεωγραφικό και πολιτισμικό χώρο της πόλης για αιώνες χωρίς να έχουν πλέον φωνή ώστε να αφηγηθούν τη διαδρομή τους. Όχι μόνο γιατί η Θεσσαλονίκη απώλεσε το πρότερο μοντέλο συνύπαρξης των κοινοτήτων της, αλλά και γιατί τον επίλογο του αφανισμού του εβραϊκού στοιχείου τον έγραψε η καταστροφή της εκτεταμένης εβραϊκής νεκρόπολης και ο διασκορπισμός των οικοδομικών υλικών της σε αναγνωρίσιμα σημεία του αστικού χώρου.

Με αφορμή την επανέκθεση του έργου στο πλαίσιο της τρέχουσας έκθεσης «Από εδώ και πέρα. Ιστορίες για το επόμενο αύριο», αναπτύσσονται στοχασμοί γύρω από τα μουσειολογικά συμφραζόμενα της παρουσιάσής του και κυρίως αναδεικνύεται η διαλεκτική με τον χώρο του MOMus - Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, ο οποίος περικλείει σε ορατά σημεία, αρχαιολογικά κατάλοιπα από το ανατολικό νεκροταφείο της πόλης, ορισμένα εκ των οποίων διαλέγονται ενεργά με τη σύγχρονη εικαστική δημιουργία. Τα παραπάνω στοιχεία προσδίδουν στην εικαστική χειρονομία της Δαμπασίνα ταυτόχρονα μια ισχυρή τοπική αναφορά αλλά και μια πανανθρώπινη διάσταση που εντείνει την υπέρβαση των διχοτομήσεων: του θανάτου και της ζωής, της λήθης και της μνήμης, του γηγενούς και αλλόθρησκου, του τότε και του τώρα, του υπόγειου και του υπέργειου.

02.5 #unmapping: κοινότητες στη Θεσσαλονίκη και ταφικοί τόποι

Χαρίκλεια Χάρη, αρχιτέκτων - υποψήφια διδάκτορας ΕΜΠ

Παρουσίαση του εν εξελίξει έργου «αποχαρτογράφηση: κοινότητες στη Θεσσαλονίκη». Η αποχαρτογράφηση (unmapping) είναι μία πρακτική βιωματικής παρατήρησης και συν-δημιουργίας χαρτών. Βασίζεται στην διαδικασία συμπερίληψης των τοπικών κοινωνιών στη συν-διαμόρφωση αντιλήψεων για την εδαφική ταυτότητα των τόπων, το περιβάλλον, το πολιτισμικό και φυσικό τοπίο. Η διαδικασία αυτή είναι συμμετοχική, χρησιμοποιεί την ενσώματα και την ψηφιακή εμπειρία, και δημιουργεί ένα αφήγημα που βασίζεται στη μικρο-ιστορία. Στο επίκεντρο του έργου βρίσκεται η αποχαρτογράφηση της παρουσίας των διαφορετικών κοινοτήτων της Θεσσαλονίκης, και ο ρόλος τους στη διαμόρφωση των χωρο-κοινωνικών και πολιτισμικών τοπίων της πόλης. Οι κοινότητες των Αρμενίων, των Εβραίων, των Οθωμανών, των Μικρασιατών, των Ποντίων και των Ρομά, έχουν βιώσει διαχρονικά, σε χωρικό επίπεδο, τόσο την καλή γειτονία, όσο και τον αποκλεισμό και την περιθωριοποίησή τους, έχοντας αποτυπώσει την παρουσία τους, τόσο σε εμφανείς όσο και σε μετέωρους ή κρυμμένους τόπους στην καθημερινότητα της σύγχρονης πόλης: σε εμπορικές στοές, εγκαταλελειμμένα αστικά κτίρια, πρωτοβιομηχανικά και βιομηχανικά ερείπια, κρήνες. Καθοριστικό αποτύπωμα των χωρικών αυτών σχέσεων παρατηρούμε στους ταφικούς τόπους των κοινοτήτων: σε υπάρχοντα και εν ενεργεία κοιμητήρια, και σε συλημένα και κατεστραμμένα νεκροταφεία.

Στην προτεινόμενη παρουσίαση θα εστιάσουμε σε συγκεκριμένους ταφικούς τόπους, στα

νεκροταφεία κατά μήκος των ανατολικών τειχών της Θεσσαλονίκης, χαρτογραφώντας επιλεγμένα χωρικά «στιγμιότυπα» που δείχνουν τους χωρικούς συσχετισμούς. Η χαρτογράφηση βασίζεται σε μικρο-ιστορίες που αναδεικνύουν τον συνεχή μετασχηματισμό των τόπων αυτών, τόσο μέσα από τις δυναμικές σχέσεις των κοινοτήτων, όσο και μέσα από την αλληλεπίδρασή τους με το περιβάλλον και το φυσικό τοπίο της πόλης (ρέματα, κήπους).

02.6 Η πόλη, οι ανεπιθύμητοι νεκροί και ο Ηλίας Πετρόπουλος

Αρετή Κονδυλίδου, Κοινωνική ανθρωπολόγος/Θεατρολόγος, ΥΠΠΟ

Η εισήγηση θα αποπειραθεί να μιλήσει για τη Θεσσαλονίκη της «δύσκολης κληρονομιάς» και «των φαντασμάτων», αναφερόμενη, μέσα από τη ματιά και τα βιώματα του Ηλία Πετρόπουλου, σε αδύνατα πένθη και ανεπιθύμητους νεκρούς. Στη σκοτεινή περίοδο της Κατοχής και του εμφυλίου, η πόλη γέμισε «πτώματα, πτώματα, πτώματα» και ο νεαρός τότε «λαογράφος του άστεως» έβλεπε, έβλεπε, έβλεπε. Το 1944 έχασε τον πατέρα του. Το πτώμα του δεν βρέθηκε ποτέ.

Ανεπιθύμητοι νεκροί, ανεπιθύμητα μνήματα, ένα συλλογικό αδύνατο πένθος καθορίζει την πόλη διαγενεακά -ίσως- επιβάλλοντας μια ένοχη σιωπή δεκαετιών. Εκτελέσεις, ομαδικοί τάφοι, εξαφανισμένοι νεκροί, «παράπλευρα» κοιμητήρια, ξεκοιλιασμένα μνήματα. Ο Ηλίας Πετρόπουλος θα γράψει για όλα αυτά, θα διεκδικήσει την ορατότητα γι' αυτά τα αφανή σώματα και θα καταγράψει επί σαράντα χρόνια κοιμητήρια σε όλο τον ελλαδικό χώρο, κοιμητήρια χριστιανικά και αλλόθρησκα. Ενίστε θα σκισάρει από μνήμης τα είδη, τους τρόπους, τις διαφορετικότητες των τάφων και των ταφών, των τόπων μνήμης των νεκρών. Λίγο πριν το δικό του βιολογικό τέλος, θα προσπαθήσει να ολοκληρώσει το λεύκωμα που θεωρεί την πιο σημαντική δουλειά του: «Ελλάδος κοιμητήρια». Αρρωσταίνει. Τελικά το έργο δημοσιεύεται με κάποιες ελλείψεις, μετά θάνατον, με τις ημερολογιακές σημειώσεις της εξέλιξης της υγείας του που κρατούσε πάνω στο χειρόγραφο.

Ο καταγραφέας των κοιμητηρίων αποφασίζει να μην «αναπαυθεί» σε κάποιο απ' αυτά. Αρνείται ν' αφήσει υλικά κατάλοιπα, ταφικό σήμα, ή τόπο μνήμης για τους δικούς του. Καθιστά το πτώμα του «ανεπιθύμητο», που μετά από καύση, σκορπίζεται σ' έναν υπόνομο.

02.7 «Ρίχνοντας ένα λουλούδι» στον τόπο του θανάτου: Εφήμερα μνημεία πένθους στον δημόσιο χώρο της Θεσσαλονίκης

Στυλιάνα Γκαλινίκη, αρχαιολόγος, Δρ. Αρχιτεκτονικής, Προϊσταμένη Τμήματος στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης

Στον δημόσιο χώρο της πόλης, ανάμεσα σε μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους, καταστήματα, μουσεία, υπηρεσίες δημιουργούνται αιφνιδίως -και για καιρό επιμένουν- στα κράσπεδα πεζοδρομίων, σε νησίδες και εισόδους κτιρίων αυτοσχέδιες συσσωρεύσεις λουλουδιών, αναμμένων κεριών, χειρόγραφων σημειωμάτων και άλλων αντικειμένων στη μνήμη άωρων νεκρών που έχασαν τη ζωή τους σε τροχαιά δυστυχήματα ή δολοφονήθηκαν στη Θεσσαλονίκη. Πρόκειται για αντι-μνημεία που μέσα από την οικειοποίηση του δημόσιου αστικού χώρου και τη συλλογικοποίηση του ιδιωτικού πένθους αναδεικνύουν τη σημασία

του θανάτου όχι μόνο ως έσχατης ρήξης της ζωής αλλά ως πεδίου εκδήλωσης κοινωνικών συγκρούσεων και συλλογικών διεκδικήσεων των κοινών πόρων που απειλούνται ή έχουν απολεσθεί. Από την άλλη, η διακύβευση των κοινών όπως η κοπή των δέντρων του αστικού χώρου με απόφαση της προηγούμενης δημοτικής αρχής ή η απόσπαση των αρχαίων της Βενιζέλου που ακόμη κάποια εναπομείναντα μπάνερ καταγγέλλουν ως «έγκλημα», ανθρωποποιούν την απώλεια των δημόσιων αγαθών και η διαμαρτυρία μετέρχεται τους τρόπους του πένθους. Στην καρδιά της σύγχρονης Θεσσαλονίκη που η ταφική γη έχει ιστορικοποιηθεί ως υλικό ή νοερό κατάλοιπο ενός παρελθόντος εν πολλοίς ιδεατού και τουριστικά ελκυστικού, τα αυτοσχέδια μνημεία πένθους με τα συνήθως ευτελή θνησιγενή υλικά τους μοιάζει να θέτουν σε διερώτηση τις αστικές ροές κυρίως αυτών που σχετίζονται με την κατανάλωση και το κέρδος.

02.8 Δράση στο πλαίσιο της συνεδρίας

Performance: *Damnatio memoriae* [καταδίκη της μνήμης]

Αρετή Κονδυλίδου & Στυλιάνα Γκαλινίκη

- Στ' αλήθεια το εννοείς ότι η πόλη αυτή έχει πεθάνει;
- Ναι, τόσες φορές όσοι οι ξεχασμένοι της νεκροί.
- Υπερβολές!
- Δεν υπήρξαν ποτέ λοιπόν; *Damnatio memoriae*;

Μια 30λεπτη συμμετοχική επιτελεστική δράση για τα χαμένα ίχνη/πρόσωπα στην ιστορία της πόλης, για την αφανισμένη/τεμαχισμένη στρωματογραφία της.

Δεν απαιτείται κράτηση θέσης και δεν υπάρχει περιορισμός συμμετεχόντων. Η δράση θα πραγματοποιηθεί στο Παλιό Κοιμητήριο Επταπυργίου, που βρίσκεται στο τέρμα της οδού Ηπείρου, στον Δήμο Αγίου Παύλου. Πρόσβαση: Ι.Χ., ταξί ή αστικό λεωφορείο (No 23 του ΟΑΣΘ, με κατεύθυνση Συκιές, στάση «Παλιό Τέρμα» και ακολούθως διαδρομή με τα πόδια διάρκειας 5-6 λεπτών). Προτείνεται να παρευρεθείτε με άνετα παπούτσια και μακρύ παντελόνι.

03. Άλλες ατμόσφαιρες της πόλης και οι ατμόσφαιρες των άλλων

Χάρης Τσαβδάρου & Πάνος Χατζηπροκοπίου

Τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται η λεγόμενη «ατμοσφαιρική στροφή» στις κριτικές αστικές σπουδές καθώς και σε μελέτες ανθρωπολογίας του χώρου και ανθρωπογεωγραφίας που εξετάζουν τους τρόπους με τους οποίους το υλικό περιβάλλον της πόλης, σημερινό και παρελθοντικό, επηρεάζει το πως νιώθουν ατομικά και συλλογικά οι κάτοικοι και οι επισκέπτες της (Anderson, 2009· Böhme, 2013· Buser, 2017· Griffero, 2019· Thibaud, 2015). Συγκεκριμένα, η συζήτηση για την αστική ατμόσφαιρα αναφέρεται σε αισθητηριακές αντιλήψεις για τον τόπο, που διαμορφώνονται από συναισθήματα και βιωμένες εμπειρίες. Φωτισμός, ήχοι, χρώματα, μυρωδιές, αρχιτεκτονική, πολεοδομία, αρχαιολογικοί χώροι, μνημονικοί τόποι, ερειπωμένα κτίσματα, κινήσεις οχημάτων, παρουσία αστυνομίας, κάμερες παρακολούθησης, διαδηλώσεις, γκράφιτι, άτομα που συχνάζουν σε δημόσιους χώρους και άλλες καθημερινές υλικές και κοινωνικές σχέσεις της ζωής στη πόλη επηρεάζουν και διαμορφώνουν την ατομική ή συλλογική αίσθηση της αστικής ατμόσφαιρας. Έτσι, η αστική ατμόσφαιρα αφορά τις αισθητικές εμπειρίες, τις αισθητηριακές αντιλήψεις και τις κοινωνικές πρακτικές. Επομένως, οι ατμόσφαιρες αποτελούν μέρος της καθημερινής ζωής και διαμορφώνουν τη καθημερινή εμπειρία στην πόλη. Σύμφωνα με τον Thibaud (2015: 40) το ερώτημα δεν είναι πλέον «τι είναι μια ατμόσφαιρα;» αλλά «τι κάνει μια ατμόσφαιρα να είναι δυνατό να είσαι, να βιώνεις, να κάνεις, να αντιλαμβάνεσαι και να μοιράζεσαι;».

Στο παραπάνω πλαίσιο αυτή η συνεδρία επιδιώκει να διερευνήσει τους τρόπους με τους οποίους η πόλη, ως ένα διαρκές παλίμψηστο υλικών και πολιτισμικών πρακτικών, διαμορφώνει ατμόσφαιρες και διαμορφώνεται από αυτές. Ειδικότερα, το ενδιαφέρον είναι να έρθει σε διάλογο η αρχαιολογία, η ιστορία και η μνήμη της πόλης με την έννοια της αστικής ατμόσφαιρας, εστιάζοντας στις άλλες ατμόσφαιρες ή αλλιώς τις ατμόσφαιρες των άλλων, στο παρελθόν και κυρίως στο παρόν. Ως τέτοιες εννοούμε τις ομιχλώδεις, τις άβολες, τις υπόγειες, τις κρυμμένες, τις τραυματικές, τις μη επίσημες αστικές ατμόσφαιρες, τις ατμόσφαιρες οι οποίες σκόπιμα δεν επιτρέπεται να αναπνεύσουν και τις ατμόσφαιρες που καταπιέζονται και αγωνίζονται να εμφανιστούν, να συνομιλήσουν και να επικοινωνήσουν. Συνοπτικά, η συνεδρία ενδιαφέρεται να συνομιλήσει με τους παρακάτω θεματικούς άξονες:

Πως διαμορφώνεται η σημερινή ατμόσφαιρα της πόλης από τον υλικό πολιτισμό και τη μνήμη του παρελθόντος;

Σε ποιες υλικότητες του παρελθόντος επιτρέπεται και σε ποιες απαγορεύεται να είναι ορατές και να επηρεάζουν τις σημερινές ατμόσφαιρες της πόλης;

Πως οι μετακινήσεις πληθυσμών επηρέασαν τις υλικότητες και τις κοινωνικές σχέσεις παραγωγής αστικής ατμόσφαιρας και πως αυτές αντανακλούν στο σήμερα;

Πως νεοαφιχθείσες μετανάστριες και μετανάστες βιώνουν και αντιλαμβάνονται τις επικρατούσες ατμόσφαιρες της πόλης και τι δυνατότητες έχουν για να διαμορφώσουν νέες;

Διοργάνωση συνεδρίας:

Χάρης Τσαβδάρου, Μεταδιδακτορικός Ερευνητής, τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Ανάπτυξης, ΑΠΘ & Πάνος Χατζηπροκοπίου, Αναπληρωτής Καθηγητής, τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Ανάπτυξης, ΑΠΘ

03.1 Πέρα από τα όρια του βλέματος: Η υπέρβαση των νεοφιλελεύθερων αστικών περιφράξεων μέσω της βιωμένης ατμόσφαιρας (ambience) των άλλων στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης

Ζαχαρίας (Ζάχος) Βαλιάντζας, υποψήφια διδάκτορας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Ανάπτυξης, ΑΠΘ

Η παρούσα έρευνα έχει ως στόχο να αναδείξει τις μετασχηματιστικές δυνατότητες που διαμορφώνονται από τις ενσώματες παρουσίες των υποκειμένων της ετερότητας μέσα από αναδυόμενες αστικές ατμόσφαιρες στην πόλη της Θεσσαλονίκης.

Στην παραχώδη εποχή των νεοφιλελεύθερων αστικών περιφράξεων, του εξευγενισμού και των διαδικασιών εμπορευματοποίησης της πόλης, η συμβολή μας επικεντρώνεται στις διασταυρώσεις της κατοίκησης των μεταναστών-στριών και της αστικής ατμόσφαιρας (ambience).

Με βάση το θεωρητικό πλαίσιο που θέτει η σύγχρονη κριτική αστική θεωρία και η ανθρωπογεωγραφία, δίνεται έμφαση στις κινήσεις που πραγματώνονται στο αστικό πεδίο, καθώς και στις ποικίλες πολυπλοκότητες αναφορικά με την παρουσία των νεοαφιχθέντων (προσφύγων και μεταναστών) στο κέντρο της πόλης. Επιπρόσθετα η μελέτη μας επιδιώκει να αναδείξει μια νέα κοινοτικά βιωμένη ατμόσφαιρα που αναδύεται στις γειτονιές της πόλης, εστιάζοντας στις διεκδικήσεις (α)ορατότητάς μέσω πρακτικών επανοικειοποίησης του δημόσιου χώρου.

Τα προαναφερθέντα ζητήματα διερευνώνται μέσα από εθνογραφική μελέτη στην πρώτη προβλήτα του λιμανιού της Θεσσαλονίκης. Στο ακρότατο αυτό σημείο της πόλης όπου αμφισβητούνται τόσο οι υλικότητες των περιφράξεων, όσο και τα άυλα ατμοσφαιρικά σύνορα, μέσω συν-αισθηματικών (affective) ατμοσφαιρών κοινότητας, φροντίδας και αλληλεγγύης.

Εξετάζοντας τα ζητήματα που σχετίζονται με τη μεταναστευτική παρουσία στα σημερινά καθεστώτα συννοριακού και χωρικού αποκλεισμού, η έρευνά μας στοχεύει να φωτίσει όλες εκείνες τις μετασχηματιστικές πτυχές των τόπων και τρόπων συνύπαρξης των υποκειμένων της ετερότητας, καθώς και να ανοίξει διαύλους επικοινωνίας αναφορικά με τη γενικευσιμότητα των πρακτικών που εξελίσσονται αναφορικά με τις διεκδικήσεις για το δικαίωμα στην πόλη.

03.2 Αποαποικιοποιώντας αστικές ατμόσφαιρες: Αλληλέγγυες πρακτικές κοινών μεταξύ νεοαφιχθέντων πληθυσμών στη Θεσσαλονίκη

Χάρης Τσαβδάρου, Μεταδιδακτορικός Ερευνητής, τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Ανάπτυξης, ΑΠΘ & Πάνος Χατζηπροκοπίου, Αναπληρωτής Καθηγητής, τμήμα Μηχανικών

Χωροταξίας & Ανάπτυξης, ΑΠΘ

Η βιβλιογραφία που μελετά τις πολιτικές μετανάστευσης και την ανθρωπιστική δράση συχνά προσεγγίζει τους νεοαφιχθέντες πληθυσμούς ως παθητικούς αποδέκτες υπηρεσιών. Ωστόσο, το γεγονός ότι οι μετανάστριες και μετανάστες διεκδικούν το δικαίωμα στην πόλη και εξασκούν πρακτικές αστικών κοινών δεν έχει έως τώρα επαρκώς μελετηθεί. Η παρούσα εισήγηση εξετάζει τις εγκαθιδρυμένες αστικές ατμόσφαιρες σε σχέση με τις αλληλέγγυες και συλλογικές πρακτικές των νεοαφιχθέντων, διερευνώντας τις προοπτικές των τελευταίων για την αποαποικιοποίηση της εθνικής αστικής ατμόσφαιρας στη περίπτωση της Θεσσαλονίκης.

Στις αρχές του 20ού αιώνα η Θεσσαλονίκη ήταν μια πολυεθνική και πολυθρησκευτική μητρόπολη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Κατά τους βαλκανικούς πολέμους ο ελληνικός στρατός κατέλαβε την πόλη, όπου στη συνέχεια επιδιώχθηκε, συχνά με βίαιες μεθόδους, η εθνική ομογενοποίηση του πληθυσμού, της μνήμης και του χώρου της. Ωστόσο, τις τελευταίες δεκαετίες, μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου, νεοαφιχθέντες πληθυσμοί από τα Βαλκάνια και περιοχές της πρώην ΕΣΣΔ εγκαταστάθηκαν στην πόλη, ενώ, πιο πρόσφατα, η Θεσσαλονίκη αναδύθηκε ως βασικός κόμβος στην κίνηση χιλιάδων μετακινούμενων ανθρώπων από χώρες της Δυτικής Ασίας και της Αφρικής στη διαδρομή τους από την Τουρκία προς την κεντρική και βόρεια Ευρώπη.

Έχοντας περάσει από τη βία των εθνικών συνόρων, οι νεοαφιχθείσες και νεοαφιχθέντες συναντούν αόρατα σύνορα καθώς τα «άλλα» σώματα «δε χωρούν» στις καθιερωμένες ατμόσφαιρες της πόλης. Βασισμένη σε αστική εθνογραφία, η εισήγηση εστιάζει ιδιαίτερα σε περιπτώσεις κατά τις οποίες διαπερνούν τα ατμοσφαιρικά αυτά σύνορα καθώς εμπλέκονται σε συλλογικές πρακτικές, σχέσεις και χρήσεις του χώρου. Δημιουργούν, έτσι, νέες διεθνικές ατμόσφαιρες, αποσταθεροποιώντας τα εθνικά ατμοσφαιρικά σύνορα και διανοίγοντας προοπτικές στην κατεύθυνση αποαποικιοποίησης της πόλης.

03.3 Ο συνοικισμός 151: Ιστορία και συλλογική μνήμη

Κώστας Τζιάρας, μεταδιδακτορικός ερευνητής, τμήμα Πολιτικών Επιστημών, ΑΠΘ

Το «Πάρκο Εβραίων Μαρτύρων», εντός του παλιού συνοικισμού Εβραίων πυροπλήκτων 151, εκτείνεται βόρεια της οδού Παπαναστασίου, σχολιάζεται συνήθως από τους ανθρώπους της γειτονιάς για τον βαθμό παραμέλησής του και είναι μάλλον γνωστότερο ως πάρκο της ΔΕΗ. Στην ανατολική του πλευρά, το επιχειρηματικό - στεγαστικό «Project 151» έχει επαναφέρει σε σχετική ορατότητα στην πόλη το όνομα του παλιού συνοικισμού, χωρίς να γίνεται σαφές το περί τίνος πρόκειται, παρά μόνο αν κανείς επισκεφτεί την ιστοσελίδα της εταιρείας. Ανατολικότερα, το μνημείο της φλεγόμενης μενορά, το οποίο τοποθετήθηκε το 1997 στη συμβολή των οδών Κλεάνθους και Κ. Καραμανλή, λείπει από το 2006, καθώς τότε μετεγκαταστάθηκε στην πλατεία Ελευθερίας. Μια μαρμάρινη πλάκα, ανάμεσα σε ντουλάπες και πίνακες στο παλιό τριθέσιο 83 Δημοτικό Σχολείο Θεσσαλονίκης αναφέρει «*Το διδακτήριο τούτο ανηγέρθη επί οικοπέδου δωρηθέντος υπό της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης εις μνήμην δώδεκα χιλιάδων ισραηλιτοπαίδων Θεσσαλονίκης εξοντοθέντων υπό της χιτλερικής θηριωδίας*». Η εισήγηση ασχολείται με την ιστορία και την ιστορική μνήμη σχετικά με την πορεία του εβραϊκού συνοικισμού 151, από την ίδρυση έως την καταστροφή του στη διάρκεια της ναζιστικής κατοχής. Με αφορμή τη βιωμένη εμπειρία του χώρου

και τα εναπομείναντα τοπόσημα στη γειτονιά επιχειρείται να συγκεφαλαιωθεί η ιστορική γνώση από την ως τώρα ιστορική έρευνα, η αποτύπωσή της στη λογοτεχνική παραγωγή (Χεκίμογλου 1996· Φωτάκης 2022· Naar 2018· Mazower 2004· Μπενεβενίστε 2017· Μπουρλάς 2000· Σκαμπαρδώνης) αλλά και να διερευνηθεί το κατά πόσο η σκοτεινή ιστορία του συνουκισμού είναι γνωστή στους σημερινούς κατοίκους της, κατά πόσο ο υλικός κόσμος του παρελθόντος ανιχνεύεται στο παλίμψηστο του αστικού χώρου (Griffero 2019 · Wittich 2023).

03.4 Αρχαιολογία στη Χώρα των Καναπέδων

Νεκτάριος-Πέτρος Γιούτσος, Δρ. Αρχαιολόγος, Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής (ΙΔΟΧ) & Χρήστος Ν. Μηλιώνης, Δρ. Αρχαιολόγος, Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής (ΙΔΟΧ) – ΣΕΠ, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Σε μια εποχή όπου η ανθρώπινη δραστηριότητα επιφέρει σημαντικές αλλαγές στο γεωλογικό αρχείο και στο οικοσύστημα, η αρχαιολογία πεδίου ασκείται όλο και πιο συχνά σε ιδιαίτερα περιβάλλοντα. Στο πλαίσιο του έργου «Αρχαιολογικές έρευνες για τη διευθέτηση ρέματος Εσχατιάς, τμήμα Ίλιον - Ρέμα Ευφυρίδων μέχρι Λεωφόρο Πάρνηθος στην Αττική», που εκτελείται με αυτεπιστασία από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, αντιμετωπίζουμε μια αναπάντεχη ανασκαφική πραγματικότητα, δεδομένου ότι εργαζόμαστε σε μία από τις πιο υποβαθμισμένες και επικίνδυνες περιοχές της Αττικής, και ίσως και ολόκληρης της χώρας.

Οι περιοχές του Ζεφυρίου και της Αυλίζας Αχαρνών, που κατοικούνται σε μεγάλο ποσοστό από μία περιθωριοποιημένη κοινωνική ομάδα (αυτή των Ρομά), χαρακτηρίζονται από εκτεταμένες εστίες ρύπανσης και παραβατικής δραστηριότητας (όπως καθημερινές κλοπές αυτοκινήτων και διακίνηση ναρκωτικών), καθώς και έντονη αισθητική υποβάθμιση, ορατή μέσα από τους τόνους σκουπιδιών που τις κατακλύζουν. Αυτή η άναρχη ανθρώπινη δραστηριότητα έχει αρχίσει πλέον να εγγράφεται στο τοπικό γεωλογικό υπόβαθρο, δημιουργώντας μία στρωματογραφική ομίχλη. Όλα τα παραπάνω αποτελούν ένα ιδιότυπο πεδίο σωστικής έρευνας, που τελικά αποδεικνύεται ιδιαίτερα γόνιμη, προκλητική και με έντονο επιστημονικό ενδιαφέρον, το οποίο φαινομενικά ξεφεύγει από τα στεγανά της αρχαιολογίας. Ή μήπως όχι;

Στην παρούσα ανακοίνωση ευελπιστούμε να δείξουμε σε ένα ευρύτερο κοινό την προσέγγισή μας απέναντι στις παραπάνω προκλήσεις και να ξεκινήσουμε έναν διάλογο σχετικά με θέματα πολιτιστικής διαχείρισης, μεθοδολογίας και επιστημονικής δεοντολογίας, η οποία καθίσταται ολοένα και πιο επισφαλής όσο απομακρυνόμαστε από το πρότυπο των αποστειρωμένων ανασκαφών που θεωρείται «κανόνας» από πολλούς.

03.5 «Θα δείτε άσπρο τοίχο, όταν θα δούμε άσπρη μέρα»: Το σύγχρονο πολιτικό γκράφιτι στην Θεσσαλονίκη από την σκοπιά των ακτιβιστικών αντιδράσεων και της πολιτικοποίησης του οπτικού αστικού τοπίου

Αλέξανδρος Παπαδοκωνσταντάκης, μεταπτυχιακός φοιτητής, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Αφορμωμένη από το ρητορικό ρητό ενός γκράφιτι της περιοχής της Άνω Πόλης, η ανακοίνωση μου έχει ως στόχο την παρουσίαση ενός όγκου οπτικών πληροφοριών του αστικού τοπίου της Θεσσαλονίκης, αναδεικνύοντας την ιστορική σημασία του γκράφιτι στην μελέτη των υπαρξιακών ή πολιτικών ανησυχιών των κοινωνικά «ελασσόνων» σε μια περίοδο εκτεταμένης οικονομικής, πολιτικής και πολιτισμικής κρίσης. Η προσέγγιση μου θα δώσει ιδιαίτερη σημασία στην αποσαφήνιση των σημειολογικών και γλωσσολογικών εκείνων στοιχείων που καθιστούν εφικτή την αποκάλυψη των ιδιαίτερων πολιτικών, ιδεολογικών και αισθητικών αναζητήσεων των ανώνυμων δημιουργών, που ωθούν στην εν λόγω χωρική πολιτικοποίηση του τοπίου (την δημιουργία μιας συν-κινητικής «ατμόσφαιρας») συμπλέοντας με τα τρέχοντα κοινωνικά συμφραζόμενα. Δεδομένου πως τα γκράφιτι αποτελούν μια εναλλακτική υλικοποιημένη οπτική εκφορά όντας μια μορφή ετερογλωσσίας (Ζαϊμάκης, 532-533, 535, 542· Zaimakis 2015, 373-375) με καθορισμένα χωρικά και χρονικά πλαίσια και πως ο λόγος τους χαρακτηρίζεται από την φυσική εισβολή στον δημόσιο χώρο και λόγο, δια μέσου των θεωρητικών αρωγών της πολιτισμικής κοινωνιολογίας και της κοινωνικής ανθρωπολογίας τα κύρια ερωτήματα που θα συζητηθούν είναι : 1) Ποιο είναι το σημείο σύμπλευσης των ανώνυμων δημιουργών με ευρύτερες πολιτικές συλλογικότητες; 2) Πως τα γκράφιτι προσφέρουν μια άμεση καθημερινή αισθητηριακή κι διαλεκτική παρέμβαση στην καθημερινή ζωή της πόλης; 3) Ποια είναι η ιστορική τους σημασία σε συνάρτηση με την θέση τους στον χώρο;

03.6 (Αν)οικείοι βιωμένοι χώροι στην πόλη της Αθήνας: Η αστική ατμόσφαιρα των Εξαρχείων μέσα από έμφυλες αναγνώσεις και χωρικές πρακτικές

Μαρία Σάσσαλου, MSc Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Χωροτάκτρια-Πολεοδόμος

Η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να φωτίσει αθέατες πλευρές, της ρευστής και διαρκούς διαδικασίας συγκρότησης της έμφυλης εμπειρίας στην πόλη. Συγκεκριμένα, επιχειρεί να αναδείξει εκείνους τους παράγοντες που δεν έχουν αξιολογηθεί ως προς την συνεισφορά τους στην διάρθρωση της αστικής εμπειρίας, ιδίως της έμφυλης. Έτσι, διερευνώνται χώροι (αν)οικειότητας του κέντρου της Αθήνας, ανάλογα με το πώς έχουν νοηματοδοτηθεί, μέσα από αφηγήσεις και νοητικές χαρτογραφήσεις δέκα γυναικείων υποκειμενικότητων. Παρόλο που οι αναγνώσεις είναι υποκειμενικές και οι αστικές κατανοήσεις ατομικές, παρατηρούνται κοινά χαρακτηριστικά σε ότι αφορά την αίσθηση ασφάλειας ή οικειότητας σε έναν τόπο. Μέσα από τις αφηγήσεις και τις εμπειρίες τους γίνεται αντιληπτό, πώς η περιοχή των Εξαρχείων αναγνωρίζεται ως ένας οικείος και γνώριμος τόπος που τονώνει το αίσθημα του ανήκειν αλλά και της αλληλεγγύης μέσω πολλαπλών νοηματοδοτήσεων, τόσο διαμέσου της ιστορικότητας και της ιδεολογικής φόρτισης της περιοχής, όσο μέσα από τις εμπειρίες τους, τις αναμνήσεις τους και τις καθημερινές τους πρακτικές, σε αυτήν την περιοχή. Η μίξη χρήσεων γης και η ύπαρξη πληθώρας χώρων αναψυχής, διασκέδασης, γαστρονομίας όπως και οι αυτοδιαχειριζόμενοι χώροι και μέχρι πρότινος πολιτικές καταλήψεις δίνουν την εντύπωση ενός «ζωντανού» οργανισμού, ενός οργανισμού που οι περισσότερες θέλουν να είναι μέρος του ή ακόμα νιώθουν ήδη ότι είναι μέρος του. Στις διαρκείς δυνατότητες του χώρου, του υλικού, του νοητικού, του συμβολικού και του ατμοσφαιρικού, δημιουργείται ένα κράμα πολύμορφων δράσεων, αναπαραστάσεων και πρακτικών που κατασκευάζει εκ νέου την πόλη, αυτή τη φορά φεμινιστικά. Εκδηλώσεις, αφισοκολλήσεις, πορείες γειτονιάς, συνθήματα στους τοίχους «δεν είσαι μόνη», δημιουργούν ένα νέο όραμα για το χώρο, ένα όραμα συμπερίληψης και νέας αφήγησης για την έμφυλη εμπειρία στην πόλη της Αθήνας.

03.7 Ambiences: Εμείς (και) οι άλλοι

Συλλογικότητα Οδυσσεβάχ ant.igger@gmail.com antigoni.geronta@gmail.com

Η ιστορία της πόλης των Ιωαννίνων είναι συνυφασμένη με την ιστορία της αρμονικής συνύπαρξης τριών θρησκευτικών κοινοτήτων: χριστιανών, μουσουλμάνων και εβραίων. Από ψήγματα αυτής της ιστορίας συναντάμε σήμερα στην αρχιτεκτονική της πόλης, στο μνημειακό της τοπίο, στην ονοματοθεσία των οδών της, αλλά και στην όλο αυξανόμενη αναφορά στο δημόσιο λόγο στην πλούσια πολυπολιτισμική ιστορία των Ιωαννίνων και στο ρόλο που αυτή μπορεί να διαδραματίσει στην αναπτυξιακή δυναμική της περιοχής (τουριστικοποίηση). Την ίδια στιγμή και ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 διαγκωνίζονται να διαπεράσουν την σταθερή ομίχλη της πόλης και να βγουν στο φως, φωνές, ιστορίες και παρουσίες νέων μορφών ετερότητας, σχηματίζοντας και ανασχηματίζοντας ατμόσφαιρες που επιδρούν συναισθηματικά στον τρόπο που βιώνεται η πόλη: πρόκειται για τις ατμόσφαιρες που περιβάλλουν τους μεταναστευτικούς και προσφυγικούς πληθυσμούς της πόλης. Με το παρόν συνεργατικό πρότζεκτ που γεννήθηκε από τις ανήσυχες συμβιωτικές ατμόσφαιρες του κινηματικού χώρου στην πόλη, επιδιώκουμε να προσεγγίσουμε και να εκθέσουμε μέσω μιας άρρητης συνομιλίας –ενός οπτικού διαλόγου–, το ζήτημα της ετερότητας και τις ποικίλες ατμόσφαιρες ενός σύνθετου πλέγματος ανήκειν και φαίνεσθαι που την περιβάλλει. Στο εγχείρημα συμμετέχουμε δώδεκα άτομα με διαφορετικά καθεστώτα πολιτειότητας, χρονικότητες και σκοπιμότητες εγκατάστασης στην πόλη (ντόπια καταγωγή, εγκατάσταση λόγω σπουδών ή εργασίας, αναγκαστική μετακίνηση ως μεταναστευτικοί και προσφυγικοί πληθυσμοί, κλπ.). Καλούμαστε να αποτυπώσουμε σε φωτογραφίες από την καθημερινότητά μας τις «ατμόσφαιρες των άλλων», ρίχνοντας φως στα ρευστά όρια μεταξύ του «εμείς» και οι «άλλοι», του υλικού και του άυλου, της παρουσίας και της απουσίας, του ατομικού και του συλλογικού, καθώς και μεταξύ σώματος και τόπου. Οι «ατμόσφαιρες των άλλων» μας καλούν να αναλογιστούμε πώς μέσω της διαφορετικότητας, καθίστανται ορατοί εναλλακτικοί τρόποι του υπάρχειν στην πόλη και να μοιραστούμε τις στιγμές που διαρρηγνύονται οι κυρίαρχες προσλήψεις για το «άλλο», κατασκευάζοντας νέες ατμόσφαιρες συμβίωσης.

04. Τα ανθρωποτοπία πίσω απ' τους ερειπιώνες

Βάσκο Δήμου & Γιώργος Σοφιανός, ΑΜΚΕ ΔΙΠΥΛΟΝ

Οι αρχαιολογικοί χώροι δεν είναι αυθύπαρκτα, φυσικά τοπία, αλλά προϊόντα του χρόνου, της εργασίας και συνεργασίας αρχαιολόγων, αρχιτεκτόνων, συντηρητών, εργατών και άλλων εντός συγκεκριμένων, οριοθετημένων κοινωνικοπολιτικών πλαισίων διαχείρισης της πολιτισμικής κληρονομιάς και της μνήμης. Ταυτόχρονα είναι ζωντανά, μεταβλητά και εξελισσόμενα οικοσυστήματα που διαρκώς επαναπροσδιορίζονται από τις προσλήψεις, τις (ανα)νοηματοδοτήσεις και τις (επανα)χρήσεις τους και επηρεάζουν τις κοινότητες με τις οποίες γειτνιάζουν. Η συνεδρία αυτή επιδιώκει να αντιστρέψει την προοπτική των αρχαιολογικών χώρων, τοποθετώντας τους για λίγο στο βάθος και προβάλλοντας τα ανθρωποτοπία που λανθάνουν πίσω και γύρω από αυτούς.

Προσκαλούμε συμμετοχές που προσεγγίζουν τους αρχαιολογικούς χώρους και τις, οργανικές ή μη, μεταμορφωτικές διαδικασίες τους μέσα από ένα μετα-αρχαιολογικό πρίσμα, επιδιώκοντας μια αρχαιολογική με τη φουκωική έννοια προσέγγιση της αρχαιολογίας ως επιστήμης και πρακτικής. Επιδιώκουμε τη διεξαγωγή μιας δοκιμαστικής τομής στην αρχαιολογία του σήμερα με σκοπό την παρακολούθηση και την ανάδειξη της στρωματογραφίας των παραγόντων διαμόρφωσης και διαχείρισης των αρχαιολογικών χώρων· εστιάζουμε στην ανάδειξη των σχέσεων που υφίστανται ή δημιουργούνται μεταξύ ατόμων, ομάδων, κοινοτήτων και θεσμών εντός αυτού του πλαισίου.

Ενδεικτικά ερωτήματα που θα μπορούσαν να διαπραγματεύονται οι ανακοινώσεις είναι: Πόσο δημόσιοι και ουσιαστικά προσβάσιμοι είναι οι αρχαιολογικοί χώροι; Ποιος ή ποια έχει δικαίωμα να τους χρησιμοποιήσει ή να ασχοληθεί επιστημονικά ή δημιουργικά με αυτούς και κάτω από ποιες προϋποθέσεις; Ποια ή ποιος ορίζει τους φορείς και τους τρόπους διαχείρισής τους; Ποιος ή ποια αξιολογεί και ιεραρχεί τη σημαντικότητα των αρχαιολογικών και προσωπικών ερμηνειών τους; Πώς τα υλικά κατάλοιπα του παρελθόντος επιδρούν στην κατασκευή και την αποδόμηση τοπικών και υπερτοπικών ταυτοτήτων; Πώς η ίδια η αρχαιολογική εργασία αποτελεί αφορμή για τη δημιουργία κοινοτήτων;

Διοργάνωση συνεδρίας:

Βάσκο Δήμου & Γιώργος Σοφιανός / ΑΜΚΕ ΔΙΠΥΛΟΝ

04.1 Αναζητώντας κρυμμένα μυστικά στα θεμέλια του 34ου Δημοτικού Σχολείου

Σοφία Αξονίδου, εκπαιδευτικός

Το 34ο Δημοτικό Σχολείο Θεσσαλονίκης βρίσκεται στη συμβολή των οδών Ιασονίδου και Αρριανού και έχει τη σπάνια τύχη να «συγκατοικεί» με έναν αρχαιολογικό χώρο, συγκεκριμένα είναι χτισμένο πάνω από αυτόν. Πρόκειται για τρεις αστικές επαύλεις των Πρωτοβυζαντινών χρόνων και για άλλα αρχαιολογικά ευρήματα τα οποία ήρθαν στο φως κατά την ανασκαφή που διενεργήθηκε το 1979 από την 9η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Πόλης Θεσσαλονίκης. Στο δίλλημα να χτιστεί το σχολείο που είχε ανάγκη η περιοχή ή να αξιοποι-

ηθούν τα αρχαία η απάντηση δόθηκε με πρωτοποριακό πνεύμα. Το παλιό σε μια αρμονική συνύπαρξη με το νέο. Το όραμα αυτό γίνεται πραγματικότητα μέσα από το πολιτιστικό πρόγραμμα «Αναζητώντας κρυμμένα μυστικά στα θεμέλια του 34ου Δημοτικού Σχολείου».

Στόχοι του προγράμματος είναι να γνωρίσουν οι μαθητές/-τριες μνημεία της πόλης μας, να ανακαλύψουν έννοιες σχετικές με τη λειτουργία τους, να κατανοήσουν τις σχέσεις των ανθρώπων που κάποτε κατοικούσαν σε αυτά και να επικοινωνήσουν τις γνώσεις τους, με τον δικό τους μοναδικό τρόπο, σε μαθητές άλλων σχολείων και σε γονείς, ώστε το σχολείο μας να αποτελέσει κοιτίδα πολιτισμού.

Τα παιδιά ξεναγούν τους επισκέπτες στον αρχαιολογικό χώρο και μέσα από τρία μονόπρακτα (Συμπόσιο στο τρικλίνιο, Τα παιδιά στο αίθριο, Στο ενυδρείο του άρχοντα Ανδρόνικου), παρουσιάζουν όψεις της καθημερινής ζωής, κοινωνικούς θεσμούς, ήθη και έθιμα, ιστορικά γεγονότα του Βυζαντίου. Τα μικρά παιδιά της Γ' και στη συνέχεια Δ' τάξης δουλεύουν εδώ και δύο χρόνια με πολύ ενθουσιασμό, μεράκι και ομαδικό πνεύμα, και ερμηνεύουν άψογα τους ρόλους τους, ξεπερνώντας κάθε μας προσδοκία!

04.2 Ξαναζωντανεύοντας κρυμμένα μνημεία της πόλης: Το παράδειγμα του 34ου Δημοτικού Σχολείου Θεσσαλονίκης

Χρυσούλα Μπελέκου, Δρ. αρχαιολόγος-μουσειολόγος & Χριστίνα Παπαιοκονόμου, αρχαιολόγος-μουσειολόγος

Τα μνημεία μέσα στα σύγχρονα ελληνικά αστικά περιβάλλοντα, περισσότερο από αλλού, στέκουν ως «στήλες μνήμης», δυσθεώρητα και δυσερμήνευτα, καλυμμένα από την ομίχλη που δημιουργούν οι διαφορετικές και συχνά αντικρουόμενες προσεγγίσεις διαχείρισης. Η οικονομική, περιβαλλοντική, κοινωνική και πολιτισμική κατάσταση επηρεάζει άμεσα τη διαχείριση, ανάδειξη, προστασία και τον σχεδιασμό των αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων, με αποτέλεσμα να «απ-αξιώνονται» και να μετατρέπονται πολλές φορές σε αστικά κενά, σε χώρους χωρίς ταυτότητα (Περδικογιάννη-Χελιώτη 2016), σε κλειστά περιβάλλοντα που νοούνται και προσδιορίζονται μόνο από τις δυνατότητες εμπορευματοποίησης.

Στον αντίποδα αυτής της προσέγγισης βρίσκεται η «ανοιχτότητα» που στόχο έχει την ένταξη των πολιτιστικών αγαθών στην κοινωνική ζωή των κοινοτήτων μέσα από την ενσωμάτωση τους στο δημόσιο χώρο. Είναι αυτονόητο ότι η ένταξη των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων πρέπει να προσαρμόζεται στο ρυθμό και στις απαιτήσεις της σημερινής εποχής (Δ. Α. Ζήβας 1997), με άμεση επιδίωξη τη δημιουργία πολιτισμικών περιβαλλόντων ανοιχτών, προσβάσιμων, νοηματοδοτούμενων με πλουραλιστικό τρόπο (Καταπότη κ.ά. 2020).

Με ποιον τρόπο όμως γίνονται και παραμένουν ανοικτά τα μνημεία;

Ποιος ο ρόλος της τοπικής αστικής κοινότητας στον τρόπο διαχείρισής τους;

Με έναυσμα τη θεατρική δράση που υλοποιήθηκε στο 34ο Δημοτικό Σχολείο στο κέντρο της Θεσσαλονίκης θα επιχειρήσουμε μια διαφορετική οπτική όσον αφορά την ανάδειξη αλλά και την ανάγκη επικοινωνίας των μνημείων, με άμεσο στόχο την προώθηση μιας σύγχρονης ματιάς της αρχαιολογίας με έμφαση στις πολιτισμικές, επιστημονικές και οικονομικές πτυχές της πρόσβασης του κοινού στην αρχαιολογική πληροφορία των μνημείων.

04.3 Η εξέλιξη της αντιμετώπισης των ΑμεΑ: Από την αρχαιότητα στην ψηφιοποίηση - Η ανθρώπινη διάσταση της αρχαιολογίας

Πόπη Γαρούφα-Χαριτωνίδου

Η πρότασή μου εστιάζει στην εξέλιξη της αντιμετώπισης των ατόμων με αναπηρία από την αρχαιότητα μέχρι την σύγχρονη εποχή, με έμφαση στην συμμετοχή τους στην αρχαιολογία μέσω της ψηφιοποίησης και της τεχνολογίας. Ξεκινώντας από την ανάλυση των αρχαίων κοινωνικών δομών, παρουσιάζω τις προκλήσεις και τις επιπτώσεις της διάκρισης και της εξόρισης που αντιμετώπιζαν τα ΑμεΑ στην αρχαία εποχή, αλλά και τις περιπτώσεις όπου αντιμετωπίζονταν με εκτίμηση και σεβασμό. Στη συνέχεια, εξετάζω την επιδείνωση της αντιμετώπισής τους κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, όπου εμφανίζονταν προκαταλήψεις και αποκλεισμός, θεωρούμενοι από την κοινωνία ως αποτέλεσμα κακού οiwονού ή κυρώσεων.

Στη συνέχεια, επικεντρώνομαι στις προσπάθειες βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης των ΑμεΑ κατά τη διάρκεια των νεότερων χρόνων, όπου παρουσιάζονται προσπάθειες για αποφυγή του αποκλεισμού, αλλά και περιορισμό των ευκαιριών τους. Αναδεικνύω τη σημασία των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και της προσαρμογής τους για να επιτρέψουν την ενεργό συμμετοχή των ΑμεΑ στον αρχαιολογικό τομέα.

Στο κυρίως θέμα, προτείνω την αρχαιολογία ως πεδίο δράσης για την ενίσχυση της συμμετοχής των ΑμεΑ. Με τη χρήση ψηφιακών τεχνολογιών, όπως η 3D αναπαράσταση, και μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων, προτείνω τη δημιουργία ευκαιριών για την ενσωμάτωσή τους σε αρχαιολογικά περιβάλλοντα. Τέλος, συμπεραίνω με προτάσεις για την ενίσχυση της συμμετοχής των ΑμεΑ σε πολιτιστικές εκδηλώσεις και αρχαιολογικά μνημεία, προωθώντας έτσι την κοινωνική αποδοχή και ισότητα.

04.4 Please mind the gap

Κωνσταντίνα Χαβάκη, Μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΔΠΜΣ Διατήρηση & Διαχείριση Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Ιόνιο Πανεπιστήμιο & Σταύρος Βλίζος, Διευθυντής Ερευνητικού Προγράμματος Αμυκλών

Το κενό ανάμεσα στην αρχαιολογική επιστήμη και την κοινωνία, το κενό ανάμεσα στον αρχαιολογικό χώρο και την κοινότητα, το κενό ανάμεσα στους ειδικούς και τους μη ειδικούς, ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν, στον άβατο και τον οικείο τόπο, και όπως γράφει ο Γ. Σεφέρης, στα αρχαιολογικά μνημεία και την σύγχρονη θλίψη (Ο βασιλιάς της Ασίνης, Ημερολόγιο Καταστρώματος Α'). Στην παρούσα ανακοίνωση χαρτογραφούνται γέφυρες για την κάλυψη του εν λόγω κενού με αφορμή τις εργασίες στο ιερό του Απόλλωνα Αμυκλαίου στην Σπάρτη. Για το Ερευνητικό Πρόγραμμα Αμυκλών μία από τις προτεραιότητες αποτελεί η δημιουργία σταθερής σχέσης με τους ανθρώπους της τοπικής κοινότητας και της Σπάρτης. Στο παρελθόν, πραγματοποιήθηκαν δράσεις γνωριμίας με τον αρχαιολογικό χώρο και την επιστήμη της αρχαιολογίας, καθώς και έρευνες κοινού για την κατανόηση του τρόπου πρόσληψης του χώρου από την κοινότητα και την επιθυμία ή μη συμμετοχής στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Ωστόσο, τα δύο χρόνια της πανδημίας και ο χρόνος που ακολούθησε δημιούργησαν ένα κενό σε αυτή την προσπάθεια. Ήδη έχει ξεκινήσει μια νέα προσπάθεια προσέγγισης, ενώ σχεδιάζεται μια εθνογραφική έρευνα με στόχο τη δημιου-

γία ουσιαστικής σχέσης εμπιστοσύνης με κάθε άτομο. Τέλος, θα γίνει αναφορά και στο θεατρικό εργαστήριο που θα υλοποιηθεί αυτό το καλοκαίρι και θα απευθύνεται στα άτομα της κοινότητας και στην ερευνητική ομάδα ως ομαδική βιωματική μέθοδος δράσης μέσα στον αρχαιολογικό χώρο.

04.5 Η διαχρονική πρόσληψη του Αδριάνειου Υδραγωγείου από τις τοπικές κοινότητες της Αττικής: Το παράδειγμα του Αμαρουσίου και του Χαλανδρίου

Θεοδώρα Τζεφέρη, Αρχαιολόγος, Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής & Κατερίνα Γλαράκη, Δρ. Αρχαιολόγος, Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής

Το Αδριάνειο Υδραγωγείο αποτελεί ένα μνημειακό υδρευτικό έργο, που κατασκευάστηκε από τον αυτοκράτορα Αδριανό και ολοκληρώθηκε από τον Αντωνίνο Πίο κατά τα έτη 125-140 μ.Χ. Αποτελεί ίσως το μακρότερο μνημείο της Αττικής, καθώς, με μήκος περίπου 20 χλμ., διατρέχει σχεδόν ολόκληρο το βόρειο τμήμα του λεκανοπεδίου και καταλήγει στο κέντρο της ρωμαϊκής αλλά και σύγχρονης πόλης της Αθήνας. Αποτέλεσε για την εποχή του ένα σπουδαίο τεχνολογικό επίτευγμα καθώς είναι υπόγειο σε όλο το μήκος του και σχεδιάστηκε έτσι ώστε να αξιοποιεί στο μέγιστο τη μορφολογία του εδάφους, μεταφέροντας ύδατα αποκλειστικά με τη δύναμη της βαρύτητας.

Το Υδραγωγείο λειτούργησε από τον 2ο αι. μ.Χ. έως και τον 20ό αι., με ουσιαστική διακοπή μόνο κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, οπότε είχε περιέλθει σε αχρηστία. Διαχρονικά η χρήση του, από πλευράς πρόθεσης της κεντρικής εξουσίας, ήταν συνδεδεμένη με τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της εκάστοτε περιόδου, με τις πληθυσμιακές μεταβολές ως αποτέλεσμα των ιστορικών γεγονότων, και τις συνακόλουθες ανάγκες για υδροδότηση και επίτευξη ασφαλών υγειονομικών συνθηκών για το κοινωνικό σύνολο.

Στόχος της παρούσας ανακοίνωσης είναι να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο οι τοπικές κοινότητες αφομοίωναν διαχρονικά την παρουσία του Υδραγωγείου. Θα εστιάσουμε στις περιοχές των σύγχρονων δήμων Αμαρουσίου και Χαλανδρίου, όπου μεγάλο μέρος των φρεατίων και της σήραγγας καθώς και μία Δεξαμενή Καθίζησης διατηρούνται σε καλή κατάσταση, ακόμα και σήμερα, εξαιτίας της διαρκούς εμπλοκής των κοινοτήτων και των αρχών με το μνημείο.

04.6 Οι Δυτικοί Λόφοι της Αθήνας ως μεταβαλλόμενα αστικά ανθρωποτοπία

Μάρκος Κατσιάνης, Πανεπιστήμιο Πατρών, Αννίτα Θεοχαράκη, ΑΜΚΕ Δίπυλον & Λήδα Κωστάκη, ΑΜΚΕ Δίπυλον – ASCSA

Οι Δυτικοί Λόφοι της Αθήνας (Φιλοπάππου, Πνύκα, Αστεροσκοπείο) εκπληρώνουν διττό ρόλο ως αστικός αρχαιολογικός χώρος και δημόσιος χώρος πρασίνου και αναψυχής, αναδεικνύοντας τη σύνθετη διαδικασία διαμόρφωσης και διαχείρισης των αρχαιολογικών θέσεων εντός της πόλης. Η παρουσίαση εξετάζει την εξέλιξη της συγκεκριμένης περιοχής παράλληλα με την αστική ανάπτυξη από τον 19ο αιώνα έως σήμερα. Μέσω της ενσωμάτωσης αρχαιακού υλικού σε ενιαίο ψηφιακό χαρτογραφικό υπόβαθρο, αναλύεται η πρόσφατη και σύγχρονη ιστορία του χώρου, οι πιέσεις λόγω των αστικών μετασχηματισμών,

οι εναλλαγές στις χρήσεις του και στη δημόσια πρόσληψη, καθώς και η σχέση με πολιτικές προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και εναλλακτικές πρακτικές διαχείρισης. Τα ευρήματα της έρευνας από τη μία υπογραμμίζουν την αυξανόμενη ενσωμάτωση των Δυτικών Λόφων στο μνημειακό τοπίο της Αθήνας και από την άλλη εντοπίζουν την ασύμμετρη χρήση και λειτουργία τους σε τοπικό και υπερτοπικό επίπεδο. Αντίθετα με τη δημόσια αντίληψη ότι ένας αρχαιολογικός χώρος συνιστά ένα σταθερό περιβάλλον που διατηρεί το σκηνικό του παρελθόντος στο εκάστοτε παρόν, γίνεται κατανοητό ότι οι αρχαιολογικοί χώροι είναι ζωντανοί οργανισμοί που συνεχίζουν να μεταβάλλονται, συχνά μάλιστα στο πλαίσιο πολύπλοκων αντιπαραθέσεων για τη χρήση και το μέλλον τους. Σε αυτό το πλαίσιο η μελέτη των Λόφων ως ενός συνεχώς υπό διαμόρφωση αρχαιολογικού χώρου και πεδίου αντιπαραθέσης ανάμεσα σε διαφορετικές οπτικές προστασίας ή/και τάσεις οικειοποίησης ανοίγει το δρόμο για πιο συμπεριληπτικές προσεγγίσεις στη διαχείριση και τη διατήρηση αστικών αρχαιολογικών χώρων και πολιτιστικών τοπίων, που εκτός από τα ίδια τα αρχαιολογικά κατάλοιπα δίνουν έμφαση στην πρόσφατη ιστορία και τα πολλαπλώς εγγραφόμενα ίχνη της σύγχρονης ανθρώπινης δραστηριότητας.

05. Πολιτική και μυθολογία της αίσθησης: Ίχνος, σύμπτωμα, αρχείο

Δημήτρης Γουρδούκης & Θωμάς Συμεωνίδης

Σκοπός της προτεινόμενης συνεδρίας είναι να προσεγγιστεί η έννοια της ομίχλης ως αισθητηριακή συνθήκη η οποία διέπεται από μια ορισμένη διανομή και πολιτική της αίσθησης. Σε αυτό το πλαίσιο, το ίχνος, το σύμπτωμα, το αρχείο προτείνονται ως αφετηρίες για την αναζήτηση και ανασύσταση ιστορικών, αρχιτεκτονικών, πολεοδομικών, καλλιτεχνικών και γενικότερα πολιτισμικών και θεωρητικών νημάτων καταστάσεων και πραγμάτων που λανθάνουν στο κυρίαρχο αισθητηριακό πλέγμα της πόλης. Ταυτόχρονα, η αναφορά σε μια πολιτική αλλά και μυθολογική διάσταση της αίσθησης θέτει την πόλη, στην προκειμένη περίπτωση τη Θεσσαλονίκη, σε μια διαδικασία κριτικής και αναστοχασμού σε σχέση με τις πολιτικές της αλήθειας, της ιστορίας και της αισθητηριακής εμπειρίας που διαμορφώνουν μια κυρίαρχη αίσθηση για αυτό που είναι η Θεσσαλονίκη και έναν τρόπο ζωής που δείχνει να αρμόζει στη Θεσσαλονίκη.

Σε αυτό το πλαίσιο, προσκαλούμε υποβολές που θα προσεγγίζουν μια ή περισσότερες πτυχές της προβληματικής μας μέσα από την ανάλυση περιπτώσεων (case studies), τη θεωρία και την ιστορία των εμπλεκόμενων εννοιών στη σύνδεσή τους με την πραγματικότητα της πόλης, σχεδιαστικές και εικαστικές προτάσεις, με έμφαση στη διαθεματικότητα και κυρίως στην κριτική αιχμή της προσέγγισης.

* Η συνεδρία θα πλαισιώνεται από την παρουσίαση εργασιών που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο του μαθήματος «Σχεδιαστικές Μυθολογίες» όπου οι φοιτητές κλήθηκαν να δημιουργήσουν τις δικές τους μυθολογίες και αρχιτεκτονικές αφηγήσεις με αφετηρία την έννοια του νησιού: <https://object-e.net/teaching/architectural-mythologies-sp2022>

Διοργάνωση συνεδρίας:

Δημήτρης Γουρδούκης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων-Μηχανικών, ΑΠΘ & Θωμάς Συμεωνίδης, Διδάσκων αισθητικής και φιλοσοφίας, ΑΣΚΤ

05.1 Εργαστήριο δειγμάτων, ένα επισφαλές θολό τοπίο

Βαγγέλης Αρβανίτης, αρχιτέκτων μηχανικός

Η επισφάλεια ως κοινωνικό φαινόμενο χαρακτηρίζεται από αμφισημία καθώς συχνά αντιμετωπίζεται ως η αβέβαιη συνθήκη ζωής που δύναται να μετατρέψει το άτομο από αντικείμενο εκμετάλλευσης σε υποκείμενο διεκδίκησης ενώ ταυτόχρονα πηγάζει από οξυμένες κοινωνικές ανισότητες. Η ευαλωτότητα και η αστάθεια των επισφαλών ατόμων, σύμφωνα με την ιταλική αυτονομία, μπορούν να λειτουργήσουν ως μηχανισμός αποσταθεροποίησης μιας ορισμένης τάξης και οργάνωσης. Παράλληλα τα ίχνη της επισφάλειας στη δυτική πόλη δείχνουν την ιστορικότητα του φαινομένου και τη σταθερή συνέχεια και όξυνσή του χωρίς να αναχαιτίζεται. Ο Nicolas Bourriaud ισχυρίζεται ότι η «θολή» συνθήκη αποτελεί το επισφαλές γνώρισμα της σύγχρονης τέχνης που οφείλει να «τρεμοπαίζει» ώστε να με-

ταβάλλεται διαρκώς για να μπορεί να αντιμετωπίσει την αποσπασματική σύγχρονη πραγματικότητα. Το «Εργαστήριο δειγμάτων» είναι ένα ερευνητικό εικαστικό έργο με θέμα τη θολή, μετασχηματίζουσα αλλά και ταυτόχρονα ακλόνητη συνθήκη της επισφάλειας.

Η δομή του λαμβάνει υπόψη τρεις βασικές σχέσεις:

αστικοί μετασχηματισμοί – συλλογικές μορφές επισφάλειας

επισφαλή υποκείμενα – δαιμονοποίηση/μυθοποίηση

μυθοπλασία ασφαλών τόπων – ατομικές διεκδικήσεις/επιθυμίες ασφάλειας

Χρησιμοποιήθηκαν ποικίλες καλλιτεχνικές πρακτικές δημιουργίας των έργων (εκπαιδευτικό πρόγραμμα στο σχολείο δεύτερης ευκαιρίας των φυλακών Διαβατών, εικαστικές δράσεις με τη συμμετοχή του κοινού, εξερευνησεις αστικών αποτυπωμάτων επισφάλειας με συλλογή υλικού προς επεξεργασία) καθώς επιχειρείται να εξερευνηθεί από διαφορετικές αφετηρίες κατά πόσο το ομιχλώδες τοπίο της επισφάλειας κατορθώνει να αναδιανείμει έστω και πρόσκαιρα τις σχέσεις εξουσίας.

Η εικαστική εργασία περιλαμβάνει μεταξύ άλλων μια μακέτα του σχολείου της φυλακής, το τυπογραφείο μιας κωδικοποιημένη γλώσσας και μηχανή παραγωγής μυθικών δικαιούχων, το αρχείο δειγμάτων ασφαλών τόπων, τις εργατικές κατοικίες στον Φοίνικα Θεσσαλονίκης, το κλειστό νοσοκομείο «Παναγία», τις φλοίδες χρώματος από τα κτίρια του campus του ΑΠΘ.

05.2 Κατακόρυφες θεάσεις: Σχεδίαση ιστορικού νήματος

Δήμητρα Αργυροπούλου, απόφοιτη Ιστορικού - Αρχαιολογικού

Ο Egon Friedell στο βιβλίο του *Πολιτιστική Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας* υποστηρίζει πως ο δίχως υδρατμούς αέρας του ελληνικού κλίματος και η έλλειψη του αχνιστού πέπλου, στοίχισαν από την ελληνικότητα την ικανότητα να αισθάνεται την προοπτική. Για τον ίδιο, το ελληνικό τοπίο είναι προσκλητικό σε αντίθεση με τους «ιμπρεσιονιστικούς» υγρούς βόρειους ορίζοντες. Αντί λοιπόν να διερευνήσουμε τα στρώματα μιας αιθέριας προοπτικής σε οριζόντιο επίπεδο, η ελληνική γεωμορφολογία και τα χνάρια της ανθρώπινης παρουσίας σε αυτήν, μας καλούν σε μία κατακόρυφη παρατήρηση. Η πόλη της Θεσσαλονίκης, τυπικό παράδειγμα αστικού παλίμψηστου, είναι κατάμεστη από παρελθοντικά χνάρια που είτε κείτονται σιωπηλά κάτω από το επίπεδο της σύγχρονης πόλης (π.χ. ίχνη οχύρωσης) είτε ξεπροβάλλουν δυναμικά από το έδαφος (π.χ. αρχαιολογική Τούμπα Θεσσαλονίκης). Τα χνάρια αυτά σε ένα διάγραμμα υψομέτρου, πλάθουν με τις εξάρσεις και τις υφέσεις τους ένα πολυδιάστατο τοπίο. Αρκεί κανείς να καθοδηγήσει το βλέμμα σε αυτές τις καμπύλες για να πιάσει το νήμα της πόλης και του κατοικείν σε αυτήν. Δυστυχώς πολλά από τα ίχνη, ερημώνουν ως ανεξιχνίαστα σπαράγματα και δεν διαφωτίζεται η μεταξύ τους σχέση στο δίκτυο του αστικού γίνεσθαι. Έτσι στο διάγραμμα, αντί για καμπύλες έχουμε σημεία στο χώρο, που περιμένουν να ενωθούν για να αφηγηθούν την ιστορία τους. Κάτι παρόμοιο αποτελούν τα ευρήματα που σχετίζονται με το λιμάνι του Μεγάλου Κωνσταντίνου (νεώρια, τζερέμπουλο, αποθήκες, κ.α.) που μόνο η έρευνα μαρτυρά τη σύνδεση τους καθώς αυτά επικαλύφθηκαν από τη δόμηση της πόλης με αποκορύφωμα το ίδιο το λιμάνι που «προ-

στατεύεται» κάτω από τα πολύβουα Λαδάδικα. Στην ιχνηλάτηση αυτών των σπαραγμάτων θα επιχειρηθεί η «σχεδίαση» του ιστορικού νήματος των παραπάνω ευρημάτων.

05.3 Locus Eroticus

Κωνσταντίνα Βασιλειάδου, αρχιτέκτων μηχανικός & Εύη Καραγεώργη, αρχιτέκτων μηχανικός

Στα πλαίσια της διπλωματικής μας εργασίας διερευνήσαμε την σχέση Ερωτισμού-Αρχιτεκτονικής-Ανθρώπου, με τον ερωτισμό να συνυφίνεται με την διευρυμένη έννοια του φαντασιακού, το οποίο λειτούργησε σαν βασικό μας εργαλείο για τη δημιουργία του Locus Eroticus. Το παράδειγμα πόλης που μας επηρέασε έστω και ασυνείδητα είναι η Θεσσαλονίκη ή κάποια άλλη βαλκανική πόλη(;), μιας και η σύζευξη των πολιτισμικών στοιχείων που μελετήσαμε, η παράδοση των λουτρών και των χώρων θρησκευτικότητας, αποτελεί χαρακτηριστικό της ευρύτερης περιοχής. Στα ρωμαϊκά λουτρά και στους χώρους λατρείας εντοπίσαμε αρχετυπικές μορφές και τις χρησιμοποιήσαμε για την δημιουργία ενός λεξιλογίου όπου πάνω του μπορούμε να επενδύσουμε είτε αισθητά είτε νοητά. Αυτό που μας ενδιέφερε σε ένα πρώτο επίπεδο είναι η σύγκρουση των εικόνων που γεννιούνται μέσα από την ένωση αυτών των φαινομενικά ετερόκλητων χώρων. Αναζητήσαμε έναν τόπο ανάμεσα στις φαντασιακές δυνάμεις που υποκινούνται από το απροσδόκητο συμβάν και σε αυτές που σκάβουν στο βάθος της ύπαρξης για να βρουν το αρχέγονο και το αιώνιο, ανταποκρινόμενο στους σύγχρονους τρόπους του αισθάνεσθαι. Δημιουργήσαμε μια σύνθεση, η οποία αποφασίσαμε ότι θα λειτουργεί σαν αφητηρία για ανατρεπτική διερώτηση παρά σαν τελικό προϊόν για πιθανή μηχανιστική παραγωγή. Η εν λόγω σύνθεση αποτελείται από χώρους και υλικά τα οποία επιχειρήσαμε να απογυμνώσουμε από την συνήθη, στερεότυπη χρήση τους αναδεικνύοντάς την όταν αυτή απαλλάσσεται από το αυστηρώς καθορισμένο λειτουργικό της φορτίο. Εστιάζουμε στις αισθήσεις, στην φαντασία, στον άχρονο χρόνο, στην μνήμη, στοιχεία δηλαδή που μετατρέπουν έναν χώρο σε τόπο και που αποτελούν τα βασικά υλικά για την οικοδόμηση του Locus Eroticus.

05.4 Μεθερμηνεύοντας το παραλιακό μέτωπο της Θεσσαλονίκης: Παλίμψηστο εικόνων ενός σύνθετου και αντιφατικού κολλάζ

Δημήτρης Γκαμπλιάς, φοιτητής αρχιτεκτονικής

Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στην χωρική και αντιληπτική ανάλυση του αστικού παραλιακού τοπίου της Θεσσαλονίκης. Διερευνάται η ατμόσφαιρα και η ταυτότητα του δημόσιου χώρου με σκοπό να γίνει σαφές κατά πόσον ο χώρος αυτός συγκροτεί μια ταυτολογικά ενιαία αστική εικόνα ή αποτελεί ένα πολυσύνθετο κατασκευάσμα συγκροτημένο από διαφορετικές χωρικές ποιότητες οι οποίες διαμορφώθηκαν σε διακριτές χρονικές συνθήκες, νοηματοδοτώντας εν τέλει αποσπασματικές εκφάνσεις ενός αντιληπτικά σύνθετου χώρου. Μεθερμηνεύοντας αυτές τις διακριτές εκφάνσεις, γίνεται κατανοητό ότι το αφήγημα της χωρικής συγκρότησης του παραλιακού αστικού τοπίου έχει συνυφανθεί από ιστορικές, ιδεολογικές, πολιτικές κ.ά. συνιστώσες στο χωροχρονικό συνεχές, δομώντας ένα υπαρξιακό ταυτοτικό υποκείμενο το οποίο είναι εγγεγραμμένο στο υποσυνείδητο της ιστορίας. Η γενική υπόθεση έρευνας μελετήθηκε με βάση τόσο την ανάλυση της διάρθρωσης

του αστικού τοπίου της Θεσσαλονίκης στον ιστορικό χρόνο, όσο και με ερωτηματολόγια τα οποία απευθύνθηκαν στους χρήστες του παραλιακού μετώπου της Θεσσαλονίκης. Από την έρευνα συνάγεται ότι πρόκειται για ένα παλιόμψηστο εικόνων και σχέσεων διαφορετικών μεταξύ τους χωρικών ποιοτήτων, οι οποίες συγκροτούν ένα πολυδιάστατο, αντιφατικό αστικό κολάζ.

05.5 Deck Θεσσαλονίκης: Μια αφορμή για διάλογο πάνω στον δημόσιο χώρο

Γεώργιος Δημόπουλος, αρχιτέκτων μηχανικός

«Όταν ερχόταν ο καιρός της ομίχλης, είχα πάντα το νου μου σ' αυτήν. Μέρα τη μέρα περίμενα να με σκεπάσει κι εγώ να χώνομαι αθέατος μέσα της. Η ομίχλη είναι για να βαδίζεις μέσα σ' αυτήν. Αλλά και κάτι ακόμα· ομίχλη χωρίς λιμάνι είναι πράγμα αταίριαστο»

Γιώργος Ιωάννου, Η μόνη κληρονομιά, 1974

Η σύγχρονη αντιληπτική εικόνα της Θεσσαλονίκης, αν και έχει χάσει μεγάλο μέρος από το πλούσιο ιστορικό και πολιτιστικό λεξιλόγιό της, διατηρεί στοιχεία της ιστορικής και πολιτιστικής φυσιογνωμίας της και τον ποιητικό χαρακτήρα μιας θαλασσογραφίας: Άλλοτε βυθίζεται και χάνεται μέσα στην αχλύ του μύθου και της ιστορίας και άλλοτε μέσα σε μια πολύβουη καθημερινότητα.

Κάθε επομένως παρέμβαση σε ταυτοτικά σημεία του αστικού ιστού, όπως το μέτωπο της παλιάς παραλίας και κάθε σχεδιασμός ή ανασχεδιασμός του, που δεν είναι απλά ένα άθροισμα στοιχείων, όπως ακριβώς και η γλώσσα δεν είναι απλά άθροισμα λέξεων, πρέπει να κατευθύνεται από τη διαθεματική προσέγγιση του αντικειμένου του σχεδιασμού και από ορισμένες θεμελιακές αρχές και αξίες, όπως ιστορική μνήμη, ταυτότητα του τόπου, οικολογία, βιωματική εμπειρία.

Μια τέτοια προσέγγιση επιχειρείται στην σχεδιαστική μου πρόταση για την κατασκευή ξυλινού καταστρώματος-deck στην παλιά παραλία της Θεσσαλονίκης. Η πρόταση εστιάζεται σε επιλογές που στοχεύουν να εγγράψουν στο σώμα της πόλης, στο εσωτερικό ενός συστήματος, έναν νέο αστικό ισχυρό αστικό συντελεστή. Ταυτόχρονα η πρόταση γίνεται ευκαιρία για κριτική προσέγγιση και αναστοχασμό, καθώς ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός ενός δημόσιου χώρου είναι το αποτέλεσμα σύνθεσης και συγκερασμού συχνά ετερογενών ή και αντιθετικών στοιχείων για την τελική απόδοση ενός χωρικού συνόλου και των επιμέρους ενοτήτων του όχι με τρόπο συμβατικό και τυπικό, αλλά ως αποτέλεσμα της γόνιμης συνάντησης τέχνης, τεχνικής και επινοητικής φαντασίας.

05.6 Η πόλη των υφών: Ένα αναδρομικό μανιφέστο για τον μεσοπολεμικό αστικό ιστό της Θεσσαλονίκης

Λέανδρος Ζωίδης, αρχιτέκτων μηχανικός

Στα μέχρι τώρα βιβλιογραφία της ιστορίας της αρχιτεκτονικής έχουν καταγραφεί οι στιλιστικές αναφορές του μεσοπολεμικού αστικού της Θεσσαλονίκης, τα ιστορικά γεγονότα, η

πληθυσμιακή σύνθεση, οι επιρροές της αστικής τάξης από την Ευρώπη κ.ά. Η μεσοπολεμική αρχιτεκτονική της πόλης έχει ερμηνευτεί με διάφορους τρόπους, κυρίαρχος από τους οποίους είναι η σύγκριση με την Αθήνα και ο μη αμιγής μοντερνισμός σε σχέση με αυτήν. Ο οποίος φαίνεται να οφείλεται, και ίσως ισχύει, στον συντηρητισμό της τοπικής αστικής κοινωνίας (Κολώννας, 2019).

Οι ιστορικές μελέτες που έχουν προηγηθεί μας έχουν δώσει πολύτιμα στοιχεία. Η συγκεκριμένη ωστόσο παρουσίαση επιχειρεί ένα αναδρομικό μανιφέστο της μεσοπολεμικής αρχιτεκτονικής της Θεσσαλονίκης που βασίζεται εν μέρει σε υποθέσεις που έχουν να κάνουν με την αίσθηση που είχε ο Εμπράρ και οι αρχιτέκτονες της εποχής για τον ρόλο της αρχιτεκτονικής στην πόλη. Αποφεύγονται επιστημονικές μέθοδοι οι οποίες χρησιμοποιούνται συχνά από τους ιστορικούς. Επιχειρείται να επαναδημιουργηθεί ο πυρήνας της αρχιτεκτονικής σκέψης της εποχής, πράγματα που ποτέ δεν γράφτηκαν ή γνωρίζουμε πως ειπώθηκαν, με βάση τη γνώση της γενικότερης αρχιτεκτονικής παιδείας στην Ευρώπη του Μεσοπολέμου σε συνδυασμό με την προσωπική παρατήρηση στο παρόν.

Η παρουσίαση θα περιλαμβάνει αναφορές σε στοιχεία-κλειδιά της αρχιτεκτονικής σκέψης των αρχών του αιώνα, αρχαικό υλικό και κυρίως φωτογραφίες και προσωπικές παρατηρήσεις από περιπάτους στην πόλη της Θεσσαλονίκης που συνέβησαν τα τελευταία 20 χρόνια. Οι φωτογραφίες και οι παρατηρήσεις αφορούν στο μεγαλύτερο μέρος στα βυζαντινά μνημεία της πόλης και τον μεσοπολεμικό αστικό της ιστό (*fatto urbano*).

Στόχος της παρουσίασης είναι το μοίρασμα γνώσεων και συμπερασμάτων από προσωπική μελέτη και παρατήρηση και κυρίως η πρόταση μιας νέας οπτικής με την οποία μπορεί να δει ο σύγχρονος αρχιτέκτων-δημιουργός τον μεσοπολεμικό αστικό της Θεσσαλονίκης που αποτελεί τη δομή πάνω στην οποία έχει εξελιχθεί η σύγχρονη πόλη.

05.7 Σχιζο-αφήγηση της πόλης: Περιπλανήσεις στην ομίχλη

Μακρή Αθανασίου, αρχιτέκτων μηχανικός

Η παρούσα έρευνα πραγματεύεται τη διαπλοκή ιστορίας και μυθοπλασίας, η οποία συνθέτει την πολιτική και την ατμόσφαιρα της πόλης. Η πόλη δεν είναι αδρανές πεδίο ξεχωριστών οντοτήτων, αρνητικών ιχνών και αρχειοθετημένων ιστοριών. Η συνάθροιση ανθρώπων, πραγμάτων, χρόνου, μνήμης και νοήματος παραμένει πάντα προσωρινή και θολή. Επομένως, δεν μπορεί να περιγραφεί με τις παγιωμένες έννοιες της ταυτότητας και της ιστορίας. Γι' αυτό το λόγο, προτείνεται η έννοια της σχιζοφρένειας, όχι ως κλινική κατάσταση αλλά επαναστατική συνθήκη, όπως αναπτύχθηκε από τους Deleuze και Guattari. Ο σχιζό είναι αυτός που μπορεί να καταστήσει το πραγματικό μυθοπλαστικό, δηλαδή αντικείμενο σκέψης, επιτρέποντας νέες συνδέσεις στο χώρο και το χρόνο. Η περιπλάνηση του σχιζό στην πόλη είναι διπλή, γεωγραφική και εσωτερική. Ο Besse (σχιζό) περιγράφει την περιπλάνησή του στην πόλη, χωρίς κάποια προκαθορισμένη πορεία, ενώ παράλληλα αναφέρεται σε μια εσωτερική επιτόπια πορεία εντάσεων με ιστορικές, πολιτικές, μυθολογικές αναφορές. Η γεωγραφική συμπεριφορά του πηγάζει από την επιθυμία απαλλαγμένη υπό το βάρος των κοινωνικοπολιτικών προτύπων. Αντιμετωπίζει το ίχνος ως δυναμικό στοιχείο, το σύμπωμα ως αποκλίνουσα αλληλεπίδραση, το αρχείο ως επιθυμητή αφήγηση. Προτείνει μια νέα σύνδεση μεταξύ των ιχνών στο χώρο και το χρόνο, με την πολιτική, την ιστορία, τη μυθολογία, την αρχιτεκτονική, την ποίηση κλπ. Σε αυτή την πορεία, το παρελθόν και

το παρόν, το ιερό και το βέβηλο, το πραγματικό και το φανταστικό διαπλέκονται υπό μια διαδικασία επαναδιατύπωσης. Η περιπλάνηση του σχιζό στην ομίχλη, μια συνθήκη όπου τα όρια δεν είναι ορατά, μας επιτρέπει να ξανασκεφτούμε την αλληλεπίδρασή μας με την πόλη, κυρίως σήμερα όπου η προηγμένη τεχνολογία τείνει να καταστείλει την επιθυμία και την υποκειμενικότητα μας.

Στο στρογγυλό τραπέζι θα αναπτυχθεί η συζήτηση με αναφορά σε πρόσφατους σχεδιασμούς και έργα στο τοπίο της Θεσσαλονίκης αλλά και της Αθήνας, που υποθέτουν παρουσία ή απουσία ευρημάτων, ανοίγουν σκάμματα και επιλεκτικά θάβουν ή αναδεικνύουν ποικιλοτρόπως κληρονομίες και μνήμες της πόλης.

06. Χωρο-παραστατικές αφηγήσεις κοινωνικών γεγονότων στη πόλη: Από την ομίχλη στο φως

Ελένη Λινάκη

Η εικόνα μιας πόλης αντικατοπτρίζει την ιδιαίτερη φυσιογνωμία του κάθε τόπου. Προερχόμενη από την σύμπτυξη των λέξεων φύσις, νόμος και γνώμη η φυσιογνωμία αφορά τη γνώση της φύσης, του νόμου και αναφέρεται σαν τα ιδιαίτερα μοναδικά χαρακτηριστικά κάθε τόπου, εκείνα που του επιτρέπουν να ξεχωρίζει των άλλων, που αφορούν τα βασικά στοιχεία αναγνώρισης του. Η φυσιογνωμία αφορά τη βίωση του τόπου μέσα από τις πέντε αισθήσεις συν την κίνηση και την ομιλία. Οι τρεις βασικές έννοιες μέσα από τις οποίες μελετάται και αναλύεται είναι ο χρόνος, ο τόπος και οι συμπεριφορές, του κάθε τόπου.

Μια πόλη δεν είναι ένα δραματικό έργο, όπως ένα θεατρικό κείμενο ή μια σκηνοθετημένη παράσταση - αλλά οι πόλεις εν τούτοις εμπλέκονται σε μια αφηγηματική λογική και, ως εκ τούτου, μπορούν να τοποθετηθούν ως σύνθετα πολιτιστικά αντικείμενα που παράγουν, συντηρούν και μεταδίδουν νοήματα. Δηλαδή υφίστανται ως πραγματικές, γεωγραφικές τοποθεσίες αλλά παράλληλα και ως συναισθηματικές έννοιες που κυκλοφορούν πέρα από τον εαυτό τους για να δημιουργήσουν νόημα και να αναπαραγάγουν αυτό το νόημα αλλού.

Συγκεράζοντας τα παραπάνω, η πόλη αποτελεί τη χωρική έκφραση ανθρώπων, συναισθημάτων, δράσεων αλλά ταυτοχρόνως λειτουργεί σαν σκηνικό δράσης, σαν χώρος έκφρασης, σαν σκηνικό τοπίο, σαν καμβάς δημιουργίας. Η παρούσα ειδική συνεδρία προσπαθεί να αναγνώσει πως κοινωνικά γεγονότα σε πόλεις μπορούν να εκφραστούν μέσα από παραστατικές τέχνες (περιπατητικές διαδρομές, performances). Τέτοια γεγονότα θα μπορούσαν να είναι, οι Εβραίοι, οι περιοχές σεξουαλικής εργασίας, οι καταλήψεις, οι μετανάστες και ότι χαρακτηρίζει μια περιοχή ή ορθότερα σημεία αναγνώρισης της περιοχής που θα εξεταστεί από τον κάθε εισηγητή. Η νέα και παλαιότερη ζωή της πόλης, μπορούν να απεικονιστούν μέσα από δραματουργικές πράξεις στο δημόσιο χώρο και στο θέατρο, αποδίδοντας μια νέα δραματουργία που θα μπορέσει να συντελέσει στη γνώση της πόλης μέσα από ένα άλλο τρόπο αφήγησης, διαδεδομένο στο ευρύ κοινό. Οι διαφορετικού είδους εισηγήσεις, θα προσπαθήσουν να μιλήσουν για την επανοικειποίηση του χώρου σε ύστερο χρόνο, που δημιουργεί μια νέα τελετουργική διαδικασία μύησης και αφήγησης, επανακαθορίζοντας σημεία με ένα νέο σκοπό, επισημαίνοντας ορατά και αόρατα νήματα, με στόχο την δημιουργία μιας παράστασης, αλλά και την επαναδιατύπωση του κοινωνικού και του πολιτικού σώματος στην πόλη. Με αυτόν τον τρόπο δεν θα είναι μια στείρα γνώση, αλλά μια διαδικασία μύησης μέσα από μια ιστορική, κοινωνική και δραματουργική διαδικασία, όπου από την αφάνεια και την ομίχλη, θα έρθουν στο φως.

Διοργάνωση συνεδρίας:

Δρ. Ελένη Λινάκη, Μεταδιδακτορική ερευνήτρια Αρχιτεκτονικής Σχολής ΕΜΠ, MSc Δραματουργία-Παράσταση (ΕΚΠΑ), Πολεοδόμος

06.1 Αφήγηση Τοπίου ή βιωματική τοπιογραφία; του Ν.-Γ. Πεντζίκη από το έργο Μητέρα Θεσσαλονίκη

Αναστασιάδου Δήμητρα, Διδάσκουσα ΕΚΠΑ/ΕΑΠ

Στην εισαγωγή του βιβλίου διαβάζουμε: «Η πόλη εικόνα του αγώνα και της φθοράς. Τα πράγματα αγωνίζονται να παραμείνουν. Τα πράγματα συνεχώς μεταβάλλονται. Πόλη και πρόσωπα. Κινήσεις. Σπίτια δρόμοι μαγαζιά... Γέννηση εν Θεσσαλονίκη. Έξοδος από την κάμαρη. Παίρνει τους δρόμους. Αγορά, σιδηροδρομικός σταθμός εμπορευμάτων. Επιστροφή μέσω Εγνατίας. Ανά την παλαιά πόλη. Κάστρα, τάπια το ανατολικό άκρο των τειχών απ' όπου εισέβαλαν οι αντίθετοι και εάλω η πόλη. Ερείπια..[..]»

Η παρούσα εισήγηση θα παρουσιάσει την τοπιογραφία της Θεσσαλονίκης μέσα από το οδοιπορικό του Ν. Γ. Πεντζίκη στην ιστορία της πόλης. Στο έργο Μητέρα Θεσσαλονίκη, το Τοπίο γίνεται ενότητα κόσμων, χρόνου/ ιστοριών, σωμάτων και προσώπων. Ιδιαίτερα όταν οι μνήμες σωματοποιούνται ως βίωμα, ανάμνηση και προσωπική ιστορία.

Η αφήγηση του Ν.Γ. Πεντζίκη προτείνει τη Θεσσαλονίκη όχι ως μία έρημη χώρα, μέσα στα ερείπια, αλλά έτσι όπως μεταβάλλεται και υπάρχει. Τοπίο του είναι, όχι για ότι ήταν γραφικά, αλλά γι' αυτό που είναι διαχρονικά. Παρελθόν και παρόν ως ενότητα. Αφήγηση στις ιδιαιτερότητες του τοπίου, όταν οι μνήμες των ανθρώπων μας συμφιλιώνουν ή μας διαιρούν με τη γενέθλια πόλη, κατανοώντας το πολιτισμικό περιεχόμενο φυσικά, ιστορικά, γεωγραφικά, εθνολογικά, αρχαιολογικά, λογοτεχνικά.

Η αφήγηση τοπίου προτείνεται ως καταγραφή της πολιτισμικής μνήμης όπου το παρόν διασταυρώνεται με το μυθολογικό και ιστορικό παρελθόν.

06.2 Προσκυνηματική περιφορά ως αποαποικιακή μεθοδολογία αντι-ξενάγησης στις γειτονιές: Επιτέλεση, υλικότητες, υπεξούσια σώματα

Φωτεινή Τσιμπιρίδου, Καθηγήτρια Ανθρωπολογίας στο τμήμα ΒΣΑΣ, ΠΑΜΑΚ, Αρετή Κονδυλίδου, Κοινωνική ανθρωπολόγος/Θεατρολόγος, ΥΠΠΟ, Χριστίνα Γκρομπάλλι, Μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο τμήμα ΒΣΑΣ, ΠΑΜΑΚ, Γεωργία Ρήνα, Μεταδιδακτορική ερευνήτρια τμήματος ΒΣΑΣ, ΠΑΜΑΚ, Νίκος Μανώλας, υπ. διδ. Ανθρωπολογίας, τμήμα ΒΣΑΣ, ΠΑΜΑΚ, Θέμης Βαλασιάδης, υπ. διδ. ιστορίας, τμήμα ΒΣΑΣ, ΠΑΜΑΚ, Δημήτρης Καταϊφτσής, Εξωτερικός συνεργάτης – διδάσκων ανθρωπολογίας, τμήμα ΒΣΑΣ, ΠΑΜΑΚ, Αναστασία Μητροπάνου, υπ. διδ. Ανθρωπολογίας, τμήμα ΒΣΑΣ, ΠΑΜΑΚ & Ευτυχία Καρύδα, Μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο τμήμα ΒΣΑΣ, ΠΑΜΑΚ. Οπτικοακουστική επιμέλεια: Λουκάς Ευστρατίου, Χριστίνα Γραμματικοπούλου

Στα πλαίσια ενός Θερινού Σχολείου σε συνεργασία με ξένα πανεπιστήμια και τη Γαλλική Σχολή Αθηνών με θέμα Religion and Politics. Between res publica and private practices (Σεπτέμβριος 2023), η συμμετοχή ως σύμπραξη του Εργαστηρίου/ Πολιτισμός- Σύνορα-Φύλο (ΒΣΑΣ – ΠΑΜΑΚ) περιελάμβανε μεταξύ άλλων ένα ατελιέ αντι-ξενάγησης, εντός και εκτός των Ανατολικών Τειχών της πόλης. Η αντι-ξενάγηση που ξεκίνησε από τις γειτονιές της Άνω Πόλης και κατέληξε στο εβραϊκό μνημείο του ΑΠΘ, έφερε τα χαρακτηριστικά προσκυνηματικής περιφοράς στις γειτονιές των υπεξούσιων, των απόντων, των ξεχασμένων από τις ηγεμονικές εθνικές αφηγήσεις του κυρίαρχου ελληνικού κράτους στο δημόσιο βορειοελ-

λαδικό χώρο, από το 1912 και μετά. Εγγραφήκαμε στην τροπικότητα ενός επιταφίου που ακόμη και σήμερα περιφέρεται σε αυτές τις γειτονίες, περιλαμβάνοντας στάσεις, αφηγήσεις και επιτελεστικές μαρτυρίες σε εκκλησίες, τουρμπέδες, λουτρά, νεκροταφεία, παράξενα και περιθωριακά κτίσματα κ.ά. Οι ιεροί αυτοί τόποι ωθημένοι στη συλλογική λήθη, απέκτησαν ορατότητα/ζωή μέσα από αφηγήσεις και επιτελέσεις για χαρισματικούς Άγιους και Δερβίσηδες, καθημερινές γυναίκες και υπεξούσια σώματα, ευλογημένες υλικότητες και άλλα πλάσματα, του κόσμου των νεκρών και των αλλόκοτων, εντός/εκτός των τειχών.

Χρησιμοποιώντας τις αποαποικιακές μεθοδολογίες που ιχνηλατούν υλικότητες, ταπεινά σώματα και λαϊκή φαντασία στη συγκυρία, προσπαθήσαμε να υπονομεύσουμε επιτελεστικά τα αφηγήματα γραμμικής χρονικότητας στην ιστορία της πόλης. Στοχεύοντας στην ανάδειξη της θρησκευτικότητας πέρα από τα όρια μιας ενδεδειγμένης ορθοπραξίας (διαθρησκευτικές μαρτυρίες), επιμείναμε στις συναρθρώσεις υλικότητων και υπεξούσιων σωμάτων. Εγγραφήκαμε στο παλίμψηστο χωροπαραστατικών αφηγήσεων σε διαφορετικά χωροχρονικά συγκείμενα, μέσα από επιτελεστικές πρακτικές που ανέδειξαν πτυχές του προσκυνήματος στα σημεία/μνημεία περιφοράς. Αξιοποιώντας μια πολυαισθητηριακή προσέγγιση, προσπαθήσαμε να παράξουμε γνώση μέσα από διαφορετικές εμπειρίες σωματικότητας και επιτελέσεων όπως δραματουργικές απαγγελίες, ηχοτόπια, απτικότητα, οσμές που θύμιζαν «αυτό που ήταν κάποτε», γεύσεις που επανοηματοδοτούνται σε παρελθοντικές περιστάσεις και χώρους. Μέσα από αυτό το κολάζ (assemblage) αφηγηματικών πρακτικών, τελετουργικά επιτελεσμένων, επιδιώξαμε όχι μόνο μια αντι- αφήγηση της ιστορίας των γειτονιών της πόλης, αλλά συνομιλώντας με τα άλλα πλάσματα και κόσμους, προσπαθήσαμε να επαναφέρουμε συγκυριακά τη μάγευση στην καθημερινότητα της γειτονιάς. Σε αυτό το πλαίσιο, η συγκεκριμένη ανακοίνωση ομάδας ερευνητριών από τη σκοπιά της Ανθρωπολογίας, καθώς επιχειρεί μεθοδολογικά αποαποικιακά ανοίγματα έρευνας, αφηγηματικότητας, γραφής και διάδρασης με/στις γειτονίες της πόλης, αποσκοπεί παράλληλα και στην ανάδειξη μιας ενδοαναστοχαστικής ματιάς στην αντι-ξενάγηση και ως συνεργασίας μεταξύ μας.

06.3 Μία εικαστικός και δύο αρχιτεκτόνισσες αναπτύσσουν αφηγηματικό βιωματικό λόγο για τη δική τους Θεσσαλονίκη, με συνοδευτικό φωτογραφικό υλικό αρχείου από έναν πολιτικό μηχανικό και Διαχειριστή της ομάδας: «Παλιές Φωτογραφίες της Θεσσαλονίκης»

Ρίβα Λάββα, Αρχιτέκτων, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια ΕΜΠ Δρ. Αρχιτεκτονικής ΑΠΘ, Μαρίνα Γαϊταντζή, Αρχιτέκτων, Uni Stuttgart, MSc ΕΜΠ, φοιτήτρια ΔΠΜΣ Διαχείριση Μνημείων, ΕΚΠΑ, Κλεοπάτρα Χατζηγιώση, Ζωγράφος - Γλύπτρια ΑΣΚΤ, ΜΑ (Animation) ΠΑ.Δ.Α., Δρ. Αρχιτεκτονικής ΕΜΠ & Αλέξανδρος Αθάνατος, Πολιτικός Μηχανικός ΑΠΘ

Κοινό στοιχείο της ομάδας είναι η θεωρητική και εφαρμοσμένη ενασχόληση με τον χώρο και την αρχαιολογία. Η παρουσίαση περιλαμβάνει παρατηρήσεις για χώρους και μνημεία όπως τα βιώσαμε, ή τα φανταστήκαμε τη δεκαετία του '80 στη γενέθλια πόλη μας, τη Θεσσαλονίκη, αλλά και πληροφορίες για ανθρώπους, οικογένειες, γεγονότα, την καθημερινή ζωή της πόλης στο πλαίσιο μίας προφορικής ιστορικής μαρτυρίας. Κινούμαστε γύρω από έναν θραυσματικό πυρήνα αφήγησης, συνδυάζοντας διαφορετικά πλαίσια ενθύμησης των βιωμένων χώρων με στόχο την ανάδυσή τους στο δημόσιο λόγο.

Ανάμεσα στους χώρους συγκαταλέγονται:

Ρίβα Λάββα: Γερμανική Σχολή Θεσσαλονίκης, Βασιλίσσης Όλγας 66, ξεκίνησε ως ένα πολυπολιτισμικό σχολείο που ιδρύθηκε το 1888, όπου στεγάζεται σήμερα το Ινστιτούτο Γκαίτε // Τα παλιά Λαδάδικα, η Αιγυπτιακή Αγορά, στο λιμάνι της πόλης, η συνοικία που φιλοξενούσε λαδέμπορους με τα μαγαζιά τους, παρακμάζει μετά την πυρκαγιά του 1917 και μετά τον σεισμό του 1978 φιλοξενεί καπηλειά και οίκους ανοχής // “Banal Pub”, Προξένου Κορομηλά, η πρώτη παμπ της πόλης και αρχαιολογία του θεσσαλονικιώτικου LGBT // Η “Casa di Italia” που ήταν νοσοκομείο κατά τον πόλεμο // Ο πρώτος Τερκενλής στην Τσιμισκή και Αριστοτέλους // Το παγωτατζίδικο η «Ωραία», Ντίσκο “Lavalbone” στο κέντρο της πόλης // Η βιβλιοθήκη της Γεωπονικής Σχολής ΑΠΘ.

Μαρίνα Γαϊταντζή: Τρεις κατοικίες στο αστικό φαράγγι της οδού Κορομηλά στο Ντεπό, μία μονοκατοικία με τυπολογία “Bauhaus”, που δεν υπάρχει πια, ένα διώροφο σπίτι με στέγη – ερείπιο, και μια μικρή βίλα “Art Deco” με κήπο, η οποία ήταν για αρκετό καιρό μπαρ. Μεσοαστική κατοίκηση με διαφορετικά αρχιτεκτονικά στυλ, πριν από την ανοικοδόμηση της περιοχής με οκτώροφες πολυκατοικίες τη δεκαετία του 1970.

Κλεοπάτρα Χατζηγιώση: Η πατρική οικία στην οδό Αγγελάκη 5, που η κατασκευή της διπλής εισόδου της οδηγεί μυστικά στη σκιά ενός άλλου δρόμου, στην οδό Δεσπεραί - δύο δρόμοι σαν ένας που ορίζουν στο πάνω μέρος τους μία έκταση γεμάτη εξαφανισμένα νεκροταφεία, το Τουρκικό, το Εβραϊκό, το Αρμένικο, το Χριστιανικό κοιμητήριο της Ευαγγελίστριας – περιγράφεται μέσα από το χρονογράφημα του Σταμ.Σταμ.: «Νεκροί και Ζώντες στη Θεσσαλονίκη», δημοσιευμένο το 1936 - ή το Ευαγγελικό νεκροταφείο των Διαμαρτυρόμενων Προτεσταντών και στο κάτω μέρος τους, μία περιοχή με εξαφανισμένα θέατρα, όπως: το χαμένο θέατρο του Λευκού Πύργου, η Δραματική Σχολή Κρατικού Ωδείου στο πάρκο της Χ.Α.Ν.Θ., το θέατρο Στρατού (Στρατιωτικό θέατρο), χτισμένο αρχικά ανάμεσα από το Αρχαιολογικό Μουσείο και το νέο Δημαρχείο και μετέπειτα στην οδό Δεσπεραί // Ο Ναός της Αφροδίτης θαμμένος στην πλατεία Αντιγονιδών // Ο Κελλάριος όρμος – το βυθισμένο βυζαντινό λιμάνι της Θεσσαλονίκης // Ο «εν Θεσσαλονίκη», «δενδρίτης» όσιος Δαβίδ, εγκατεστημένος σε ένα κλαδί αμυγδαλιάς, δεξιά της Ιεράς Μονής των Κουκουλλιατών, προσφέροντας τον εαυτό του «θέατρον αγγέλους και ανθρώπων» (Α΄ Κορ.4:9)

06.4 Τα κοινά της δυστυχίας: Η δημόσια τουαλέτα των προσφύγων στη Νέα Ιωνία Μαγνησίας

Fabiano Micocci, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Το 1922 χιλιάδες πρόσφυγες έφτασαν στο λιμάνι του Βόλου και μεταφέρθηκαν στο δυτικό άκρο της πόλης, στην απέναντι όχθη του ποταμού Κραυσίδωνα, φυσικά διαχωρισμένη από την υπάρχουσα κοινότητα. Στην αρχή φιλοξενήθηκαν σε σκηνές ή θέατρα και στη συνέχεια, μεταξύ 1925 και 1929, η νέα πόλη στη Νέα Ιωνία χτίστηκε βήμα προς βήμα. Αν και οι προσπάθειες για την παροχή ενός κατάλληλου πολεοδομικού σχεδίου ήταν εθνικού ενδιαφέροντος, οι συνθήκες υγιεινής και ασφάλειας ήταν εξαιρετικά κακές, καθιστώντας ακόμη χειρότερα τα δεινά των εκτοπισμένων και τραυματισμένων κοινοτήτων.

Ο πρώτος σχεδιασμός υλοποιήθηκε το 1925 και κάλυπτε μια έκταση 340 x 190 μέτρων, συμπεριλαμβανομένων 10 αστικών οικοδομικών τετραγώνων με μια κεντρική αυλή που φιλοξενούσε μια μακρόστενη πέτρινη κατασκευή ως δημόσια τουαλέτα. Η δημόσια τουαλέτα

ήταν ο καταλύτης της ζωής της γειτονιάς, αλλά ταυτόχρονα αποτελούσε την αναπαράσταση των άθλιων συνθηκών διαβίωσης των προσφύγων μετά τη Μικρασιατική καταστροφή.

Σήμερα, οι δημόσιες τουαλέτες έχουν χάσει την αρχική τους λειτουργία και τώρα είναι γεμάτες με χώμα και μικρούς κήπους ή, όταν δεν υπάρχουν πιά, παραμένουν σαν ίχνη στο έδαφος. Παρά ταύτα, αυτές οι αυλές εξακολουθούν να διατηρούν τη συλλογική διάσταση της κοινότητας, όπου τα κοινά δρώμενα και η καθημερινή ζωή των πολιτών διαμορφώνουν αυτό το χώρο. Ο στόχος αυτού του άρθρου είναι να διερευνήσει τη χωρική οργάνωση και την αρχιτεκτονική αυτών των αυλών, ένα ανεξίτηλο σημάδι της δυστυχίας των προσφύγων μεταξύ φτώχειας και αποκλεισμού, αλλά και ένα στοιχείο της συλλογικής πολιτιστικής κληρονομιάς μιας εκτοπισμένης κοινότητας.

06.5 Χωρο-παραστατικές αφηγήσεις κοινωνικών γεγονότων στη πόλη της Θεσσαλονίκης: Από την ομίχλη στο φως

*Δρ. Ελένη Λινάκη, Μεταδιδακτορική ερευνήτρια Αρχιτεκτονικής Σχολής ΕΜΠ, MSc
Δραματουργία-Παράσταση (ΕΚΠΑ), Πολεοδόμος*

Η εικόνα μιας πόλης αντικατοπτρίζει την ιδιαίτερη φυσιογνωμία του κάθε τόπου. Προερχόμενη από την σύμπτυξη των λέξεων φύσις, νόμος και γνώμη η φυσιογνωμία αφορά τη γνώση της φύσης, του νόμου και αναφέρεται σαν τα ιδιαίτερα μοναδικά χαρακτηριστικά κάθε τόπου, εκείνα που του επιτρέπουν να ξεχωρίζει των άλλων, που αφορούν τα βασικά στοιχεία αναγνώρισης του. Η φυσιογνωμία αφορά τη βίωση του τόπου μέσα από τις πέντε αισθήσεις συν την κίνηση και την ομιλία. Οι τρεις βασικές έννοιες μέσα από τις οποίες μελετάται και αναλύεται είναι ο χρόνος, ο τόπος και οι συμπεριφορές, ενώ σημαντικό στοιχείο είναι και το όνομα του κάθε τόπου.

Μια πόλη δεν είναι ένα δραματικό έργο, όπως ένα θεατρικό κείμενο ή μια σκηνοθετημένη παράσταση - αλλά οι πόλεις εν τούτοις εμπλέκονται σε μια αφηγηματική λογική και, ως εκ τούτου, μπορούν να τοποθετηθούν ως σύνθετα πολιτιστικά αντικείμενα που παράγουν, συντηρούν και μεταδίδουν νοήματα. Δηλαδή υφίστανται ως πραγματικές, γεωγραφικές τοποθεσίες αλλά παράλληλα και ως συναισθηματικές έννοιες που κυκλοφορούν πέρα από τον εαυτό τους για να δημιουργήσουν νόημα και να αναπαραγάγουν αυτό το νόημα αλλού.

Η παρούσα εισήγηση προσπαθεί να αναγνώσει πως κοινωνικά γεγονότα της Θεσσαλονίκης, παλαιότερα και νεότερα, όπως οι Εβραίοι, οι περιοχές σεξουαλικής εργασίας, οι καταλήψεις, οι μετανάστες και η νέα και παλαιότερη ζωή της πόλης, μπορούν να απεικονιστούν μέσα από δραματουργικές πράξεις στο δημόσιο χώρο και στο θέατρο, αποδίδοντας μια νέα δραματουργία που θα μπορέσει να συντελέσει στη γνώση της πόλης μέσα από ένα άλλο τρόπο αφήγησης, διαδεδομένο στο ευρύ κοινό. Με αυτόν τον τρόπο δεν θα είναι μια στείρα γνώση, αλλά μια διαδικασία μύησης μέσα από μια ιστορική, κοινωνική και δραματουργική διαδικασία, όπου από την άφανεια και την ομίχλη, θα έρθουν στο φως.

07. Αρχιτεκτόνισσες στην Ομίχλη

Ίρις Λυκουριώτη, Όλγα Τουλούμη & Πέτρος Φωκαΐδης

Η συνεδρία με τίτλο «Αρχιτεκτόνισσες στην Ομίχλη» επιχειρεί να αναδείξει το σημαντικό και ανεξερεύνητο έργο αρχιτεκτονισσών, και άλλων ειδικοτήτων, στην διαμόρφωση του δομημένου περιβάλλοντος και του δημόσιου χώρου. Με τον όρο «αρχιτεκτόνισσες» αναφερόμαστε σε γυναίκες σχεδιάστριες, πολεοδόμους, αρχαιολόγους, ιστορικούς, επιμελήτριες, φωτογράφους, επιστημόνισσες, ερευνήτριες, εικαστικούς, αλλά και μη-ειδικές, οι οποίες μέσα από τις δράσεις τους επηρεάζουν με εμφανή ή αφανή τρόπο τις διαδικασίες (ανα) παραγωγής του χώρου. Κατανοούμε τις αξίες, τις αναπαραστάσεις, τις εμπειρίες, επιθυμίες, τους λόγους, τα οράματα, τα σχέδια, τις πολιτικές, τα κτίρια, τα μνημεία, τις γειτονιές, τα τοπία, τις εκθέσεις, τα αντικείμενα που έχουν δημιουργήσει ατομικά ή σε συνεργασίες, ως τα άυλα και υλικά ίχνη για την συγκρότηση συμπεριληπτικών ιστοριογραφιών και για τον οραματισμό ενός δίκαιου μέλλοντος.

Η συνεδρίαση περιλαμβάνει ένα πρώτο κύκλο δεκάλεπτων παρουσιάσεων ιστορικών και θεωρητικών μελετών στις οποίες αναπτύσσονται ένα εύρος μεθοδολογιών και εργαλείων όπως η βιογραφική μέθοδος, μελέτη αρχείων, αναλύσεις λόγων και αναπαραστάσεων, εικαστικές πρακτικές, συνεργατική γραφή, έρευνες πεδίου. Στη συνέχεια θα ακολουθήσουν δύο θεματικοί κύκλοι συζητήσεων με τις συμμετέχουσες και το κοινό γύρω από κοινούς άξονες προβληματισμού για τις προοπτικές των φεμινιστικών μεθοδολογιών σε διαφορετικά πεδία θεωρίας και πράξης και τη συμβολή τους στην κατανόηση των διαδικασιών (ανα)παραγωγής του χώρου.

Διοργάνωση συνεδρίας:

Ίρις Λυκουριώτη, TAM ΠΘ, Όλγα Τουλούμη, Bard College & Πέτρος Φωκαΐδης, TAM ΠΘ

07.1 Φεμινιστική πράξη και θεωρία: Σηκώνοντας τα πέπλα ομίχλης γύρω από την αστική περιβαλλοντική δικαιοσύνη

Μαρία Χριστίνα Φράγκου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Γεωγραφίας, Universidad de Chile

Στόχος της παρούσας εισήγησης είναι να αποκαλύψει τη στενή σχέση μεταξύ του φύλου, του φεμινισμού και των αγώνων για περιβαλλοντική δικαιοσύνη στις πόλεις. Μέσα από μια επιλεκτική ιστορική επισκόπηση, συνοψίζει τη συμβολή των γυναικών, ως πολιτών, φορέων αλλαγής και στοχαστών, στην οικοδόμηση της αστικής περιβαλλοντικής δικαιοσύνης, ως ακτιβιστικό κίνημα αλλά και ως θεωρία. Στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής δικαιοσύνης, οι γυναίκες συχνά προβάλλονται ως θύματα, ωστόσο, οι γυναίκες, τα φεμινιστικά κινήματα και οι φεμινίστριες ερευνήτριες έχουν συμβάλει όχι μόνο στην αποκάλυψη περιβαλλοντικών ή/και αστικών αδικιών, αλλά και στη θεωρητική προώθηση μιας αντίληψης της δικαιοσύνης που είναι τοποθετημένη και αποαποικιακή, αμφισβητώντας τους παραδοσιακούς ορισμούς και τις κλίμακες ανάλυσης της νεοφιλελεύθερης δικαιοσύνης. Επικεντρωνόμαστε σε τρεις κύριες στιγμές: Στην αρχή του κινήματος της αστικής περιβαλλοντικής δικαιοσύ-

νης, το οποίο τοποθετεί τις γυναίκες ως κύριους φορείς στους περιβαλλοντικούς αγώνες, επαναπροσδιορίζοντας την ιδέα της φύσης, τα όριά της με την πόλη, αλλά και τους αγώνες και τα μέλη των περιβαλλοντικών αστικών κινημάτων, όσον αφορά το φύλο, τη φυλή και την κοινωνική τάξη. Συνεχίζουμε με την ανάδειξη της σημασίας του ιδιωτικού χώρου και της οικίας ως κλίμακες ανάλυσης στα πλαίσια της αστικής περιβαλλοντικής δικαιοσύνης, ως μία συμβολή της φεμινιστικής γεωγραφίας και των σπουδών φύλου. Τέλος, κλείνουμε με τη συμβολή της φεμινιστικής θεωρίας στον ορισμό, την κατανόηση και ανάλυση μιας τοποθετημένης αστικής περιβαλλοντικής δικαιοσύνης.

07.2 Beurettes e banlieusardes: Αυτο-αναπαραστάσεις και χωρικές διεκδικήσεις στις ταινίες των μεταναστριών σκηνοθετριών των γαλλικών προαστίων

Φανή Ποταμίτη, Αρχιτεκτόνισσα ΕΜΠ, μεταπτυχιακή φοιτήτρια του ΔΠΜΣ Αρχιτεκτονικής ΕΜΠ «Έρευνα στην Αρχιτεκτονική: Σχεδιασμός, Χώρος, Πολιτισμός»

Την δεκαετία του 1990 στην Γαλλία, στην άνθιση του «ρεαλιστικού» beur κινηματογράφου των Maghrebí μειονοτήτων της «δεύτερης γενιάς», κάποιες μετανάστριες σκηνοθέτριες κατάφεραν να παράξουν δικές τους ταινίες, εμπνευσμένες από τις καθημερινότητες τους και κινηματογραφημένες κατά κύριο λόγο στους ίδιους τους «καθημερινούς» τόπους τους (στα banlieues). Οι ταινίες αυτές, που έχουν γίνει ελάχιστα γνωστές, είναι σε δύο επίπεδα πολύτιμες ακριβώς λόγω του σχεδόν αυτο-αναπαραστατικού τους χαρακτήρα. Σε πρώτο επίπεδο, λόγω της άντλησης από τα βιώματα και τους τόπους των σκηνοθετριών, αφηγούνται μια πολύ πιο «αυθεντική» γυναικεία μεταναστευτική χωρική εμπειρία από τις δι-αδεδομένες στο ευρωπαϊκό σινεμά, διαρρηγνύοντας τις οικείες μας αναπαραστάσεις είτε της «θρησκευτικά καταπιεσμένης» μετανάστριας, περιορισμένης στον ιδιωτικό χώρο είτε της γυναίκας «εξωτικής ομορφιάς», ορατής στον δημόσιο ή τον πωλούμενο χώρο μέσω της ανδρικής πάντα ματιάς. Στην ανάλυση αυτή, σύμφωνα και με την σκηνοθέτρια της πρώτης γνωστής beur γυναικείας ταινίας Zaida Ghorab-Volta, η γυναικεία μεταναστευτική ταυτότητα δεν γίνεται αποκλειστικά αντιληπτή ως παθητικό παράγωγο των διαθεματικών καταπίεσεων, αλλά ως ρευστή, με δυνατότητες αυτοπροσδιορισμού: «δεν είμαι ενδιάμεσα,... κομμένη μεταξύ δύο πολιτισμών, έχω δύο πολιτισμούς και έτσι έχω δύο ευκαιρίες για ζωή.. είμαι διπλά πλούσια». Σε δεύτερο επίπεδο, όμως, η ίδια η παραγωγή των ταινιών αυτών, αποτελεί διεκδικητική πράξη: όχι μόνο μέσω του αποτελέσματος, του βιωμένου χώρου των ηρωίδων, αλλά μέσω της ίδιας της διαδικασίας στον πραγματικό χρόνο της κινηματογράφησης. Την στιγμή που παίρνουν στα χέρια τους την κάμερα στους χώρους της καθημερινότητάς τους, οι κινηματογραφίστριες και οι εμπειρίες τους γίνονται ορατές, διεκδικώντας τους χώρους αυτούς ως δικούς τους.

07.3 Εμπειρίες σωματικής γυναικείας γραφής

Ελένη Τζιρτζιλιάκη, Δρ. αρχιτέκτων-εικαστική καλλιτέχνης

Η διάλεξη-επιτέλεση που προτείνεται βασίζεται στην σωματική γραφή, στη διαφορετική γραφή των γυναικών που σχετίζεται με το σώμα σύμφωνα με τη Cixous (*Το γέλιο της μέδουσας*) ενώ έχει επηρεαστεί από κείμενα συγχρόνων φεμινιστριών κυρίως από την Audre Laurde.

Μέσα από αυτήν την αναζήτηση της διαφορετικής γραφής των γυναικών προτάθηκε στην ομάδα του Αρχείου Ελληνίδων Αρχιτεκτόνων που στην αρχή βάδιζε σ ένα τοπίο στην ομίχλη, μια άλλη βιογραφική μέθοδος—που να περιλαμβάνει τα κενά, τις ρωγμές. Το βιογραφικό μιας αρχιτεκτόνισσας δεν μπορεί να είναι η παράθεση των πτυχίων, διδακτορικού, εισηγήσεων, εκθέσεων αλλά ένα βιογραφικό που να περιλαμβάνει παράλληλα τα συμβάντα της ζωής, τη σχέση με τη μητέρα, με τον πατέρα, το κοινωνικό περιβάλλον, πως επέδρασαν σχέσεις, γάμος, μετακινήσεις, άλλες γυναίκες κλπ. πως επιβίωσε ανάμεσα στις πολλές ταυτότητες και ρόλους. Έτσι με αυτή τη μεθοδολογία με αλληπάλληλες συνεντεύξεις δημιουργήθηκαν σε στενή συνεργασία με τις βιογραφούμενες ορισμένα βιογραφικά. Στην διάλεξη επιτέλεση θα υπάρχουν αποσπάσματα (Θεοδώρου, Καρυωτάκη, Τεντοκάλη).

Στη συνέχεια το έργο “Woman case” ήταν μια πρόσκληση σε γυναίκες που είχαν υπάρξει στη ζωή μου, εικαστικούς και αρχιτεκτόνισσες στην έκθεση μου να συμμετέχουν με μια επιτέλεση-διάλεξη. Ήρθαν και κάποιες που δεν γνώριζα μέσα από τις προσκλήσεις της Ξένιας και της Βάνας. Θα παρουσιαστεί ένα κείμενο κολλάζ των εμπειριών τους και των σχέσεων που αναπτύχθηκαν σε αυτό το Συμβάν. Άραγε γιατί πολλές γυναίκες αρχιτεκτόνισσες βρίσκουν καταφύγιο στην τέχνη; ποια η σχέση της ποίησης με την αρχιτεκτονική; Ποιοι είναι οι θηλυκοί χώροι;

07.4 Αλεξάνδρα Πασχαλίδου Μωρέτη: Έμφυλες - βιογραφικές προσεγγίσεις της αρχιτεκτονικής ιστοριογραφίας

Αναστασία-Σάσα Λαδά, Αρχιτεκτόνισσα, Ομότιμη Καθηγήτρια ΑΠΘ

Η εισήγηση έχει αφετηρία και εγγράφεται στις έμφυλες προσεγγίσεις της ιστορίας της αρχιτεκτονικής και παρόλο που οι προσεγγίσεις αυτές δεν εστιάζουν μόνο στην ιστοριογραφία των γυναικών αρχιτεκτόνων, δημιούργησαν εντούτοις τις προϋποθέσεις ώστε να γίνουν ορατές πρωτοπόρες γυναίκες αρχιτέκτονες καθώς και η δουλειά τους, που συνήθως ήταν άγνωστη μέχρι σήμερα. Επιπλέον, οι προσεγγίσεις αυτές διαπραγματεύονται μέσω της βιογραφικής μεθόδου το υπό μελέτη υποκείμενο, την προσωπική του/της πρόσληψη όσον αφορά την κατανόηση για την θέση του/της καθώς και τα επιτεύγματα ή/και τις δυσκολίες του/της.

Η μελέτη αφορά στην παρουσίαση της βιογραφικής μεθόδου και των αφηγήσεων ζωής όπως χρησιμοποιήθηκαν στις συναντήσεις που είχαμε με την Αλεξάνδρα Πασχαλίδου-Μωρέτη, μια από τις πρώτες γυναίκες αρχιτεκτόνισσες στην Ελλάδα. Η πρώτη συνάντηση με την Αλεξάνδρα Πασχαλίδου-Μωρέτη, τον Φεβρουάριο του 2007, όπως και όλες όσες θα επακολουθούσαν, έγινε στο σπίτι της στη Φιλοθέη. Το Δεκέμβριο του 2008 ξεκινά η αναλυτική καταγραφή του προσωπικού της αρχείου, η οποία ολοκληρώνεται δύο χρόνια αργότερα με την ψηφιοποίηση του μεγαλύτερου μέρους των σχεδίων και των φωτογραφιών που εντοπίστηκαν. Ταυτόχρονα, η έρευνα εμπλουτίζεται με τη συλλογή άρθρων και δημοσιεύσεων για τη ζωή και το έργο της, ενώ η ίδια μαγνητοσκοπείται να αφηγείται τις αναμνήσεις της.

07.5 Σκέψεις για την παραγωγή χώρου με γνώμονα το φύλο στο σήμερα

Μαρία-Κατερίνα Μαματζάκη, Τελειόφοιτη Φοιτήτρια Αρχιτεκτονικής, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, ΕΜΠ

Στην εισήγηση αυτή παρουσιάζονται τα αποτελέσματα μιας ιστορικής θεωρητικής διερεύνησης η οποία - μέσα από τη γενεαλογία της συζήτησης για την έμφυλη προσέγγιση του σχεδιασμένου χώρου, τους αναστοχασμούς και τις πολλαπλές επαναδιατυπώσεις - αποσκοπεί στην ανάδειξη των σημερινών επίδικων μιας συμπεριληπτικής πόλης, τις αγκυλώσεις, αλλά και νέες στοχεύσεις. Στη βάση της αμφισβήτησης της πρωτοκαθεδρίας των ανδρών στην επιστημονική έρευνα, οι πρώιμες προσεγγίσεις της γυναικείας οπτικής στα ζητήματα του χώρου ασχολήθηκαν με τις κατά φύλο χωρικές διακρίσεις στις σύγχρονες πόλεις, αλλά και τη θέση που κατέχει η γυναίκα ως υποκείμενο και αντικείμενο διερεύνησης. Εξετάστηκαν οι πολιτισμικά κατασκευασμένες έμφυλες διαφορές πάνω στις οποίες στοιχειοθετήθηκε ο αποκλεισμός των γυναικών και, μέσα από μια σειρά από πρωτοβουλίες, έγινε προσπάθεια αναγνώρισης της συμβολής τους στην παραγωγή γνώσης. Συλλογικότητες γυναικών στον τομέα του σχεδιασμού πρότειναν παρεμβάσεις με στόχο την αναζήτηση πρακτικών λύσεων για τις δυσκολίες που εντοπίστηκαν, υπογραμμίζοντας την αναγκαιότητα της συμμετοχής τους σε όλη τη διαδικασία παραγωγής χώρου (Matrix, Women Plan Toronto, Femme et Ville). Με την εμπειρική γνώση που αποκόμισαν, πρότειναν κριτήρια για ένα πιο συμπεριληπτικό σχεδιασμό και υλοποίησαν φυσικούς χώρους για να στεγάσουν τις δράσεις τους. Η προσέγγισή τους πράγματι συμβάδιζε με τα αιτήματα του τότε φεμινιστικού κινήματος, ωστόσο, είναι εύλογη μια ύστερη κριτική ανασκόπηση. Τα βήματά τους στόχευαν στη διευκόλυνση της γυναίκας στην επιτέλεση των καθημερινών καθηκόντων της, κάτι που άρρητα συντελούσε στην αποδοχή και αναπαραγωγή των παγιωμένων αντιλήψεων για τους έμφυλους ρόλους. Παρότι οι σύγχρονες θεωρίες έχουν κατά πολύ εμπεδώσει τον καθοριστικό ρόλο της κοινωνίας στη δόμηση της ταυτότητας, οι ρόλοι εξακολουθούν να αποδίδονται άνισα στα κοινωνικά διαφοροποιημένα φύλα. Η ανάγκη για φυσικούς χώρους και υποδομές παραμένει καίρια, κρίνεται, όμως, αναγκαία η μετατόπιση της συζήτησης ώστε η φυλετική συγκρότηση των υποκειμένων και η ύπαρξη πολλαπλών υποκειμενικών «πραγματικότητων» να τοποθετούνται στο επίκεντρο των προβληματισμών.

08. Η ομίχλη της απασχόλησης και της απασχολησιμότητας στον πολιτισμό

Στέλλα Τσιαρβούλα

Η συμμετοχή πολλών και ετερόκλητων ειδικοτήτων στην παραγωγή και διάχυση του πολιτισμικού αγαθού, καθώς και η συνεργατική/ομαδική δουλειά είναι ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του χώρου. Εντούτοις, στην καθημερινή πρακτική, το 2024, ο τρόπος/χρόνος/πλαίσιο/ύψος αμοιβής κ.λπ. απασχόλησης πολλών επαγγελματιών στο πεδίο διαφέρει σημαντικά, εντός και εκτός δημοσίου τομέα. Ειδικότητες δεν έχουν αναγνωριστεί καν, δικαιώματα & υποχρεώσεις παραμένουν ρευστά, η υποεκπροσώπηση μεγάλων ομάδων απασχολούμενων παραμένει σταθερή, οι συνθήκες απασχόλησης προβληματικές και η ανισονομία κυριαρχεί. Παράλληλα, ευκαιρίες και δυναμικές για είσοδο στο πεδίο και ανανέωσή του από νέο δυναμικό δεν καταγράφονται. Με αφορμή και την πρόσφατη περίοδο της πανδημίας, που αν και αυτά έγιναν αρκετά πιο ορατά στη δημόσια σφαίρα, εντούτοις δεν είχαν την αναμενόμενη εξέλιξη προς εξομάλυνση της κατάστασης, στη στρογγυλή αυτή τράπεζα συμμετέχουν άτομα με εμπειρία ετών στον χώρο (μερικά εκ των οποίων εκπροσωπούν θεσμικούς φορείς, συλλογικότητες, συντεχνιακά μορφώματα) που θα συζητήσουν εκτενώς ό,τι απασχολεί το πεδίο στο οποίο δραστηριοποιούνται, με παράλληλη διάδραση με το κοινό.

Διοργάνωση στρογγυλής τράπεζας:

Στέλλα Τσιαρβούλα, Πολιτιστική διαχειρίστρια, υποψήφια διδάκτωρ πολιτισμικής πολιτικής Τμήματος Δημοσιογραφίας & ΜΜΕ – ΑΠΘ

08.1 Ο ρόλος των εργασιακών σωματείων μουσικών σήμερα

Μουσικός / Τραγουδιστής / Συνθέτης, Πρόεδρος Συλλόγου Μουσικών Βορείου Ελλάδος (ΣΜΒΕ)

Τι διδαχθήκαμε την περίοδο του κορονοϊού, ποιος ο ρόλος και η δράση ενός σύγχρονου σωματείου, αναφορά στην δράση του ΣΜΒΕ τα τελευταία χρόνια, ανάπτυξη του πάγιου αιτήματος του ΣΜΒΕ για το «άνοιγμα» των δημοσίων χώρων, αναφορά στα πνευματικά-συγγενικά δικαιώματα.

08.2 Η τέχνη της αφήγησης στο σήμερα

Ανθή Θάνου, Αφηγήτρια-Παιδαγωγός

Μια παλιά τέχνη αναβιώνει στον σύγχρονο κόσμο: η τέχνη της προφορικής αφήγησης, η λογοτεχνία του λαού μας παίρνει παραστασιακή μορφή γίνεται performance. Είναι όμως τέχνη η αφήγηση; Ποια είναι τα πρακτικά ζητήματα που αντιμετωπίζει ένας επαγγελματίας αφηγητής στην Ελλάδα; Ποια είναι τα ηθικά διλήμματα που προκύπτουν ασκώντας την τέχνη του ιστορητή/ιας-αφηγητή/ιας στο θολό και ομιχλώδες τοπίο των λαϊκών παραμυθιών, αφού αναμφισβήτητα ανήκουν στο μακρινό παρελθόν και είναι γεμάτα από στερεότυπα, αλλά και σύμβολα.

08.3 Ήταν ένας Αμερικανός, ένας Γερμανός και ένας Έλληνας

Στράτος Καλαφάτης, Φωτογράφος

Στους αρχαιολογικούς διαλόγους 2024 θα μιλήσω από τη σκοπιά του δημιουργού που προσπαθεί τα τελευταία τριανταπέντε χρόνια να δημιουργήσει και να επιβιώσει στο ομιχλώδες ελληνικό πολιτιστικό τοπίο. Θα προσπαθήσω να θέσω θέματα όπως, γιατί κάποιος γίνεται καλλιτέχνης, ποιες είναι οι διαφορές των αυτοδίδακτων και των απόφοιτων σχολών και κατά πόσο κανείς ετοιμάζεται για την «αγορά εργασίας». Θα μιλήσω για τον ρόλο της πολιτείας, των θεσμών και των ιδιωτών που εμπλέκονται με τον πολιτισμό και για την ανάγκη δημιουργίας μιας εθνικής πολιτικής που θα στηρίζει τους επαγγελματίες του χώρου σε σταθερή βάση.

08.4 Η θέση των διπλωματούχων ξεναγών στο τουριστικό τοπίο της post-covid εποχής: Εργασιακές συνθήκες, ηθικά διλήμματα και επαναπροσδιορισμός του ρόλου των ξεναγών

Ιωάννης Κιουρτσόγλου, Διπλωματούχος ξεναγός (βουλγαρικά - αγγλικά)

Η post-covid εποχή αποδείχθηκε και συνεχίζει να είναι περίοδος με διαρκώς αυξητική τάση των ανθρώπων που επιθυμούν να ταξιδέψουν. Προκύπτοντας από αιτίες που γεννήθηκαν και μέσα στην περίοδο της πανδημίας, οδηγηθήκαμε σε φαινόμενα υπερτουρισμού, τα οποία επιφέρουν επάλληλες αλλαγές σε παγκόσμια κλίμακα και σε διαμόρφωση ενός ομιχλώδους τοπίου στα θέματα βιώσιμου τουρισμού, μνημειακής πολιτικής, επάρκειας πόρων και προστασίας του περιβάλλοντος. Όλα αυτά ταυτόχρονα με τις νέες συνθήκες που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι επαγγελματίες του τουρισμού, μεταξύ αυτών και οι διπλωματούχοι ξεναγοί. Μέσα στο καινούριο κλίμα, όπου οι σκοποί για τους οποίους επιτελείται ένα ταξίδι φαντάζουν δύσκολοι στην ταυτοποίησή τους, ο υπερτουρισμός είναι δεδομένος όσο και οι προκλήσεις στις οποίες έρχονται να απαντήσουν οι ξεναγοί, ως κύριοι αγωγοί και ερμηνευτές του παρελθόντος, αλλά και του παρόντος της χώρας μας. Σε τί βαθμό έχει αλλάξει η φύση του επαγγέλματος και η ποιοτική παροχή της ξεναγικής υπηρεσίας; Πόσο βίαιη είναι η προσαρμογή σ' αυτά τα νέα δεδομένα; Τι συνιστά σωματικά και ψυχικά η απαίτηση της τουριστικής αγοράς υπό την αυξημένη ζήτηση; Πόσο συνειδητά ή ασυνείδητα διεκπεραιώνονται αυτές οι μεταβολές και κατά πόσο αλλοιώνουν τη φύση του επαγγέλματος του ξεναγού;

08.5 Το νέφος της επισφάλειας

Έλλη Λεβεντάκη, Ιστορικός τέχνης & επιμελήτρια εκθέσεων / υποψήφια διδάκτορας, Σχολή Καλών Τεχνών Αθηνών

Η εργασία στον «Κόσμο της Τέχνης», όπως αυτός ορίστηκε από τον Arthur Danto, συχνά δεν αντιμετωπίζεται ως εργασία, αλλά ως χόμπι, πάθος, ή εν γένει ασχολία που δεν χρειάζεται απαραίτητα να αμείβεται, σε αντίθεση με τις ίδιες εργασίες σε άλλους κλάδους, για τις οποίες δεν τίθεται τέτοιο θέμα. Πρόκειται για μια βεβαιότητα που έχει καλλιεργηθεί και παγιωθεί ανά τα χρόνια, αποτελώντας πλέον μια παθολογία του κλάδου, η οποία όσο αναπαράγεται αποκλείει άτομα των χαμηλότερων κοινωνικών τάξεων από το εμπλακούν

σε αυτόν. Με την πλειοψηφία των εργαζομένων να είναι σήμερα ελεύθεροι επαγγελματίες, ζητήματα όπως η συνεχής επισφάλεια, η απουσία ορίων μεταξύ δουλειάς και ζωής, καθώς και η εργασιακή εξουθένωση επανέρχονται, θέτοντας υπό αμφισβήτηση τη βιωσιμότητα του κλάδου, αλλά και τη συμπεριληπτικότητά του σε ταξικό επίπεδο. Την ίδια στιγμή, είναι επιτακτική η ανάγκη οριοθέτησης του εργασιακού πλαισίου στον πολιτισμό, ιδιαίτερα στην περίπτωση της Ελλάδας, όπου ακόμα δεν υφίστανται απαραίτητοι κωδικοί επαγγελματικής δραστηριότητας (ΚΑΔ) για ευρέως ασκούμενα επαγγέλματα, όπως αυτό του/της επιμελητή/τριας εκθέσεων. Σε αυτή τη βάση, τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες βελτίωσης των συνθηκών εργασίας των υποκειμένων και αποκρυστάλλωσης των αναγκών τους, μέσα από πρωτοβουλίες όπως αυτή των εργαζομένων στην τέχνη και τον πολιτισμό (Support Art Workers) εν μέσω πανδημίας και προσπάτως του Σωματείου Εργαζομένων στη Σύγχρονη Τέχνη (ΣΕΣΤ). Εκκινώντας από την αναγνώριση των ζητημάτων που υπάρχουν σε θεσμικό επίπεδο, η συλλογική δράση και διεκδίκηση μοιάζουν τα μόνα αξιόπιστα εργαλεία προς μια λιγότερο νεφελώδη πορεία.

08.6 Προοπτικές απασχολισιμότητας στον πολιτισμό μέσω της ανάπτυξης του τρίτου τομέα στην Ελλάδα

Αργυρώ Μπαράτα, Πρόεδρος Culture for Change / expert του European Institute of Innovation & Technology για τις Πολιτιστικές & Δημιουργικές Βιομηχανίες

Το Culture for Change (CforC) είναι το πρώτο ελληνικό δίκτυο με τη μορφή σωματείου που εκπροσωπεί τη φωνή περισσότερων από 80 επαγγελματιών διαφορετικού ακαδημαϊκού υπόβαθρου και πολλαπλών δεξιοτήτων από όλη τη χώρα, συμπεριλαμβανομένων ενδεικτικά, πολιτιστικών διαχειριστών, καλλιτεχνών, νομικών, ακαδημαϊκών, επιμελητών, αρχιτεκτόνων, πολεοδόμων, περιβαλλοντολόγων και άλλων ειδικοτήτων, που συνδέονται με κοινές απόψεις και πρακτικές γύρω από την ανάπτυξη της κοινωνικής καινοτομίας στην πολιτιστική δραστηριότητα της Ελλάδας. Μια υβριδική συλλογικότητα, που υποστηρίζει και αναδεικνύει τις πρωτοβουλίες των μελών του, παρέχοντάς τους δομές, πρακτικές, κατευθυντήριες γραμμές και ευκαιρίες συνεχιζόμενης εκπαίδευσης, επαγγελματικής δικτύωσης και συνηγορίας. Το σκοπός του είναι τα μέλη του να συνεργαστούν δημιουργικά με άλλα άτομα, δίκτυα και οργανισμούς ώστε να διαδώσουν τον κοινωνικό αντίκτυπο που φέρει ο πολιτισμός και να ενισχύσουν με βιώσιμες πρακτικές τη σύνδεση του πολιτιστικού τομέα με την κοινωνία των πολιτών στην Ελλάδα. Με αφορμή τη διοργάνωση του συνεδρίου, προτείνεται η επίσημη πρώτη παρουσίαση του CforC στη Θεσσαλονίκη, η οποία θα επικεντρωθεί στην επεξήγηση της μεθοδολογίας που ακολουθήθηκε για την ανάπτυξή του, με την οποία επιτάχυνε διαδικασίες χρησιμοποιώντας σύγχρονες μεθόδους συνεργασίας και διαλόγου και αξιοποιώντας την τεχνολογία που εκμηδένισε το χρόνο και τις αποστάσεις. Επιπρόσθετα και συμπληρωματικά προτείνεται να γίνει αναφορά στις εξελίξεις στον εργασιακό χώρο του πολιτισμού με τη ψήφιση των Νόμων 4873/2021, 5039/2023 και 5073/2023 και τον τρόπο συνηγορίας που ανέπτυξε το δίκτυο στην προσπάθειά του να αρθρώσει μια κοινή γλώσσα συνηγορίας που μεταφέρει στο σήμερα την έννοια της επαγγελματικής αλληλεγγύης με νέες, πιο συμμετοχικές και διαφανείς πρακτικές. Τέλος, επιθυμεί να ανοίξει το διάλογο για το πώς μπορεί να διαμορφωθεί το μέλλον των συλλογικών πρωτοβουλιών και των συνασπισμών επαγγελματιών που δραστηριοποιούνται στην κοινωνική και πολιτιστική καινοτομία στην Ελλάδα.

08.7 Ένας για όλους και όλοι για έναν; Τα προβλήματα στην οργάνωση των βιωματικών εκδηλώσεων πολιτισμού, οι συνεργασίες και η βιωσιμότητα των αντίστοιχων εταιρειών

Αλέξανδρος Μυροφορίδης, Δρ. Δημιουργικής Γραφής – Διδάσκων στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας / Ιδρυτής Gamecraft creative agency: Βιωματικές δράσεις πολιτισμού, σχεδιασμός & υλοποίηση παιχνιδιών / Υπεύθυνος έκδοσης της σειράς Θεσσαλονίκη Νουάρ (Εκδ. Αρχέτυπο)

Παρά τη σημαντική συμμετοχή των πολιτών σε δημιουργικά σχήματα που αφορούν τον πολιτισμό, στελεχωμένα από νέους ανθρώπους με –πλην της ατομικής πρωτοβουλίας και της δημιουργικής δυναμικής– πανεπιστημιακή και άλλη κατάρτιση και εξειδίκευση, οι προσπάθειες αυτές δεν έχουν, κατά τη γνώμη μας, την επιθυμητή συνέχεια στην κατεύθυνση της απόκτησης μιας μόνιμης επαγγελματικής απασχόλησης. Θα μπορούσε να φταίει η ασυνέπεια των καλλιτεχνών για αυτό, η ολιγωρία και τα αδύναμα αντανακλαστικά της εκάστοτε δημοτικής αρχής, η επίσημη κρατική διαχείριση, το νομοθετικό πλαίσιο, η τοπική νοοτροπία, η περιορισμένη χρήση νέων τεχνολογιών στην υλοποίηση των εκδηλώσεων; Εκμεταλλεζόμενοι τη μελέτη περίπτωσης μιας εταιρείας που ασχολείται με ένα ιδιαίτερο αντικείμενο στις δράσεις για τον πολιτισμό, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία, τον σχεδιασμό και την υλοποίηση διαδραστικών παιχνιδιών, παιχνιδιών ρόλων και παιχνιδιών που εκμεταλλεύονται την περιπετειώδη αφήγηση, τεχνικές όπως το κινήγι κρυμμένου θησαυρού και τις ΤΠΕ (Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας), την «παιχνιδοποίηση» (αγγλ. gamification) οποιασδήποτε ιδέας, γνώσης ή πρακτικής, θα επιχειρηθεί μια ανάλυση των σοβαρών ζητημάτων που στέκονται ως άκαμπτα εμπόδια στην πορεία της νεανικής επιχειρηματικότητας. Μιας επιχειρηματικότητας που στοχεύει να δραστηριοποιηθεί και μέσω συνεργειών στον πολιτισμό, όταν το περιβάλλον που τη φιλοξενεί, δυστυχώς, δυσκολεύει παρά διευκολύνει τις δημιουργικές προθέσεις της. Τέλος, θα διερευνηθούν οι δυνατότητες της ενασχόλησης με τη δημιουργική γραφή και τη συγγραφή, τις ευκολίες και τα μεγάλα εμπόδια της εκδοτικής διαδικασίας, της προώθησης και σωστής διανομής των γραπτών έργων διάνοιας.

08.8 Μουσικά επαγγέλματα στην Ελλάδα: Παρόν και μέλλον στο ομιχλώδες εργασιακό τοίο

Όλγα Σακαλή, Αρχαιολόγος-Μουσειολόγος ΥΠΠΟ

Τα τελευταία χρόνια έχουν σημειωθεί σημαντικές αλλαγές στον ελληνικό μουσειακό χάρτη με την πραγματοποίηση πολλών νέων μουσειακών εκθέσεων, επανεκθέσεων καθώς και τη δημιουργία νέων μουσείων ή κτιριακών επεκτάσεων των υφιστάμενων. Παράλληλα, οι σύγχρονες ανάγκες των μουσείων για εξωστρέφεια και ουσιαστική σύνδεσή τους με την κοινωνία οδήγησαν στη δημιουργία πληθώρας επικοινωνιακών, εκπαιδευτικών και ψυχαγωγικών δράσεων για διαφορετικές ομάδες κοινού. Ωστόσο, τα παραπάνω δεν συμβαδίζουν με την επαρκή στελέχωση και ενδυνάμωση των μουσείων (κρατικών και μη) με το αντίστοιχο εξειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό (αρχαιολόγοι, μουσειολόγοι, ιστορικοί τέχνης, λαογράφοι, μουσειοπαιδαγωγοί). Η παρέμβαση επιχειρεί να θέσει μια σειρά ερωτημάτων με στόχο να διερευνηθεί η σημερινή εικόνα του εργασιακού τοπίου (εργασιακές σχέσεις, επαγγελματικά δικαιώματα, αρμοδιότητες κ.α.) αυτών των επιστημονικών και επαγγελματικών κλάδων.

08.9 Το επάγγελμα της πολιτιστικής διαχειρίστριας / συμβούλου διαχείρισης πολιτιστικής κληρονομιάς

Αγγελική Σπυριδάκη, Πολιτιστική διαχειρίστρια / Σύμβουλος διαχείρισης πολιτιστικής κληρονομιάς, Μέλος ΔΣ Εταιρείας Συμβούλων Διαχείρισης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (ΕΣΔΙΑΠΟΚ)

Από τις πρώτες απόπειρες διδασκαλίας στις αρχές της δεκαετίας του 2000 στην Ελλάδα, το πεδίο της πολιτιστικής διαχείρισης βρίσκεται πλέον καλά στερεωμένο στο πλαίσιο των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών, μετρώντας εκατοντάδες μαθήματα σε δεκάδες προπτυχιακά και μεταπτυχιακά προγράμματα. Έννοιες που προκύπτουν από τη θεραπεία του έχουν περάσει στην καθημερινότητα και έτσι μιλάμε για «σχέδια διαχείρισης», για «βιωσιμότητα» για «πολιτιστικά τοπία», αλλά και για «επιτόπια συντήρηση», για «κίνηση επισκεπτών» και πιο απλά για «πολιτιστικό έργο» με «προϋπολογισμό, ορίζοντα υλοποίησης και παραδοτέα». Παρόλα αυτά, το επάγγελμα της πολιτιστικής διαχειρίστριας είναι ένα δύσκολο προσδιορισμένο πεδίο, στις παρυφές του ακαδημαϊκού και του τουριστικού εργασιακού ορίζοντα, αλλά σε απόσταση από τον δημοσιοϋπαλληλικό. Η δημιουργία του σωματίου της Εταιρείας Συμβούλων Διαχείρισης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (ΕΣΔΙΑΠΟΚ), που φέτος κλείνει τα έντεκά του χρόνια, συμβάλλει στην ανάδειξη των επαγγελματικών δυνατοτήτων των συναδέλφων με σχετικές σπουδές, αλλά και στην κατοχύρωση των επαγγελματικών τους δικαιωμάτων σε έναν χώρο –αυτόν του πολιτισμού– με εξαιρετικά χαμηλό κρατικό προϋπολογισμό και αμοιβές, ήδη οργανωμένο από παραδοσιακές επαγγελματικές πρακτικές, όπως αυτές των αρχαιολόγων, των συντηρητών, των ξεναγών και άλλων. Με αφορμή την εμπειρική έρευνα σχετικά με την εκπαίδευση και την απασχόληση στην πολιτιστική διαχείριση που έγινε από την ΕΣΔΙΑΠΟΚ το 2022, συζητούμε το εργασιακό παρόν και μέλλον του κλάδου με έμφαση στις αναδυόμενες ευκαιρίες και τα εμμένοντα προβλήματα.

08.10 Η κατάσταση στον εργασιακό χώρο των μουσικών που εργάζονται ως εκτελεστές στην ελεύθερη αγορά

Δημήτρης Σφίγγος, Αντιπρόεδρος Συλλόγου Μουσικών Βορείου Ελλάδος (ΣΜΒΕ) / Α' Αντιπρόεδρος Πανελληνίας Ομοσπονδίας Θεάματος Ακροάματος (ΠΟΘΑ)

Σημεία εστίασης οι εργασιακές σχέσεις και η απασχόληση στον σύγχρονο πολιτισμό: ασφαλιστικό – 12η ασφαλιστική κλάση – συλλογικές συμβάσεις – εποχικότητα επαγγέλματος – εποχικό επίδομα – εργασιακά δικαιώματα & υποχρεώσεις – αντιστοίχιση με άλλα ευρωπαϊκά κράτη.

09. Αρχαιολογία και οι επιστήμες της κληρονομιάς στην «ομίχλη» των εξελικτικών μεταβάσεων της Ανθρωποκαίνου

Manolis Klontzas & Vera Klontza-Jaklova

Σήμερα, ολόκληροι κλάδοι (λ.χ. οι επιστήμες του γήινου συστήματος), καταδεικνύουν ότι ζούμε σε εποχή πολλαπλών μεταβάσεων. Η εμπλοκή των εξελικτικών διαστάσεων και της διαλεκτικής σχέσης τους με τις πολιτισμικές διαδικασίες είναι κρίσιμη ειδικά σε περιόδους οικοσυστημικών εξελικτικών μεταβάσεων (όπως λ.χ. η σύγχρονη Ανθρωποκαίνικη). Δρομολογούνται δομικές αλλαγές ακόμα και στην υλική βάση ανάπτυξης της ζωής, του πολιτισμού, των μεταβολικών σχέσεων, δηλαδή όλου του πλαισίου εκείνου εντός του οποίου έχουμε προσαρμοστεί ως βιολογικές-πολιτισμικές οντότητες, ως ανθρώπινες κοινότητες, και ως οικοσυστήματα να λειτουργούμε.

Επιπλέον οι επιστήμες του γήινου συστήματος και ορισμένοι από τις ανθρωπιστικές επιστήμες, καταδεικνύουν πως σήμερα φυσικός και ιστορικός χρόνος συγχρονίζονται. Έτσι, οι επιστήμες της κληρονομιάς και ειδικά η αρχαιολογία που λειτουργεί ως συνθετικός κρίκος μεταξύ φυσικών και ανθρωπιστικών επιστημών μπορούν να έχουν στρατηγικής σημασίας συμβολή.

Η αρχαιολογία ως επιστήμη της διαλεκτικής σχέσης της ύλης με τον ιστορικό χρόνο, μπορεί να έχει κομβικό ρόλο στην μελέτη νέων αναδυόμενων οντολογιών, ενδολειτουργικών διεργασιών, και διαδικασιών που εισάγει η Ανθρωποκαίνικη κίνηση - εξέλιξη - μετάλλαξη της ύλης στην διαλεκτική συνάρτηση της με τον χρόνο.

Η σημερινή μεταβατική κατάσταση για την Αρχαιολογία και Επιστήμες της κληρονομιάς αντανακλά πρώτιστα στις κυρίαρχες πρακτικές διατήρησης, που (στην Θεσσαλονίκη και αλλού) προκάλεσαν και προκαλούν αντιδράσεις από επιστήμονες και κοινότητες.

Η υλικότητα της Ανθρωποκαίνου, πέρα του ότι ανατρέπει κυρίαρχες για αιώνες κοσμολογίες, ασκεί τεράστιες πιέσεις στη δύναμη της ζωής, στα οικοσυστήματα που λειτουργούμε (συμπεριλαμβανομένων των άλλων μορφών ζωής). Οι πιέσεις αυτές, πέρα από την κληρονομιά μας, δεν αφήνουν στο απυρόβλητο τις ζωές των Αρχαιολόγων και ειδικά των νέων συναδέλφων.

Γεννάται έτσι το ερώτημα αν οι κυρίαρχες μεθοδολογίες και πρακτικές, αναπτυγμένες για άλλη φυσική ιστορική εποχή και άλλες ανάγκες, απαιτούν επικαιροποίηση.

Βιώνουμε νέες προκλήσεις με «ομιχλώδεις» διαστάσεις που μόνο με ανοιχτό και συλλογικό τρόπο μπορούμε να κατανοήσουμε και να ξεπεράσουμε.

Διοργάνωση συνεδρίας:

Manolis Klontzas, Επιτροπή πολιτών Ιεράπετρας, Ινστιτούτο Φυσικής-Πολιτισμικής Κληρονομιάς, Τσέχια & Vera Klontza-Jaklova, Department of Archaeology & Museology, Faculty of Arts, Masaryk University, Brno, Czech Republic

09.1 Δωδεκανησιακές «πολυνησίες»: Η προστασία των υλικών καταλοίπων του πολιτισμού. Ο ρόλος της αρχαιολογίας στην εποχή της πράσινης μετάβασης

Τούλα Μαρκέτου, Πρώην πρόεδρος Σ.Ε.Α.

Μία σύντομη υπηρεσιακή αυτοψία, προκειμένου να απαντηθεί αίτημα εγκατάστασης βιομηχανικού τύπου Αιολικών πάρκων στις νησίδες της «πολυνησίας» Λέρου, Αστυπάλαιας και Νισύρου, στη Δωδεκάνησο, αποκάλυψε σημαντικές, άγνωστες έως πρόσφατα, αρχαιότητες και νέα στοιχεία.

Από τα αποτελέσματα της μελέτης του υλικού που έχει έλθει πρόσφατα στο φως είναι πλέον φανερό ότι οι νησίδες αυτές διαδραματίζουν κομβικό ρόλο στην πολιτισμική εξέλιξη της ευρύτερης περιοχής αλλά και του Αιγαίου γενικότερα.

Ορατά αρχιτεκτονικά κατάλοιπα και πλήθος επιφανειακών κινητών ευρημάτων φανερώνουν ότι η κατοίκηση των νησίδων ανάγεται τουλάχιστον στην 4η χιλιετία π.Χ., ενώ παρουσία ανθρώπινης ζωής διαπιστώνεται και κατά την ελληνιστική και ρωμαϊκή περίοδο, με τη ζωή να συνεχίζεται σε δύο από αυτές έως σήμερα. Οι υπόλοιπες, αν και ακατοίχτες, χρησιμοποιούνται ακόμη από βοσκούς και κυνηγούς των γειτονικών μεγαλύτερων νησιών. Έτσι η διατήρηση και συνέχεια «νεολιθικών» τρόπων παραγωγής στους μικρούς αυτούς τόπους έως τις ημέρες μας είναι αξιοθαύμαστη, με μία εντυπωσιακή διάσταση της πυκνότητας του χρόνου.

Στο σημερινό μεταβατικό, από οικοσυστημική άποψη στάδιο οι ισχυρές πιέσεις των σύγχρονων πολιτισμικών «αναγκών» ανατρέπουν τα τοπικά οικοσυστήματα και την σχέση των σημαντικότερων μνημείων με αυτά, καταστρέφοντας ανεπιστρεπτή και την αφηγηματική ικανότητα των αρχαιολογικών συμφραζομένων. Δρομολογείται έτσι η οριστική απώλεια ακόμα και των ίδιων των αρχαιοτήτων που σώζονται, χωρίς μάλιστα να έχει προηγηθεί η συστηματική τους έρευνα και μελέτη. Στην περίπτωση αυτή δεν θα χαθούν μόνον τα πανάρχαια αυτά πολιτισμικά σύνολα, μαζί με πολύτιμες πληροφορίες για την κατοίκηση των νησίδων και τα οικοσυστήματά τους, αλλά θα σπάσει και η «αλυσίδα» που τα συνδέει σταθερά έως σήμερα, με τον πολιτισμό του προϊστορικού και ιστορικού Αιγαίου. Η χωροθέτηση βιομηχανικού τύπου ΑΠΕ και η ξαφνική και βίαιη αλλαγή χρήση γης, δρομολογεί μια μεταβολική μετάβαση με καταστροφικές συνέπειες. Έτσι δεν θα καταστραφούν μόνον τα σταυροδρόμια των πολιτισμών του Αιγαίου που συνδέουν την Ανατολή με τη Δύση, χωρίς να τα έχουμε γνωρίσει και μελετήσει, αλλά θα υπάρξουν τρομακτικές συνέπειες για τη ζωή των μοναδικών αυτών οικοσυστημάτων. Πρόκειται για ένα τεράστιο οικουμενικού διαμετρήματος έγκλημα, μετά από το οποίο δεν θα δικαιούμαστε πλέον να ομιλούμε για πολιτισμό στον τόπο μας. Σήμερα οι αρχαιολόγοι, μέσα στην ομίχλη αυτής της μεταβατικής περιόδου, παράλληλα και με την πράσινη μετάβαση, δίνουν την σκληρότερη ίσως μάχη για το δικαίωμα στην έρευνα, την προστασία και την διατήρηση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς πλάι στις τοπικές κοινωνίες. Στην περίπτωση όμως των νησίδων, όπου δεν υπάρχουν οργανωμένες τοπικές κοινότητες να τις υπερασπιστούν, το χρέος είναι μεγαλύτερο και η ανάγκη να αποκτήσει η αρχαιολογία ένα νέο, περισσότερο κομβικό, ρόλο στις πρακτικές έρευνας, διατήρησης και προστασίας γίνεται ακόμη πιο επιτακτική.

09.2 Η πολυεπίπεδη κληρονομιά της Μάνης στην ομίχλη της «πράσινης μετάβασης»: Η αρχαιολογία με τα μάτια της τοπικής κοινωνίας

Κυριάκος Ζηλάκος, Οικολογική-Πολιτιστική Κίνηση Μέσα Μάνης

Το αντικείμενο της ανακοίνωσής μας αφορά στις ραγδαίες και βίαιες ανατροπές, που έχουν δρομολογηθεί τόσο σε επίπεδο πολιτισμικού και φυσικού περιβάλλοντος και κυρίως στο κατά πόσο αυτές οι δομικές αλλαγές επιδρούν στην σχέση με τον τοπικό πολιτισμό.

Η Μάνη, που είναι ένα μνημειακό σύνολο, ένα ανοιχτό μουσείο, με 93 παραδοσιακούς οικισμούς, 1.000 πύργους, 500 βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες, προϊστορικά και μεγαλιθικά μνημεία, απειλείται με μη αναστρέψιμες βλάβες.

Οι εξελίξεις αυτές οδηγούν την αρχαιολογία ενώπιον νέων καταστάσεων, σε συνθήκες όπου η πρακτικές προσαρτήσεις του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος μετατρέπουν την κληρονομιά μας σε αναλώσιμο κεφάλαιο, στο βωμό μιας αμφιλεγόμενης ανάπτυξης, που απέχει από τις πραγματικές ανάγκες των ανθρώπων και του οικοσυστήματος.

Μέσα σε αυτό το εννοιολογικό πλαίσιο, εξετάζουμε το ρόλο της αρχαιολογίας, και ειδικά της θεσμικής αρχαιολογίας και των υπηρεσιών για τη διατήρηση και την προστασία της κληρονομιάς.

Η μετάβαση αυτή, κατά τη γνώμη μας, τείνει να είναι χωρίς επιστροφή. Η πολιτιστική κληρονομιά και τα μνημεία, το ίδιο το φυσικό-ιστορικό τοπίο, σταδιακά υποβαθμίζονται και απαξιώνονται, όπως και η ζωή. Οι διαδικασίες αυτές συνδέονται με μια χυδαία εμπορευματοποίηση της πολιτισμικής και της φυσικής μας κληρονομιάς. Παράλληλα, προωθείται μια κουλτούρα νεοπλουτισμού, που απαξιώνει την όποια φωνή και αντίδραση ως οπισθοδρομική και περιθωριακή.

Η εισήγησή μας γίνεται με αφορμή τον κοινό αγώνα με άλλες συλλογικότητες από την υπόλοιπη Ελλάδα, ενάντια στην χωρίς όρια και περιορισμούς εγκατάσταση «αιολικών πάρκων».

Η δική μας τοποθέτηση περιέχει συγκεκριμένες αναφορές που εντοπίζονται στην περιοχή της χερσονήσου της Μάνης.

09.3 Η κληρονομιά της Καρυστίας στην «πράσινη» ομίχλη

Σύλλογος Προστασίας Περιβάλλοντος Νότιας Καρυστίας (Σ.Π.ΠΕ.Ν.Κ), Εκπρόσωπος: Κατερίνα Αποστολάτου

Τα τελευταία χρόνια η Καρυστία (Νότια Εύβοια) βρίσκεται αντιμέτωπη με την αδιάκοπη κατασκευή αιολικών βιομηχανικών πάρκων με εκατοντάδες ανεμογεννήτριες διάσπρατες σε όλο τον Δήμο. Ας αναλογιστούμε μόνο ότι σχεδόν 730 ανεμογεννήτριες βρίσκονται αυτή τη στιγμή σε κάποιο από τα στάδια αδειοδότησης- ολοκλήρωσης!

Αυτή η –μοναδική πανελλαδικά σε έκταση και βιαιότητα– επέμβαση σε απρόσιτες, ανέγγιχτες από τον σύγχρονο πολιτισμό περιοχές έχει οδηγήσει εκτός της περιβαλλοντικής υπο-

βάθμισης στην ανεπαρκή προστασία και καταστροφή της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς και της κληρονομιάς ως τέτοιας.

Εαν ορίσουμε ως μνημείο κάθε κινητό ή ακίνητο, υλικό αλλά και άυλο αντικείμενο από το οποίο αναβλύζει ιστορική μνήμη, τότε συνειδητοποιούμε ότι ειδικά η χωροθέτηση ανεμογεννητριών δίπλα σε οικισμούς, συνεπάγεται την περαιτέρω μείωση του ήδη (σταδιακά από άλλες αιτίες) μειωμένου αριθμού μονίμων κατοίκων, κάτι που έχει άμεσες και συντριπτικές συνέπειες στην ιστορική σχέση της τοπικής κοινωνίας με τα φυσικά ιστορικά τοπία και στην συνδεδεμένη άυλη κληρονομιά.

Ο Σύλλογος Προστασίας Περιβάλλοντος Νότιας Καρυστίας (ΣΠΠΕΝΚ) από την πρώτη στιγμή αντιτάχθηκε στην “πράσινη” μετάβαση και σε δύο μελέτες που συνέταξε, ανέδειξε αυτή τη διάσταση καταγράφοντας τις καταστροφές που έχουν ήδη γίνει από αιολικούς σταθμούς και τα συνοδά τους έργα στην κληρονομιά της Καρυστίας. Σε αυτό το δυσοίωνα πλαίσιο που διαμορφώνει η “πράσινη” μετάβαση, επιστήμη και συλλογικότητες καλούνται να αναλάβουν πέρα και πάνω από τις δυνάμεις τους τον δύσκολο ρόλο του θεματοφύλακα της κληρονομιάς μας, με τους κατά τόπους υπηρεσιακούς αρχαιολόγους να βρίσκονται μεταξύ, στην καλύτερη περίπτωση, συνειδησιακής Σκύλλας και βιομηχανο-αιολικής Χάρυβδης.

Στην ανακοίνωσή μας θα παρουσιαστούν τα στοιχεία εκείνα που καταδεικνύουν την ανατροπή και καταστροφή της κληρονομιάς της Καρυστίας και τον ρόλο της θεσμικής επιστήμης και των υπηρεσιών που είναι επιφορτισμένες με τη διατήρησή της.

09.4 Μια διαλεκτικά οντολογική στοιχειοθέτηση της ανατροπής του κηρυγμένου «Ενιαίου αρχαιολογικού χώρου του Ισθμού Ιεράπετρας»

Επιτροπή πολιτών Ιεράπετρας, Εκπρόσωπος: Μανώλης Κλώντζας

Η αρχαιολογικού χαρακτήρα έρευνες των ζωντανών οντοτήτων εντός του μνημειακού συνόλου εμπνεύστηκαν και αποτελούν γόννο της συλλογικής δράσης της Ε.Π. Ιεράπετρας για την υπεράσπιση του τοπικού οικοσυστήματος και της κοινής κληρονομιάς μας που σήμερα ανατρέπεται και καταστρέφεται από κρατικούς, θεσμικούς και εταιρικούς φορείς. Συνθέτει μια συλλογική προσπάθεια τοπικών κοινοτήτων και επιστημόνων ως αντίδραση στη νέα πραγματικότητα που διαμορφώνουν οι αλλαγές παραδειγμάτων στην επιστήμη, στην ουσία όμως οι σύγχρονες αντικειμενικές ζωτικές ανάγκες των οικοσυστημάτων μας και της ανθρωπότητας. Μια ανθρωπότητα που βιώνει όχι απλά μια βαθιά συστημική κρίση, μα μια φάση πολυεπίπεδων μεταβάσεων παρασύροντας όλο το οικοσύστημα και τους πλανητικούς μας συγγάτοικους σε αχαρτογράφητες προοπτικές.

Για την στοιχειοθέτηση της ανατροπής του επίσημα αναγνωρισμένου μνημειακού συνόλου του Ενιαίου Αρχαιολογικού χώρου στον Ισθμό Ιεράπετρας από την χωροθέτηση βιομ. ΑΠΕ, η επιτροπή μας βάσισε από την αρχή τις μεθόδους τεκμηρίωσης σε μια αυστηρή, διαλεκτική ανάλυση των υλικών εκείνων όρων που ορίζουν με τρόπο διεπιστημονικό και ακριβή την ανατροπή και καταστροφή του μνημειακού συνόλου. Η τεκμηρίωση εδράστηκε κυρίως στα γεωλογικά και αρχαιολογικά συμφραζόμενα.

Ενώ εξαρχής δώσαμε βαρύτητα στην συντελούμενη ανατροπή των ζωντανών συστημάτων και οντολογιών, δεν είχε λάβει τον αυστηρό χαρακτήρα που θα θέλαμε. Κατά την απονομή

του βραβείου της «Ευρωπαϊκής Αρχαιολογικής κληρονομιάς» από την Ένωση Ευρωπαίων Αρχαιολόγων δώσαμε την υπόσχεση για την ανάπτυξη των μεθοδολογιών εκείνων που θα άνοιγαν τον δρόμο σε μια τέτοια προοπτική.

Η διάσταση αυτή είναι στρατηγικής σημασίας όχι μόνο για το μνημειακό σύνολο του ισθμού Ιεράπετρας αλλά και για την αρχαιολογία γενικά όπως και για πλήθος μνημειακών συνόλων - φυσικών ιστορικών τοπίων που στην νέα από φυσική-ιστορική άποψη εποχή μας ανατρέπονται από τις πολιτικές της «πράσινης μετάβασης» ή από άλλες πολιτισμικές μας πιέσεις.

09.5 The Times They Are A-Changin' και για την αρχαιολογία: Το κρητικό άλογο σαν πολιτισμική κληρονομιά και αρχαιολογική πηγή

Vera Klontza-Jaklova, Department of Archaeology & Museology, Faculty of Arts, Masaryk University, Brno, Czech Republic

Ζούμε σε μια εποχή πολλαπλών μεταβάσεων με αποτέλεσμα να μην μπορούμε να αρκεστούμε σε όρους, ορισμούς και προσεγγίσεις που έχουν προκύψει σε άλλα πλαίσια και δεν μπορούν να αποτυπώσουν τη δυναμική και την ουσία των μεταβαλλόμενων σχέσεων. Η παρούσα ανακοίνωση έχει ως στόχο να παρουσιάσει και να δικαιολογήσει το σημερινό ευρύ πεδίο εφαρμογής της αρχαιολογίας ως στρατηγικού, συνθετικού επιστημονικού κλάδου, ικανού να εξηγήσει αλλά και να προβλέψει την ανάπτυξη δομών, διαδικασιών και σχέσεων μέσα από αναλογίες ή συνέχειες (από το παρελθόν), αλλά ακόμη και μέσα από ζωντανές ακόμα οντότητες. Ο ορισμός της αρχαιολογίας ως επιστήμης που μελετά τα υλικά κινητά και ακίνητα μνημεία που βρίσκονται εκτός του ζωντανού πολιτισμού δεν είναι σήμερα επαρκής.

Για να καταδείξουμε αυτή τη μετατόπιση του αρχαιολογικού παραδείγματος, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε το παράδειγμα της σχέσης μεταξύ αλόγου και ανθρώπου: αυτή η μακροχρόνια, διαειδική πολιτισμική σχέση ήταν -και είναι- ιστοριοδημιουργική και ενεργειακά κρίσιμη για την ανθρώπινη κοινωνία και τον μεταβολισμό της με το οικοσύστημα. Τα άλογα ως μέρος της ανθρώπινων οικοσυστημάτων, συνδιαμορφώνουν το μεταβολισμό με το οικοσύστημα και διαμορφώνοντας το φυσικό ιστορικό τοπίο. Αντανακλούν έτσι τις οικονομικές σχέσεις, τις κοσμοαντιλήψεις και τις κυρίαρχες πρακτικές και την αισθητική για τον άνθρωπο και τη ζωντανή φύση σε κάθε εποχή και σε κάθε οικοσύστημα. Το άλογο στην Κρήτη αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, το οποίο αντανάκλα την εξέλιξη του νησιού από τη Μέση Εποχή του Χαλκού μέχρι σήμερα. Το άλογο (και η διαειδική σχέση μεταξύ αλόγου και ανθρώπου στην Κρήτη) έχει φτάσει στα πρόθυρα της εξαφάνισης από τις διαδικασίες του Ανθρωπόκαινου. Σήμερα, η σχέση μεταξύ αλόγου και ανθρώπου αντανάκλα επίσης τις τρέχουσες κυρίαρχες τάσεις σε παγκόσμια κλίμακα: η βία κυριαρχεί στον ελίτ αθλητισμό (το άλογο είναι εργαλείο για διάφορες μορφές κέρδους). Εκτός όμως αυτού του χώρου, το άλογο αντιμετωπίζεται με σεβασμό. Συνθέτει μια νέα τάση που προήλθε από εκείνους που η ζωή τους εξαρτάται από μια αρμονική σχέση με αυτό το ζώο. Τα ιππολογικά και πολιτισμικά συμπεράσματά τους, σήμερα επιβεβαιώνονται από τη σύγχρονη ιππολογία. Ένας παράλληλος στόχος είναι να παρουσιαστεί και να εξηγηθεί ότι οι συγκεκριμένες τοπικές φυλές αντανάκλούν ιστορικά τις ανάγκες, τις κοσμοαντιλήψεις, τις επιθυμίες και την αισθητική των ανθρώπινων σύντροφών τους όπως και τις οικοσυστημικές συνθήκες, συνθέτοντας έτσι ένα ζωντανό πολιτιστικό μνημείο. Μέθοδοι όπως οι

αναλύσεις aDNA, ισοτόπων και άλλες, επιτρέπουν τη διερεύνηση της «στρωματογραφίας» της εξέλιξης κάθε ιπποειδούς ατόμου ή ολόκληρων πληθυσμών, καθιστώντας τα έτσι μια αρχαιολογική πηγή.

09.6 Δράση στο πλαίσιο της συνεδρίας

Οι αποικιοκρατικές πολιτικές απαλλοτρίωσης της κληρονομιάς και ο μνημειακός πολυχώρος «Γεντί Κουλέ»

Συντονιστής: *Ελένη Βασιλιά*

Επίσκεψη στο μνημειακό σύνολο. Συζήτηση 30' λεπτών από τους εκπροσώπους των συλλογικοτήτων και συνέδρους.

10. Μουσεία και εκθέσεις στα όρια: Η προσέγγιση «δύσκολων» θεμάτων σε μουσειακά περιβάλλοντα

Αγνή Αποστολίδου, Εύη Παπαδοπούλου & Ευαγγελία Τσαγκαράκη

Στον 21ο αιώνα ο ρόλος και οι πρακτικές των μουσείων αλλά και οι εκθεσιακές αφηγήσεις έχουν ριζικά διαφοροποιηθεί σε πολυπλοκότητα και στόχευση. Οι εκθεσιακές επιλογές, οι πρακτικές έκθεσης και ερμηνείας του υλικού πολιτισμού στο μουσειακό περιβάλλον, ως δημιουργήματα ενός συγκεκριμένου θεσμικού ή διοικητικού μηχανισμού, αντανακλούν άμεσα ή έμμεσα τις αντιλήψεις που διέπουν μια κοινωνία και τις διαδοχικές κρίσεις που τη χαρακτηρίζουν.

Η έμφαση βρίσκεται πλέον στην εκπαιδευτική διάσταση των μουσείων, στην επανεξέταση του παρελθόντος μέσα από νέες οπτικές και στην ευαισθητοποίηση του κοινού σχετικά με θέματα του παρόντος. Κύριος στόχος είναι οι μουσειακές αφηγήσεις να επιδιώκουν την πολυφωνία και τη συμπερίληψη όσο το δυνατόν περισσότερων κοινοτικών και μειονοτικών φωνών. Οι μετατοπίσεις στη λειτουργία των μουσείων είναι τόσες που πρόσφατα (2022) ψηφίστηκε από το ICOM ένας νέος ορισμός που μαζί με τις θεσμικές λειτουργίες του Μουσείου, όπως έρευνα, συλλογή, συντήρηση, ερμηνεία, έκθεση των τεκμήριων της υλικής και άυλης κληρονομιάς, υπογραμμίζει την επαγγελματική δεοντολογία και τη σημασία της κοινωνικής συμπερίληψης και συμμετοχής.

Στο πλαίσιο αυτό πώς επιχειρούμε να αναπτύξουμε μουσειακές αφηγήσεις συμπεριληπτικές και ανοιχτές σε όλες τις κατηγορίες επισκεπτών; Μπορούμε ελεύθερα να εξετάσουμε το παρελθόν μέσα από τα μάτια και την εμπειρία μη κυρίαρχων πληθυσμιακών ομάδων; Κατά πόσο οι «πολιτικά ορθές» πρακτικές διαμορφώνουν τις εκθεσιακές αφηγήσεις; Κι αν ναι, επηρεάζουν τελικά τις αντιλήψεις του κοινού;

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, θα συζητήσουμε εάν και πώς αντιμετωπίζουμε «δύσκολα» θέματα στα μουσεία σήμερα, θέματα δηλαδή που άπτονται της πολιτισμικής και θρησκευτικής ετερότητας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της οικολογικής ευαισθησίας, της διαπραγμάτευσης διαπροσωπικών και θεσμικών σχέσεων, των πολιτικών των μουσειακών πρακτικών, της παρουσίασης της μνήμης και των αφηγήσεων κάθε είδους μειονοτήτων, των ζητημάτων ισότητας φύλων ή κοινωνικών ομάδων κ.ά. Υπάρχουν εμπόδια στην προσέγγιση τέτοιων θεμάτων και αν ναι, πώς τα διαχειριζόμαστε ή τα ξεπερνάμε στην εκθεσιακή αφήγηση;

Οι εισηγητές και εισηγήτριες, αντλώντας από την επαγγελματική εμπειρία τους σε μουσεία, όπως αρχαιολογικά, λαογραφικά-εθνολογικά αλλά και σύγχρονης τέχνης, θα προσπαθήσουν μέσα από τις παρουσιάσεις τους:

- να αναδείξουν τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι επιμελητές/τριες εκθέσεων στη διαχείριση «δύσκολων» θεμάτων,
- να παρουσιάσουν μουσειακές πρακτικές μέσα από μελέτες περίπτωσης, και
- να διερευνήσουν την επιρροή των μουσειακών εκθέσεων στον τρόπο σκέψης και αντίληψης (νοητικής και συναισθηματικής) των επισκεπτών.

Διοργάνωση συνεδρίας:

Αγνή Αποστολίδου, Αρχαιολόγος Μουσειολόγος, Τμήμα Εκθέσεων, Επικοινωνίας & Εκπαίδευσης, Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, Εύη Παπαδοπούλου, Αρχαιολόγος, Τμήμα Εκθέσεων, Επικοινωνίας & Εκπαίδευσης, Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης & Ευαγγελία Τσαγκαράκη, Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη Τμήματος Συλλογών Κεραμικής, Μεταλλοτεχνίας & Μικροτεχνίας Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης

10.1 Το τέλος της αθωότητας: «Δύσκολα» θέματα στις εκθέσεις των μουσείων

Ανδρομάχη Γκαζή, Καθηγήτρια μουσειολογίας, Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων & Πολιτισμού, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών

Ο όρος «δύσκολη κληρονομιά» χρησιμοποιείται ευρέως στο πεδίο της μελέτης της πολιτισμικής κληρονομιάς, για να περιγράψει πτυχές του παρελθόντος ή/και ιστορικά γεγονότα που προκαλούν αντιπαραθέσεις, αμφισβητήσεις, συγκρούσεις. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι το Ολοκαύτωμα, η ρίψη της ατομικής βόμβας, οι τόποι μαζικών εκτελέσεων κ.λπ. Η λεγόμενη «δύσκολη» κληρονομιά προκαλεί αμηχανία, διότι η πραγμάτευσή της δημιουργεί ρωγμές, θέτει άβολα ερωτήματα και αμφισβητεί καθιερωμένες αντιλήψεις και αναπαραστάσεις του εαυτού και των άλλων. Ξεβολεύει, με άλλα λόγια.

Τα μουσεία ακολουθούν δύο δρόμους. Ο ένας είναι η αποφυγή των δύσκολων θεμάτων, έως ότου αυτά επιλυθούν ή έως ότου παρέλθει ικανό χρονικό διάστημα, ώστε οι επόμενες γενιές να μην τα θεωρούν πια τόσο σημαντικά. Ο άλλος είναι η ενασχόληση είτε εξ ανάγκης (π.χ. κάποια επέτειος) είτε με κάπως πιο «ακτιβιστική» διάθεση (ως συνεισφορά στη συζήτηση). Στη δεύτερη περίπτωση, η πρόκληση είναι μεγάλη και το αποτέλεσμα συχνά οδηγεί σε σφοδρές αντιπαραθέσεις.

Πέρα από τα μείζονα ιστορικά γεγονότα, ωστόσο, τα μουσεία καλούνται πλέον να τοποθετηθούν απέναντι σε μια πληθώρα άλλων θεμάτων που παλαιότερα εθεωρούντο από επικίνδυνα έως ταμπού: το εμπόριο των σκλάβων, τα ανθρώπινα κατάλοιπα, η κλιματική αλλαγή, οι μεταναστευτικές ροές κ.ά.

Σε κάθε περίπτωση, ο χειρισμός ευαίσθητων θεμάτων φέρνει τους επιμελητές και τις επιμελήτριες μουσειακών εκθέσεων αντιμέτωπους/ες με μια σειρά δύσκολων επιλογών και, κυρίως, με μια αυξημένη ευθύνη τόσο απέναντι σε όλες τις εμπλεκόμενες στην εκάστοτε αφήγηση πλευρές όσο και απέναντι στο κοινό.

Στη σύντομη αυτή εισήγηση θα επιχειρήσω να οριοθετήσω το πεδίο και να θέσω βασικά ερωτήματα, μέσα και από την αναφορά σε επιλεγμένα παραδείγματα.

10.2 «Δύσκολα» θέματα, δύσκολες επιλογές και διλήμματα: Τα όρια της ανεξαρτησίας στις μουσειακές εκθέσεις

Αγγελική Κουκουβού, Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη Τμήματος Εκθέσεων, Επικοινωνίας & Εκπαίδευσης, Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης

Τα τελευταία χρόνια γίνεται όλο και συχνότερα αναφορά στον επαναπροσδιορισμό του ρόλου των μουσείων και στη δημιουργία μιας αναθεωρημένης σχέσης με τις κοινότητες. Εξωστρεφείς δράσεις και εκθέσεις αποτελούν δυναμικά εργαλεία στην τάση των μουσείων να συνδέσουν το πολιτιστικό τους απόθεμα με τα κρίσιμα ζητήματα και τους προβληματισμούς της εποχής και να προσεγγίσουν το κοινό εκφράζοντας και τις σύγχρονες αναζητήσεις.

Στο πλαίσιο αυτό, οι μόνιμες και οι περιοδικές εκθέσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης πραγματεύονται τα τελευταία 20 χρόνια ένα πλήθος θεμάτων, εισάγοντας νέα πλαίσια αναφοράς και τοποθετώντας τα εκθέματα σε νέα συμφραζόμενα.

Υπάρχουν, τελικά, συγκεκριμένα «δύσκολα» θέματα ή κάθε παρουσίαση έχει να αντιμετωπίσει διλήμματα στην προσέγγιση του υλικού και δύσκολες επιλογές για την επιμελητική ομάδα; Πόσο θολά είναι τα όρια της ανεξαρτησίας στις ερμηνείες μας και πόσο έτοιμοι είμαστε να ανατρέψουμε τις βεβαιότητες του κοινού; Πόσο τολμηρά μπορούν να είναι τα αρχαιολογικά μουσεία, που συνεχίζουν να χαρακτηρίζονται ως ναοί του κάλλους της αρχαίας ελληνικής τέχνης και να προσφέρουν σύγχρονες γοητευτικές μυθοπλασίες που αναπαράγουν στερεότυπα;

Στην εισήγησή μου θα προσπαθήσω να προσεγγίσω τα παραπάνω ερωτήματα, χρησιμοποιώντας παραδείγματα από εκθέσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης.

10.3 'Εθνικόν' είναι το αληθές: Τα διαρκή παραλειπόμενα της μουσειακής αφήγησης στη σκιά της εθνικής αρχαιολογίας

Κώστας Πασχαλίδης, Αρχαιολόγος, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Η αξιολόγηση και η μεταχείριση των αρχαιοτήτων ως μέσον της μουσειακής αφήγησης υπήρξε πάντοτε άνιση στη χώρα μας. Αρχαιολόγοι, ερευνητές, δημιουργοί μουσειακών και ψηφιακών εκθέσεων και εφαρμογών, συλλέκτες αρχαιοτήτων, παράνομοι διακινητές, ακόμη και ο ίδιος ο νομοθέτης διέκριναν κατά καιρούς τα κινητά ευρήματα σε εμβληματικά, αντιπροσωπευτικά, χρήσιμα και «άχρηστα» ή «περιττά δια τα Μουσεία».

Η παρούσα εισήγηση αποπειράται ένα δύσκολο εγχείρημα. Ανατρέχει στους ορισμούς και στους τρόπους της διάκρισης των αρχαιοτήτων από τον 19ο αιώνα ως τις μέρες μας. Αναζητά τους συνειδητούς και τους ασυνείδητους αποκλεισμούς ολόκληρων κατηγοριών κινητών μνημείων από τις μουσειακές αίθουσες και παραθέτει την αφηγηματική δύναμη των παραλειπόμενων, δηλαδή των αθέατων εκθεμάτων που αναμένουν τη στιγμή που θα προσφέρουν φως και συγκίνηση στο εθνικό μουσείο αρχαιοτήτων του μέλλοντος.

10.4 Όταν τα μουσεία παίρνουν θέση

Ηρώ Κατσαρίδου, Ιστορικός τέχνης, Διευθύντρια MOMus – Μουσείο Φωτογραφίας Θεσσαλονίκης

Δημιουργήματα της εποχής του Διαφωτισμού, τα μουσεία ενστερνίστηκαν τον μύθο της

ουδετερότητας, μιας έννοιας που ενίσχυε το κύρος και την επιστημονική αυθεντία τους. Στην πραγματικότητα, ωστόσο, η ουδετερότητα δεν υπήρξε ποτέ στις μουσειακές αφηγήσεις, καθώς όλες οι πρακτικές τους υπερέβαιναν πάντοτε την απλή παρουσίαση και αντανακλούσαν ευρύτερες διαδικασίες νοηματοδότησης και κανονικοποίησης της γνώσης.

Η παρούσα εισήγηση επιχειρεί να εξετάσει την αλλαγή παραδείγματος που συντελείται τα τελευταία χρόνια, καθώς διαρκώς πληθαίνουν οι φωνές που καλούν τις διοικήσεις μουσείων να πάρουν θέση κατά της ουδετερότητας και υπέρ των ριζικών αλλαγών που ευνοούν τον κοινωνικό προβληματισμό.

Ως μελέτη περίπτωσης αναλύεται η έκθεση Φιλελληνισμοί, 1780-1860, που συνεπιμελήθηκα στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού στη Θεσσαλονίκη, κατά την περίοδο 2021-2022, στο πλαίσιο των 200 χρόνων από την έναρξη του Αγώνα της Ανεξαρτησίας. Παρουσιάζοντας τους τρόπους με τους οποίους οι φιλέλληνες αναπαρέστησαν τον τόπο και τους κατοίκους του στη ζωγραφική, τη χαρακτική αλλά και τη λογοτεχνία και τη μουσική, η έκθεση φιλοδοξούσε να εισάγει μια εναλλακτική μουσειολογική αφήγηση αξιοποιώντας θεωρήσεις που εξετάζουν το νεότευκτο ελληνικό κράτος στο πλαίσιο της μεταποικιακής συνθήκης (Gourgouris 1996, 2021 και Herzfeld 2002). Μια αφήγηση που μετέφερε ουσιαστικά τον ιστορικό χρόνο στην Ελλάδα της εποχής μετά την οικονομική κρίση.

Μέσα από το κριτικό-αναστοχαστικό μοντέλο, θα επιχειρήσω να απαντήσω στις εξής ερωτήσεις: Σε ποιο βαθμό η ιστορικοποίηση των καλλιτεχνικών αναπαραστάσεων επηρεάζεται και ενσωματώνει τον δημόσιο λόγο του σήμερα; Ποια η σχέση της εκθεσιακής αφήγησης με τη δημόσια ιστορία και ποιος ο ρόλος του/της επιμελητή/τριας στη διαχείριση αυτής; Και τέλος, ποια η ευθύνη των επιμελητών και/ή του φορέα απέναντι στην κοινότητα που υπηρετεί;

10.5 Δύσκολες αφηγήσεις, όρια και περιθώρια

Ελένη Μπίντση, Αρχαιολόγος – Μουσειολόγος, Αναπληρώτρια Προϊσταμένη Διεύθυνσης, Λαογραφικό και Εθνολογικό Μουσείο Μακεδονίας – Θράκης

Η εισήγηση αναφέρεται στην προσπάθεια των επιμελητριών του Λαογραφικού & Εθνολογικού Μουσείου Μακεδονίας – Θράκης (ΛΕΜΜΘ) να ανταποκριθούν στις επιταγές του σύγχρονου επιστημολογικού πλαισίου της μουσειολογίας, εξυπηρετώντας διαφορετικές κοινωνικές και πολιτισμικές προσδοκίες και ανάγκες. Μέσα από μελέτες περιπτώσεων εκθέσεων που άλλοτε θα μπορούσαν να αξιολογηθούν ως επιτυχημένες κι άλλοτε ως απόλυτα αποτυχημένες ως προς την επίτευξη των αρχικών τους στόχων, σχολιάζεται η έμπρακτη απόπειρα να χειριστούμε δύσκολα ζητήματα που περιλαμβάνουν την κοινωνική συμπερίληψη, την πολυφωνία, ζητήματα ταυτοτήτων, δημόσιας μνήμης, εθνικά στρατευμένης επιστήμης και εναλλακτικών ιστορικών ερμηνειών.

Επιπλέον, τίθενται προβληματισμοί σχετικά με την ελευθερία και τους περιορισμούς, τις προκλήσεις και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι επιμελητές/τριες εκθέσεων στη διαχείριση ευαίσθητων θεμάτων, αλλά και ερωτήματα σχετικά με το ποιοι και για ποιους αποφασίζουν και πόσο αγγίζουν τελικά οι εκθέσεις το κοινό που επιθυμούμε να προσεγγίσουμε.

Αφορμή για σχολιασμό δίνουν δύο κυρίως εκθέσεις του ΛΕΜΜΘ, η έκθεση φωτογραφιών

του Κοσμά Εμμόγλου, Έλα κατέ ή Αθήγανες Πολιτείεσ II (Οκτώβριος 2019 – Φεβρουάριος 2020) και η επετειακή έκθεση για τα 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση με τίτλο 1821-2021: Ψηλαφώντασ τον εθνικό εαυτό (Ιανουάριος – Νοέμβριος 2022).

10.6 Δεν υπάρχει εύκολοσ τρόποσ να μιλήσει κανείσ για δύσκολα πράγματα

Ηρακλήσ Παπαϊωάννου, Επιμελητήσ MOMus – Μουσειό Φωτογραφίασ Θεσσαλονίκησ

Τα μουσειά διαφυλάσσουν το παρελθόν, αλλά ταυτόχρονα ωσ ζωντανοί οργανισμοί ενορχηστρώνουν αφηγήσεισ που, διασχίζοντασ κριτικά το παρελθόν και καθρεφτίζοντασ το παρόν, τίθενται σε ανοιχτό διάλογο με το κοινό. Το Μουσειό Φωτογραφίασ Θεσσαλονίκησ εδώ και περίπου μια δεκαετία έχει σε αρκετέσ περιοδικέσ εκθέσεισ του επιχειρήσει να ενισχύσει αυτόν τον ανοιχτό διάλογο μέσα από την επιλογή θεματικών ενοτήτων και ερωτημάτων που αγγίζον καίρια ζητήματα και σύγχρονουσ προβληματισμούσ, ενίοτε για θέματα που είναι δύσκολα από τη φύση τουσ ή η διαχείριση τουσ οποίων από τη μηντιόσφαιρα τα έχει συχνά καταστήσει τέτοια.

Η σύντομη αυτή εισήγηση θα επιχειρήσει να μεταφέρει την εμπειρία αυτή ανθολογώντασ παραδείγματα από πέντε διαφορετικέσ εκθέσεισ:

1. Μια Άλλη Ζωή: Ανθρώπινεσ Ροέσ / Άγνωστεσ Οδύσσειεσ (για την προσφυγική κρίση, 2016).
2. Ιεροί Κοινοί Τόποι (για τουσ κοινούσ τόπουσ των τριών μονοθειστικών θρησκειών της Μεσογειού, 2017).
3. Καπιταλιστικόσ Ρεαλισμόσ (για την οικονομική κρίση, 2018).
4. The Real and the Record (για τη φωτογραφία την εποχή των fake news, 2021).
5. Το φάντασμα του λαού (για τη φωτογραφία και τον λαϊκισμό, 2023).

11. Διάλογοι τοπίου

Μόνικα Θέμου

Σύμφωνα με την Σύμβαση της Φλωρεντίας «Τοπίο» είναι η περιοχή την οποία αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος ως «αποτέλεσμα της δράσης και αλληλεπίδρασης φυσικών και / ή ανθρώπινων παραγόντων».

Οντότητες τοπίου ορίζονται ως Μονάδες, ακέραιες, με κυρίαρχες συνιστώσες που προσδίδουν όχι ομοιομορφία αλλά συνεκτικότητα με ένα διάλογο που τα καθιστά ικανά να συλλαμβάνονται ως οντότητες. Πρόκειται «για μια απτή και άμεσα αντιληπτή γεωγραφική μονάδα ανάλυσης, μέσα από την οποία οι διαδικασίες συγκρότησης του χώρου, καθώς και οι σχέσεις ανθρώπου-χώρου αποτυπώνονται, εκφράζονται, κατανοούνται ερμηνεύονται, βιώνονται και εξελίσσονται. Οι οντότητες τοπίου είναι το παρασκήνιο της μήτρας στο προσκήνιο της οποίας διεκδικούνται θέσεις και ρόλοι» (Θέμου Μ., Αρβανιτάκη Α.).

Βασική συνιστώσα είναι ο πολιτισμός, το αποτύπωμα του οποίου γίνεται αντιληπτό. μέσα από τις επιστήμες του χώρου και την αρχαιολογία. Ερωτήματα που προκύπτουν αφορούν στη διάσπαση του διαλόγου των συνιστωσών του τοπίου και η πλήρης μετάβασή του σε άλλη οντότητα τοπίου; Μπορεί να διατηρηθεί η συνεκτικότητα και πως; Είχαν οι χαρακτηρισμένοι πριν το 1984 «τόποι ιδιαίτερου φυσικού κάλλους» την έννοια της οντότητας ως διαλόγου ευρημάτων ποικίλων εποχών και φυσικού περιβάλλοντος;

Διοργάνωση συνεδρίας:

Μόνικα Θέμου, Χωροτάκτης, Πολεοδόμος Μηχανικός MA, MSc

11.1 Η λογική της προστασίας του τοπίου στην προ κρίσης εποχή

Άννα Αρβανιτάκη, Αρχιτέκτων, Χωροτάκτης, Πολεοδόμος Μηχανικός MA, MSc

Η εισήγηση θα παρουσιάσει τις πρώιμες προσπάθειες της πολιτείας, μεταπολεμικά, για εντοπισμό, χαρακτηρισμό και προστασία των τοπίων στην Ελλάδα με νομοθετικές ρυθμίσεις του υπουργείου Πολιτισμού και της δασικής νομοθεσίας, για να ακολουθήσει, μετά το 1981, η ένταξη του τοπίου σαν ένα κύριο αντικείμενο προστασίας στα πλαίσια της πολιτικής περιβάλλοντος και του χωρικού σχεδιασμού που τότε ξεκινούσε στη χώρα. (N 1337/83, N1650/86)

Θα σχολιαστούν εργαλεία όπως οι ΖΟΕ και οι Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες και η συμβολή τους στο να «μαρκάρουν», να εμφανίσουν στον χάρτη -κυριολεκτικά- τοπία ή άλλες ευαίσθητες περιοχές (πχ τις μετέπειτα περιοχές Νατούρα), καθώς και εργαλεία (όπως ΓΠΣ, ΣΧΟΟΑΠ, Χωροταξικά Περιφερειών) των μετέπειτα νόμων της «βιώσιμης ανάπτυξης» (N2508/97, N2742/99).

Παρά τις φιλότιμες νομοθετικές προσπάθειες, το ελληνικό τοπίο έχει κατά γενική ομολογία υποφέρει και αλλοιωθεί από την πάγια έλλειψη μηχανισμών εφαρμογής και ελέγχου που εδράζεται στην διαχρονική απροθυμία της ελληνικής πολιτείας -βλ. εκάστοτε κυβέρνηση-

να συγκρουστεί με τα διάφορα λόμπυ της «ανάπτυξης».

Μετά το 2010 και τη μετάλλαξη της όλης νομοθεσίας του χωρικού σχεδιασμού προς εξυπηρέτηση μιας ανοιχτά νεοφιλελεύθερης πολιτικής (στρατηγικές επενδύσεις, σταδιακή ιδιωτικοποίηση της φύσης κλπ.), η οποία συμπίπτει και με την ενσωμάτωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο (ΕΣΤ) στο ελληνικό δίκαιο (Ν3852/10), η εισήγηση θα εκφράσει μεγάλη επιφυλακτικότητα για το κατά πόσο οι διευρυμένοι ορισμοί του τοπίου που περιέχονται στη ΕΣΤ μπορούν να αποδειχθούν λειτουργικοί και επιχειρησιακοί στα πλαίσια του εξελισσόμενου τοπικού χωρικού σχεδιασμού (ΤΠΣ, ΕΠΣ), με δεδομένη την πολιτική βούληση που επιδεικνύεται στις χωρικές/περιβαλλοντικές πολιτικές τα τελευταία χρόνια.

11.2 Η αναγκαιότητα προσδιορισμού «οντοτήτων τοπίου» για την εκπόνηση των ΤΠΣ-ΕΠΣ

Μόνικα Θέμου, Χωροτάκτης, Πολεοδόμος Μηχανικός MA, MSc

Σύμφωνα με την Σύμβαση της Φλωρεντίας κρίνεται αναγκαία η ενσωμάτωση του τοπίου στους στόχους οποιουδήποτε επιπέδου χωροταξικού, αναπτυξιακού, περιβαλλοντικού και πολεοδομικού σχεδιασμού.

Αν το τοπίο συλλαμβάνεται ως οντότητα μέσα από ένα αρμονικό διάλογο διαφόρων συνιστωσών, ο μελετητής των ΤΠΣ ΕΠΣ οφείλει να προσδιορίσει τις οντότητες τοπίου αλλά και τις δυναμικές συνιστώσες και το πως αυτές σχετίζονται μεταξύ τους. Γιατί οι οντότητες τοπίου είναι τοπιακά σύνολα, δεν περιλαμβάνουν μόνο την υλική πραγματικότητα και το φυσικό ή και δομημένο περιβάλλον, αλλά ένα σύνολο εμπειριών, όπως αυτές διαχρονικά αποτυπώνονται μέσα από τον διάλογο ποικίλων παραγόντων.

Βλέποντας το με αυτό τον τρόπο ο μελετητής μπορεί να αναδείξει τις απειλές και τους κινδύνους ρήξης του διαλόγου των παραγόντων που «συγκροτούν» την οντότητα τοπίου. Οι κυρίαρχες οντότητες δεν σχετίζονται με διοικητικά όρια και μέσα σε αυτές μπορούν να προσδιοριστούν τοπιακές ενότητες με κυρίαρχα χαρακτηριστικά που μπορούν να υπαχθούν σε κατηγορίες.

Η ανθρώπινη διάσταση έχει τη μεγαλύτερη βαρύτητα κατέχοντας την κινητήριο δύναμη της αέναης ροής εντός της οντότητας τοπίου και από αυτήν δομείται η πολιτισμική διάσταση του τοπίου. Έτσι το τοπίο είναι πάντοτε ιστορικό και πολιτισμικό αποτελώντας «καταγραφέα» της ιστορίας της γης και των κοινωνιών και ανάγεται σε βασική μέριμνα ανάγνωσης του χρονοχώρου και βασικό παράγοντα στρατηγικής σχεδιασμού. Οποιασδήποτε πρόταση οργάνωσης χρήσεων γης προϋποθέτει επομένως την οριοθέτηση των οντοτήτων, τον εντοπισμό της φυσικής -κοινωνικής δυναμικής που αναδύεται από αυτές και την περιγραφή των εμπλεκόμενων παραγόντων.

Προϋπόθεση αποτελεί η συνειδητοποίηση, από τις τοπικές κοινωνίες, των στοιχείων του τοπίου και η ενεργός συμμετοχή στη διάσωση και ανάδειξή του.

11.3 Το τοπίο ως βίωμα

Μαρία Μάρκου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Το τοπίο είναι ίσως το πιο αυθεντικό παράδειγμα «συλλογικής αναπαράστασης». Υπάρχει εκεί πριν από μας, το ανακαλύπτουμε μέσα από αφηγήσεις και συνεχίζουμε να το αφηγούμαστε ο ένας στον άλλο. Πάντα σαν ένα μη πεπερασμένο σύνολο κοινών αναφορών, που οργανώνουν τη δυνατότητα του προσωπικού βλέμματος. Ποτέ δεν είμαστε μόνοι όταν το κοιτάζουμε, όντας από κοινού εκτεθειμένοι στο βλέμμα του. Το τοπίο μας περιβάλλει αγγίζοντάς μας. Η απόσταση που μας χωρίζει από αυτό αρχίζει από το δέρμα μας. Μπροστά στο τοπίο, μέσα στο τοπίο, ανακαλύπτουμε το κοινό κέντρο της ύπαρξής μας, την κοινότητα, που επιβεβαιώνεται διαρκώς από τη δική του χωρικότητα και χρονικότητα. Το βίωμα του τοπίου είναι αντίστοιχο της τριπλής τάξης συγκρότησης του ανθρώπινου ψυχισμού, βίωμα της φύσης που μας περιέχει και μας κατέχει, του αναδυόμενου εγώ που προβάλλεται στη φύση, του κόσμου των συμβόλων και των νοημάτων που διαπερνούν το εγώ. Στην εισήγησή μας θα αναφερθούμε στις προσεγγίσεις που αναγνωρίζουν το τοπίο σαν μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία είναι κοινή με την έννοια ότι κατασκευάζει και κατασκευάζεται από αναγνωρίσιμες κοινότητες. Κάτι που τονίζει και την ευθύνη και την ανάγκη τέτοιων κοινοτήτων για σεβασμό.

11.4 Το τοπίο των παραρεμάτων τόπων και κοινοτήτων: Το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης

Χαρίκλεια Χάρη, Αρχιτέκτων / Μικρογεωγραφίες, υποψήφια διδάκτορας, ΕΜΠ

Στόχος της εισήγησης είναι η ανάδειξη των χωρικών συσχετισμών της παρουσίας των διαφορετικών κοινοτήτων στη Θεσσαλονίκη. Η έρευνα εστιάζει στην διαχρονικό χωρικό αποτύπωμα τους, και αναζητά τους συσχετισμούς και τις διαλεκτικές σχέσεις με το περιβάλλον, και ειδικότερα με τα ρέματα.

Θα αναφερθούμε σε συγκεκριμένα παραδείγματα τόπων που αφορούν στη συλλογική μνήμη των διαφορετικών κοινοτήτων στη Θεσσαλονίκη, που κατοικούν, διανιώνουν και εργάζονται σε παραρεμάτιες περιοχές. Ενδεικτικά αναφέρουμε την περιοχή του Παλαιού Σιδηροδρομικού Σταθμού και του πρώην συνοικισμού Βαρώνου Χιρς, το Ρεζί Βαρδάρ και την Ξηροκρήνη, την περιοχή της Τούμπας στις θέσεις των προσφυγικών συνοικισμών των Μικρασιατών και του συνοικισμού 151, σε γειτνίαση με τα αντίστοιχα ρέματα.

Συχνά ωστόσο το αντικείμενο πειραματισμού παραμένει συνδεδεμένο με το μακρινό παρελθόν και τη μνημειακότητα, και η καλλιτεχνική πρακτική εργαλειοποιείται ως μέσο δημόσιας προβολής της αρχαιολογικής διαδικασίας που προσεγγίζει το ευρύ κοινό γεφυρώνοντας δημιουργικά το παρελθόν με το παρόν. Καλούμε λοιπόν σε υποβολή προτάσεων που προωθούν τη διεπιστημονικότητα, που δε διστάζουν να αλληλεπιδράσουν με τον σύγχρονο κόσμο και να θέσουν ερωτήματα ως προς τους πολλαπλούς ρόλους της αρχαιολογίας, με επίκεντρο πάντα τον πειραματισμό με το τοπίο και την ανάδειξη κρυφών/ κρυμμένων πτυχών του, πέρα από χρονολογικούς περιορισμούς.

12. Διαχρονικοί άξονες της Θεσσαλονίκης. Λιμάνι, Εγνατία, Έκθεση: Ένα παραγωγικό πλέγμα σχήματος Πι σε εξέλιξη

Κλεοπάτρα Θεολογίδου & Μελίνα Παϊσίδου

Η Εγνατία οδός, ο Decumanus Maximus, η «Μέση» ή «Λεωφόρος» των βυζαντινών χρόνων, αποτελεί κεντρικό άξονα της Θεσσαλονίκης από την ίδρυσή της μέχρι τις μέρες μας, με χαρακτηριστικό τον εμπορικό και παραγωγικό του χαρακτήρα να εκτείνεται στο μεγαλύτερο μήκος του. Κάθετοι άξονες σε αυτόν δημιουργούσαν ένα πλέγμα κίνησης και δραστηριοτήτων, με χαρακτηριστικό αυτόν στην περιοχή της Βενιζέλου, ο οποίος οδηγούσε στο λιμάνι. Το λιμάνι και το ανατολικό και δυτικό όριο της Εγνατίας οδού αποτέλεσαν μέχρι τους νεότερους χρόνους πύλες εισόδου, ανθρώπων, προϊόντων και ιδεών. Στο ανατολικό όριο η πόλη επεκτάθηκε στις αρχές του 20ου αι. έξω από τα τείχη, με τη Διεθνή Έκθεση - έκθεση εμπορίου και την περιοχή των Εξοχών, όπου χαρακτηριστικά ήταν τα έργα υποδομών. Πρόκειται δηλαδή για έναν χαρακτηριστικό άξονα της πόλης σε σχήμα Πι, με έντονο ιστορικό και αρχαιολογικό αποτύπωμα, ο οποίος περιβάλλεται από πληθώρα μνημείων και σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους, από όλες τις ιστορικές περιόδους, που του αποδίδουν μοναδικά χαρακτηριστικά. Αυτόν τον άξονα σε σχήμα Πι επιχειρεί να αναδείξει η θεματική και να διερευνήσει, σε μια ανοιχτή συζήτηση, τις δυνατότητες και τις προϋποθέσεις ανάδειξης και ενδυνάμωσής του με κοινωνικά, πολιτιστικά και οικονομικά οφέλη.

Στο πλαίσιο αυτό οργανώνονται συνεδρία με θέμα «Διαχρονικοί άξονες της Θεσσαλονίκης. Λιμάνι, Εγνατία, Έκθεση. Ένα παραγωγικό πλέγμα σχήματος Πι σε εξέλιξη», με δύο επιμέρους ενότητες, όπου έμφαση δίνεται στα χαρακτηριστικά του άξονα αυτού και στην εξέλιξή τους στον χρόνο και οργανωμένη περιήγηση για τη βιωματική εμπειρία της περιοχής. Η θεματική ολοκληρώνεται με στρογγυλή τράπεζα και ζητούμενο την ανοιχτή συζήτηση με το κοινό για τη διερεύνηση της ανάδειξης του άξονα αυτού.

Αναλυτικά, η θεματική περιλαμβάνει:

1. Συνεδρία: Διαχρονικοί άξονες της Θεσσαλονίκης. Λιμάνι, Εγνατία, Έκθεση. Ένα παραγωγικό πλέγμα σχήματος Πι σε εξέλιξη

Παρασκευή, 14 Ιουνίου, στο Μακεδονικό Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης, αίθουσα «Ελένη Λαζαρίδου», Εγνατία 154, ΔΕΘ, ώρα 12:00-15:30

1.1 Διατρέχοντας την εμπορική και παραγωγική Θεσσαλονίκη στο ιστορικό παρελθόν και στη σύγχρονη εποχή. Παλιοί και νέοι ορίζοντες

- *Μετασχηματισμοί του αστικού ιστού της Θεσσαλονίκης κατά την βυζαντινή περίοδο*, Κωνσταντίνος Θ. Ράπτης, Αρχαιολόγος-Βυζαντινολόγος PhD
- *Οθωμανική Θεσσαλονίκη: Σταυροδρόμι εμπορίου και πολιτισμών*, Μελπομένη Περδικοπούλου, Δρ. Βυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης ΑΠΘ
- *Διαδοχικές επεκτάσεις της Θεσσαλονίκης εκτός των ΝΑ τειχών: υποδομές, δημόσιες υπηρεσίες, οικονομικές και οικοδομικές δραστηριότητες*, Βασίλης Κολώνας, ομ. Καθηγητής Τμήματος Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Σημεία αναφοράς: Οριζόντιοι και κάθετοι άξονες ανάπτυξης. Οι πύλες εισόδου και ελέγχου, η Λεωφόρος/μεγάλη αγορά (Εγνατία). Οι χώροι κίνησης, εμπορίου και παραγωγής, το ανατολικό πέρας της πόλης ως τέλος της παλιάς και αρχή της νέας/μοντέρνας Θεσσαλονίκης. Ενδιάμεσοι σταθμοί/τοπόσημα, διατήρηση ή μη των καταλοίπων. Σύνδεση παρελθόντος με το παρόν.

2.2 Το λιμάνι της Θεσσαλονίκης και οι υποδομές του ως χώροι υποδοχής στο ιστορικό παρελθόν και στη σύγχρονη εποχή

- Το λιμάνι και η περιοχή του κατά τους βυζαντινούς χρόνους, Ευτέρπη Μαρκή, επίτιμος Έφορος Αρχαιοτήτων ΥΠΠΟΑ
- Από το λιμάνι στο Γιλάνι μέσω της Λέοντος Σοφού, Γιάννης Επαμεινώνδας, Αρχιτέκτων, Ιστορικός, Ερευνητής, Π. Διευθυντής Πολιτιστικού Θεσσαλονίκης του ΜΙΕΤ
- Πλατεία Ελευθερίας, Έλλη Γκαλά Γεωργιλιά, Πολιτικός Μηχανικός, Δρ. Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής
- Το λιμάνι της Θεσσαλονίκης: μια τεχνική καινοτομία από το 1870 και το αρχιτεκτονικό της αποτύπωμα στη σύγχρονη πόλη, Βίλμα Χαστάογλου-Μαρτινίδη, ομ, Καθηγήτρια Τμήματος Αρχιτεκτόνων ΑΠΘ

Σημεία αναφοράς: η εξέλιξη του λιμένα και οι λειτουργικοί συσχετισμοί με τους οριζόντιους και κάθετους άξονες της πόλης. Η λειτουργία του θαλάσσιου τείχους και η συλλογική μνήμη του μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα. Η λειτουργία και η σχέση του με την πόλη σήμερα.

Στρογγυλή τράπεζα: «**Οι αρχαιότητες της Θεσσαλονίκης. Τοπίο στην ομίχλη;**»

Σάββατο, 15 Ιουνίου, ώρα 12:00-13:30, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, αίθ. Μελίνα Μερκούρη

Διάλεξη: *Public Participation in Heritage Management: the State and Civil Society in Greece*, Francesca Ruzzetta, PHD candidate at University College London, funded by the UK Economic and Social Research Council (ESRC)

Στρογγυλή τράπεζα

- Μαρία Δούση, αναπλ. Καθηγήτρια Τμήματος Αρχιτεκτόνων ΑΠΘ, Δ/τρια ΔΠΜΣ Προστασία Συντήρηση και Αποκατάσταση Μνημείων Πολιτισμού
- Κλεοπάτρα Θεολογίδου, Αρχιτέκτων Αναστηλώτρια, μένος ΔΣ ΕΛΜΕΤ
- Μελίνα Παϊσίδου, Καθηγήτρια Βυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης ΑΠΘ
- Βίλμα Χαστάογλου-Μαρτινίδη, ομ. Καθηγήτρια Τμήματος Αρχιτεκτόνων ΑΠΘ
- Francesca Ruzzetta, PHD candidate at University College London, funded by the UK Economic and Social Research Council (ESRC)

Σημεία αναφοράς: Η συλλογική μνήμη / συλλογική αμνησία (;) της πόλης, υλικές και άυλες αξίες, η δυναμική του πολιτιστικού αγαθού στην ενίσχυση της συλλογικής μνήμης, της ταυτότητας της πόλης και της τοπικής ανάπτυξης, με έμφαση στον παραγωγικό και εμπορικό άξονα και στη δυνατότητα ενδυνάμωσης και προβολής του, η σχέση της τοπικής κοινωνίας με το πολιτιστικό αγαθό και οι μεταβαλλόμενες προσδοκίες από αυτό. Μια προβληματική σχέση που μπορεί να αλλάξει, ζητήματα σχέσης και συνέργειας κράτους και κοινωνίας των πολιτών.

Περιήγηση «Διαχρονικοί άξονες της Θεσσαλονίκης. Λιμάνι, Εγνατία, Έκθεση. Ένα παραγωγικό πλέγμα σχήματος ΠΙ σε εξέλιξη. Συνδέοντας το παρελθόν με το παρόν»

Σάββατο, 15 Ιουνίου, σημείο εκκίνησης: πλατεία Ελευθερίας, ώρα 9:30.

Περιλαμβάνει περιήγηση στο λιμάνι και στη συνέχεια ακολουθώντας τον άξονα της Βενιζέλου θα συνεχίσει στην Εγνατία οδό για να καταλήξει στην Παναγία Δεξιά, περί τις 11:15. Την περιήγηση θα κάνει ο κ. Ιωάννης Κιουρτσόγλου, διπλωματούχος ξεναγός. Μέγιστος αριθμός ατόμων 60. Θα δοθούν ακουστικά. Δηλώσεις συμμετοχής στις ηλεκτρονικές διευθύνσεις patrathe5@gmail.com & mpaisidou@hist.auth.gr και στον αριθμό τηλεφώνου 6972770834, μέχρι την Πέμπτη, 13 Ιουνίου.

Διοργάνωση δράσης:

Κλεοπάτρα Θεολογίδου, Αρχιτέκτων Αναστηλώτρια & Μελίνα Παϊσίδου, Καθηγήτρια Βυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης ΑΠΘ

13. Βιομηχανική Αρχαιολογία – Βιομηχανική Κληρονομιά στην ομίχλη: Προβλήματα και προοπτικές της διαχείρισης της βιομηχανικής κληρονομιάς

Συνδιοργάνωση: Συμβούλιο Βιομηχανικής Κληρονομιάς Ελληνικής Εταιρείας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού (ΕΛΜΕΤ) & Ελληνικό Τμήμα Διεθνούς Επιτροπής για τη Διατήρηση της Βιομηχανικής Κληρονομιάς (ΤΙCСIΗ)

Η Βιομηχανική Αρχαιολογία, μελετώντας τα υλικά κατάλοιπα της εποχής της εκβιομηχάνισης, τελικά μελετάει μια «δύσκολη» κληρονομιά. Οι βιομηχανικοί ερειπίωνες γίνονται αντικείμενο αντιπαράθεσης ως «μνημεία» μιας ιστορικής περιόδου παραγωγής υλικών προϊόντων. Σήμερα πολλά από αυτά απεκδύονται ακόμη και τον ελάχιστο μανδύα του χαρακτηρισμού τους ως βιομηχανικά μνημεία από τους επίσημους φορείς του κράτους, προκειμένου να «αξιοποιηθούν» να αποδοθούν σε μια ανεξέλεγκτη, μονοδιάστατη ανάπτυξη και στους ποικιλώνυμους «επενδυτές».

Η Βιομηχανική Αρχαιολογία μελετάει μια κληρονομιά που σχεδόν δεν πρόλαβε να αποτιμηθεί και να αναγνωριστεί πριν αρχίσει να καταστρέφεται... Τα πρώην βιομηχανικά μνημεία περνούν από μια διαδικασία «αποκάθαρσης» από οτιδήποτε μπορεί να σταθεί εμπόδιο στην εκάστοτε επένδυση και τα προ-αποφασισμένα σχέδια. Οι φορείς της πολιτείας που έπρεπε να επιχειρηματολογούν με όρους ιστορικούς – αρχαιολογικούς, επιχειρηματολογούν με όρους «αξιοποίησης» και αμφισβητήσιμης ποιότητας νέων χρήσεων.

Η αναλυτική μελέτη του αντικειμένου της Β.Α. και η τήρηση της ορθής μεθοδολογίας της αποκατάστασης της Βιομηχανικής Κληρονομιάς αποδεικνύονται συχνά αδύναμες απέναντι στη δύναμη της υπεραξίας του παντοδύναμου Συντελεστή Δόμησης με τη μορφή άτυπης «αντιπαροχής» στις ανενεργές ιστορικές βιομηχανικές περιοχές.

Η Θεσσαλονίκη έχει υποστεί και τα δύο κύματα ενδιαφέροντος για την πλούσια βιομηχανική της κληρονομιά: τόσο το ενδιαφέρον στις απαρχές της αναγνώρισης της πολιτιστικής αξίας των βιομηχανικών καταλοίπων (με τους πρώτους χαρακτηρισμούς μνημείων της βιομηχανίας και τα πρώτα καλά παραδείγματα αποκατάστασης και επανάχρησης) όσο και σήμερα, με αντίστροφη πορεία όμως.

Σε αυτή τη νέα εποχή η Βιομηχανική Αρχαιολογία χωρίς κριτικό αναστοχασμό για την πορεία και τον ρόλο της, χωρίς θεωρητικές αναζητήσεις και σύγχρονες μεθοδολογικές επεξεργασίες είναι βέβαιο ότι θα οδηγήσει τη Βιομηχανική Κληρονομιά με ταχείς ρυθμούς στην ομίχλη της απαξίωσης χωρίς «ενοχλητικούς» προβληματισμούς για την ιστορική, κοινωνική, πολιτιστική και πανευρωπαϊκή της αξία. Μέσα από αυτές τις διαδικασίες, οι πόλεις, οι τόποι χάνουν με γοργούς ρυθμούς την ιστορικότητα, την ταυτότητα και τη συνεκτικότητά τους.

Διοργάνωση περιήγησης και συνεδρίας:

Μαρία Μαυροειδή, Ιστορικός - βιομηχανική αρχαιολόγος, Πρόεδρος Ελληνικού Τμήματος της Διεθνούς Επιτροπής για τη Διατήρηση της Βιομηχανικής Κληρονομιάς (ΤΙCСIΗ) & Όλγα Δεληγιάννη, Αρχιτέκτων ε.τ. ΥΠ.ΠΟ., Μέλος ΕΛΜΕΤ, ΤΙCСIΗ, ΕΡΙΗ, Πρόεδρος Συμβουλίου Βιομηχανικής Κληρονομιάς ΕΛΜΕΤ

Περιήγηση

13.1 Περιήγηση σε βιομηχανικά μνημεία της Θεσσαλονίκης: Γνωριμία με την ιστορική βιομηχανική περιοχή της Δυτικής Θεσσαλονίκης

Παρασκευή, 14 Ιουνίου

09:30 Εκκίνηση

Τόπος συνάντησης: Διατηρητέο συγκρότημα Μουσείου Ύδρευσης ΕΥΑΘ (παλιό κεντρικό αντλιοστάσιο ΟΥΘ), οδός 26ης Οκτωβρίου 17 (<https://www.eyath.gr/mouiseio-ydreysis-eyath/>). Πρόσβαση μέσω της γραμμής ΟΑΣΘ, Αρ. 31, κατεύθυνση Τ.Σ.ΚΤΕΛ (βρίσκεται μεταξύ των στάσεων ΦΙΞ και ΣΦΑΓΕΙΑ). Διάρκεια περιήγησης στο συγκρότημα: 45λ

10:15-11:00

Περιήγηση στην ιστορική βιομηχανική περιοχή της Δυτικής Θεσσαλονίκης

Αρχικά πορεία κατά μήκος της οδού 26ης Οκτωβρίου

1. Πρώην Ζυθοποιείο ΦΙΞ (εξωτερικά)
2. Συνεδριακό Κέντρο Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας (Πρώην εγκαταστάσεις Φωταερίου), στην οδό 26ης Οκτωβρίου 64
3. Βίλκα (πρώην νηματοουργείο ΤΟΡΡΕΣ - εξωτερικά) στην οδό Κεφαλληνίας
4. Μύλος Χατζηγιαννάκη-Αλτιναλαμζή, στην οδό Ανδρέου Γεωργίου 26

11:00 Επίσκεψη – περιήγηση – παρουσιάσεις σε ειδική συνεδρία στο διατηρητέο κτίριο των παλιών Δημοτικών Σφαγείων (σημείο στάσης «Σφαγεία» της γραμμής Λεωφορείου αρ. 31 με τελικό προορισμό Τ.Σ. ΚΤΕΛ) - Διεθνές Κέντρο Ψηφιακό Μετασχηματισμού και Ψηφιακών Δεξιοτήτων CISCO (https://www.cisco.com/c/m/en_emea/digital-transformation-center-thessaloniki.html)

Συνοδεύουν εκ μέρους του Συμβουλίου Βιομηχανικής Κληρονομιάς της Ελληνικής Εταιρείας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού: Όλγα Δεληγιάννη, Μαρία Λιλιμπάκη-Σπυροπούλου & Γεωργία Ζαχαροπούλου

Προτεινόμενος μέγιστος αριθμός 25 ατόμων

Στοιχεία επικοινωνίας: Όλγα Δεληγιάννη odeligianni@gmail.com & Αλέκα Αλεξοπούλου alekalex@arch.auth.gr

Αναγκαίος εξοπλισμός: Οι συμμετέχοντες πρέπει να έχουν μαζί τους καπέλο και νερό.

Συνεδρία

13.2 Βιομηχανική αρχαιολογία: Περί μεθοδολογίας και άλλων δαιμονίων...

Μαρία Μαυροειδή, Δρ. ιστορικός – βιομηχανική αρχαιολόγος, Πρόεδρος Ελληνικού Τμήματος TICCIH

Εστιάζοντας σε μία σύγχρονη πρόσληψη της βιομηχανικής αρχαιολογίας, η παρούσα συμβολή αναφέρεται στην ανάγκη συγκρότησης του κλάδου με την επεξεργασία θεωρητικού πλαισίου και μεθοδολογικών εργαλείων ως απαραίτητη προϋπόθεση για την προστασία, τη διατήρηση και στη συνέχεια τη διαχείριση της βιομηχανικής κληρονομιάς στην Ελλάδα.

13.3 Στρωματογραφώντας τη Βιομηχανική Αρχαιολογία

Όλγα Δεληγιάννη, Αρχιτέκτων ε.τ. ΥΠΠΟ, Πρόεδρος Συμβουλίου Βιομηχανικής Κληρονομιάς ΕΜΕΤ

Σκύβοντας πάνω στις φάσεις της Βιομηχανικής Αρχαιολογίας (Β.Α.) δεν μπορούμε παρά να καταγράψουμε τη στρωματογραφία της. Έχουν συμπληρωθεί ήδη τρία τέταρτα του αιώνα από τη χρήση του όρου. Στις 3 πρώτες δεκαετίες κατατέθηκαν από τους ερευνητές ιστορικούς διαδοχικές διαφοροποιήσεις σχετικές με το περιεχόμενο του όρου και με στόχευση κατά κύριο λόγο κοινωνική. Η δεκαετία του 1970 ήταν καθοριστική καθώς ο όρος αποτέλεσε την διελκυστίνδα μεταξύ της αγγλοσαξονικής σχολής και της ανατολικοευρωπαϊκής (κατά κύριο λόγο πολωνικής) σχολής που αντέτεινε στην «βιομηχανική αρχαιολογία» την «ιστορία του υλικού πολιτισμού». Αναγνωρίστηκε ότι η διατήρηση των υλικών μαρτυριών έχει μεγάλη σημασία για τη Β.Α. Χωρίς την ύπαρξη των φυσικών καταλοίπων της βιομηχανίας η κατανόηση της εξέλιξης της μηχανικής, της δομικής μηχανικής, της οικοδομικής και της μηχανολογίας θα ήταν ατελής.

Το αυθεντικό αντικείμενο είναι απαραίτητο για την κατανόηση της προέλευσης των καινοτομιών και των ικανοτήτων των τεχνητών στο να κατασκευάζουν αντικείμενα, που να συνδυάζουν αρετές πρακτικότητας και αισθητικής. Οι επιστήμονες που ασχολούνται με το αντικείμενο της Β.Α. έχουν περάσει από το στάδιο της ενασχόλησης με τα αποτελέσματα της μίας βιομηχανικής επανάστασης στο στάδιο της διερεύνησης των βιομηχανικών επαναστάσεων, που κατά περίπτωση επηρέασαν και καθόρισαν τον τρόπο παραγωγής και τη διαμόρφωση του ίδιου του ανθρώπινου περιβάλλοντος.

Σήμερα τόσο ο μυθικός Αρκάς όσο και ο Arkwright κινδυνεύουν να περάσουν στην αφάνεια και να ξεχαστούν. Οι υλικές μαρτυρίες των βιομηχανικών τεχνολογικών εξελίξεων βρίσκονται σε κάθε μας βήμα. Ας συνεχίσουμε να ερευνούμε και να τεκμηριώνουμε την ιστορία τους.

13.4 Το πολεοδομικό πλαίσιο στη διάσωση της βιομηχανικής κληρονομιάς

Μαρία Λιλιμπάκη-Σπυροπούλου, Αρχιτέκτων - αρχαιολόγος, Διδάκτωρ Πολυτεχνικής σχολής - Τμήμα Αρχιτεκτόνων ΑΠΘ

Η διάσωση των μνημείων, υπακούει σε Χάρτες, κανονισμούς, επιστημονικές μεθόδους, νομοθεσία κλπ. Ιδιαίτερα η θεώρηση αποκατάστασης μνημείων της Βιομηχανικής Κληρονομιάς πλην του ζητήματος των κλασικών μεθόδων αποκατάστασης ή/και συντήρησης περιλαμβάνει και ζητήματα εξέτασης του πολεοδομικού καθεστώτος ανά περιοχή. Καθώς πρόκειται για ανενεργά συγκροτήματα, συχνά μέσα στον αστικό ιστό είτε σε περιοχές που άλλοτε αποτελούσαν ζωτικούς χώρους δραστηριοτήτων και οικονομικής ζωής, αποκτούν υπεραξία, ζήτημα που προσελκύει επενδυτές. Οι πολεοδομικοί μηχανισμοί και τα θεσμικά εργαλεία των χειρισμών από μέρους των αρμόδιων φορέων και των ιδιοκτητών και οι εναλλακτικές διέξοδοι επηρεάζουν την τύχη και την κατάσταση των βιομηχανικών κτιρίων και συγκροτημάτων που έχουν χαρακτηρισθεί ως πολιτιστικά μνημεία.

Θα αναφερθούν προβλεπόμενες αλλά και θεσμοθετημένες χρήσεις γης ` από τον πολεοδομικό σχεδιασμό και η αντίστοιχη διαχείριση. Ουσιαστικά πρόκειται για κατευθύνσεις και νομοθέτηση των χρήσεων γης στους χώρους που καταλαμβάνουν τα μνημεία βιομηχανικής κληρονομιάς φθάνοντας στην ακραία περίπτωση της απουσίας/ εξαίρεσης από κάθε πρόβλεψη (στάση ασυμφωνίας-αμηχανίας). Παραδείγματα, οι πρόσφατες περιπτώσεις των μονάδων ΦΙΞ, ΑΛΛΑΤΙΝΗ κá εντός του αστικού ιστού Θεσσαλονίκης. Τέλος θα διατυπωθούν σχετικές προτάσεις ως προσπάθεια διατήρησης της μνήμης, της χρήσης (έστω και κατά τμήμα), της συνολικής παρουσίας, της ενδεχόμενης απόδοσης συμβατής χρήσης και της ανάδειξης.

13.5 Η σημασία της καταγραφής της σύγχρονης βιομηχανικής κληρονομιάς μέσα από το παράδειγμα των καπναποθηκών της περιοχής Τερψιθέας στον Δήμο Παύλου Μελά

Σοφία Η. Γκουβούση, Δρ. Αρχιτέκτων Μηχανικός & Σπυρίδων Β. Ταβλίκος, Msc Αρχιτέκτων Μηχανικός

Η ανάγκη καταγραφής της βιομηχανικής κληρονομιάς της χώρας μας καθίσταται ολοένα και πιο επιτακτική καθώς διαπιστώνεται ότι μεγάλο τμήμα της καταστρέφεται και μαζί με αυτήν διαγράφεται η ιστορική συνέχεια της αρχιτεκτονικής των κτιρίων και της σημασίας τους στη διαμόρφωση του αστικού ιστού των περιοχών που τα περιβάλλουν.

Η διαδικασία της καταγραφής αποτελεί το πρώτο και βασικότερο στάδιο στη διαδικασία αξιοποίησης και διάσωσης των βιομηχανικών κτιρίων του παρελθόντος και όχι μόνο. Αποτελεί τη μέθοδο μέσω της οποίας επιτυγχάνεται η διάσωση σημαντικών πληροφοριών που αφορούν την αρχιτεκτονική - πολεοδομική υπόσταση των κτιρίων, του μηχανολογικού τους εξοπλισμού και βέβαια στοιχείων οικονομικών, κοινωνικών και ιστορικών που είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την οικονομική δραστηριότητα που φιλοξενήθηκε στο εσωτερικό τους.

Μέσω της καταγραφής τα αξιόλογα κτίρια γίνονται ευρέως γνωστά και με τον τρόπο αυτό αυξάνονται οι πιθανότητες διάσωσής τους με κατάλληλες επεμβάσεις. Το πολεοδομικό συγκρότημα της Θεσσαλονίκης διαθέτει 88 καταγεγραμμένα κτίρια καπναποθηκών, εκ των οποίων τα 24 ανήκουν στην πολεοδομική ενότητα του Δήμου Παύλου Μελά.

Σε αυτή την κατεύθυνση, της αναγνώρισης και καταγραφής της βιομηχανικής κληρονομιάς, ο Δήμος Παύλου Μελά προχώρησε στην επίσημη καταγραφή των καπναποθηκών της χωρικής αρμοδιότητάς του, αναγνωρίζοντας τη σημασία της διαδικασίας και ευελπιστώντας στη μετέπειτα διερεύνηση και εύρεση των κατάλληλων εργαλείων για τη βιώσιμη διαχείριση του αρχιτεκτονικού πλούτου που διαθέτει.

13.6 Από το Μουσείο 'Υδρευσης (1995-2000) στο διατηρητέο βιομηχανικό συγκρότημα της πρώην ζυθοποιίας ΦΙΞ στην Θεσσαλονίκη (1989-2024): Προοπτική προστασίας στην ομίχλη

Γεωργία Ζαχαροπούλου, Πολιτικός Μηχανικός, Δρ, Msci, MA

Η ολοκληρωμένη μελέτη και ο σχεδιασμός για την ανάδειξη των ιστορικών, τεχνολογικών, αρχιτεκτονικών, επιστημονικών και κοινωνικών αξιών της βιομηχανικής κληρονομιάς - που συναποτελείται από τα υλικά κατάλοιπα του (προ)βιομηχανικού μας πολιτισμού και τις άυλες μαρτυρίες της ατομικής και συλλογικής παραγωγικής δραστηριότητας - οφείλει να στηριχθεί στην διεπιστημονική συνεργασία και στην γόνιμη αλληλεπίδραση διαφορετικών επιστημονικών κλάδων, πέρα από τους συνήθεις συσχετισμούς. Διεπιστημονικές ομάδες επιστημόνων της αρχιτεκτονικής, της ιστορίας, της αρχαιολογίας, της ιστορίας της τεχνολογίας και της τέχνης, της κοινωνιολογίας, της ανθρωπολογίας, των πολιτικών και οικονομικών επιστημών συνεισφέρουν από την δική τους οπτική πολύτιμα στοιχεία στην προστασία, διατήρηση, αξιοποίηση και στην διαχείριση της βιομηχανικής κληρονομιάς ως αξιόλογο κοινωνικό πλούτο για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Κατά τις δεκαετίες που πέρασαν χάθηκαν τουλάχιστον δύο ευκαιρίες, το 1989 και το 2007, να περάσει το διατηρητέο συγκρότημα της πρώην ζυθοποιίας ΦΙΞ στη Θεσσαλονίκη στο Υπουργείο Πολιτισμού. Στο μεταξύ δίπλα ακριβώς, αποκαταστάθηκε με υποδειγματικό τρόπο το διατηρητέο συγκρότημα του πρώην Κεντρικού Αντλιοστασίου Ο.Υ.Θ. (Μουσείο 'Υδρευσης) από την Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων Κεντρικής Μακεδονίας (1995-2000). Η ασυνέχεια στην πολιτική προστασίας και διαχείρισης είναι εμφανής και προβληματική. Με την πόλη να καταγράφει συνεχείς απώλειες – αρχαιολογικές και βιομηχανικές – η συζήτηση στο ομιχλώδες αυτό τοπίο αποκτά νέα δυναμική.

13.7 Ανασύσταση της παραγωγικής διαδικασίας στο ζυθοποιείο-παγοποιείο ΦΙΞ της Θεσσαλονίκης

Αντώνης Πλυτάς, ηλεκτρολόγος μηχανικός, συντηρητής μηχανολογικού εξοπλισμού & Μαρία Δανιήλ, Δρ. αρχιτέκτων

Παρουσίαση του πρόσφατου έργου της ομάδας των Βιομηχανικών Δελτίων Απογραφής (ΒΙΔΑ) για την τεκμηριωμένη ανασύσταση της παραγωγικής διαδικασίας του ΦΙΞ Θεσσαλονίκης ως παράδειγμα καλής πρακτικής για τις μελέτες βιομηχανικής αρχαιολογίας.

14. Ιστορία χωρίς τέλος: Το Μετρό, οι αρχαιότητες και μια πόλη στην ομίχλη

Έφη Μουγκαράκη, Δέσποινα Κουτσούμπα & Όλγα Σακαλή

Βρισκόμαστε στο 2024. Το Μετρό Θεσσαλονίκης έχει γίνει ανέκδοτο, θεατρικό έργο, έχει παίξει σε κινηματογραφικό έργο, έχει εγκαινιαστεί αρκετές φορές, κι όλα αυτά χωρίς καν να έχει ολοκληρωθεί ή παραδοθεί σε λειτουργία! Τα ίδια κυβερνητικά στελέχη που ξεκίνησαν πόλεμο στις αρχαιότητες γιατί έπρεπε «το έργο να παραδοθεί μέχρι το τέλος του 2023», οπότε ολοκληρωνόταν η κοινοτική χρηματοδότηση, δεν μιλούν τώρα που το έργο συνεχίζεται για όλο το 2024 εξ ολοκλήρου με εθνικούς πόρους. Η Υπουργός Πολιτισμού ισχυρίστηκε σε συνέντευξή της ότι το Μετρό Θεσσαλονίκης «δημιούργησε σχολή», αποδεικνύοντας ότι, εκτός τις οικονομικές και τεχνικές παραμέτρους, υπήρχε και μια ιδεολογική μάχη γύρω από την προστασία ή μη των αρχαιοτήτων του Σταθμού Βενιζέλου: κυβερνητικός στόχος είναι να αλλάξει τρόπος που βλέπαμε ως τώρα τους αρχαιολογικούς χώρους και τα ακίνητα μνημεία, δημιουργώντας ένα νομικό προηγούμενο και για την ερμηνεία του αρχαιολογικού νόμου κι ένα κοινωνικό προηγούμενο κυβερνητικής αδιαφορίας για τις πλειοψηφικές αντιδράσεις Το Μετρό Θεσσαλονίκης έχει μαζέψει πολλές πρωτιές:

1. Κατέχει την πρωτιά στο χρόνο ολοκλήρωσης ανά χιλιόμετρο έργου -πιθανώς θα έχει και την πρωτιά στο κόστος ανά χιλιόμετρο, απλώς τα πραγματικά οικονομικά δεδομένα κρατιούνται ακόμη ως επτασφράγιστο μυστικό.
2. Είναι το πρώτο δημόσιο έργο που αναμένεται να εξυπηρετήσει τους πολίτες της Θεσσαλονίκης πολύ λιγότερο από όσο τους ταλαιπώρησε, με τον τρόπο που επελέγη να κατασκευαστεί.
3. Είναι το πρώτο δημόσιο έργο στο οποίο το αρχαιολογικό έργο δεν έγινε με αυτεπιστασία, αλλά με εργολαβία. Αυτό είχε πολλές επιπτώσεις στα εργασιακά δικαιώματα όσων εργάστηκαν στις ανασκαφές, με διαδοχικές απολύσεις και εργασιακό εκφοβισμό.
4. Είναι η πρώτη φορά που ένας συνεκτικός, καλά διατηρημένος και σπουδαίος αρχαιολογικός χώρος αποσπάται από τη θέση του, παρότι υπήρχε τεχνική λύση διατήρησή του -και η πρώτη φορά που το άρθρο 42 του Αρχαιολογικού Νόμου ερμηνεύτηκε, με οριακή πλειοψηφία στο ΣΤΕ, κατά των αρχαιοτήτων.
5. Κατέχει την πρωτιά τεχνικού έργου που η τεχνική του μελέτη κρίθηκε ανεπαρκής από... μη τεχνικούς.
6. Τέλος, ο Σταθμός Βενιζέλου κατέχει την πρωτιά της πλέον μακρόχρονης διαπάλης για την τύχη του ιστορικού σταυροδρομίου της βυζαντινής πόλης.

Διοργάνωση στρογγυλής τράπεζας:

Έφη Μουγκαράκη, Δικηγόρος, Δέσποινα Κουτσούμπα, Αρχαιολόγος, Αντιπρόεδρος Συλλόγου Ελλήνων Αρχαιολόγων & Όλγα Σακαλή, Αρχαιολόγος-Μουσειολόγος, ΔΣ Συλλόγου Ελλήνων Αρχαιολόγων

Σκηνή από την παράσταση «Προσοχή εκτελούνται έργα»

Θεατρική ομάδα Τροχιές

14.1 Αρχαιότητες σταθμού Βενιζέλου: Ο μακροχρόνιος αγώνας για την προστασία τους ως case study σύνδεσης αρχαιολογίας και κοινωνίας

Δέσποινα Κουτσούμπα, Αρχαιολόγος, Αντιπρόεδρος Συλλόγου Ελλήνων Αρχαιολόγων & Όλγα Σακαλή, Αρχαιολόγος-Μουσειολόγος, ΔΣ Συλλόγου Ελλήνων Αρχαιολόγων

14.2 Μετρό και Αρχαιολογική Υπηρεσία: Τοπίο στην ομίχλη

Πολυξένη Αδάμ-Βελένη, τ. Γενική Διευθύντρια Αρχαιοτήτων & Πολιτιστικής Κληρονομιάς

14.3 Το Μετρό ως απόκλιση: Αρχαιολογία της διάσωσης ή της καταστροφής;

Ελισάβετ Σολωμού, αρχαιολόγος, Σύλλογος Ελλήνων Αρχαιολόγων

14.4 Από τις συμβάσεις αορίστου χρόνου στις συμβάσεις με βάθος εκσκαφής μια απόλυση δρόμος

Κατερίνα Κίσσα, αρχαιολόγος, Αντιπρόεδρος Τοπικού Παραρτήματος Β. Ελλάδας ΣΕΚΑ

14.5 Οι αποφάσεις του ΣΤΕ για τις αρχαιότητες του Σταθμού Βενιζέλου: Μια ψευδεπίγραφη προστασία

Φωκίων Δεληγιάννης, δικηγόρος, Κίνηση Πολιτών για την Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Θεσσαλονίκης & Έφη Μουγκαράκη, Δικηγόρος

[διάλειμμα]

Σκηνή από την παράσταση «Προσοχή εκτελούνται έργα»

Θεατρική ομάδα Τροχιές

14.6 Το Μετρό και η Θεσσαλονίκη: Δημόσιο έργο κοινής ωφέλειας ή στρατός κατοχής;

Γιάννης Μπουτάρης, π. Δήμαρχος Θεσσαλονίκης, Κίνηση Πολιτών για την Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Θεσσαλονίκης

14.7 Σταθμός Βενιζέλου Μετρό Θεσσαλονίκης: Η αντοχή και η ανοχή της πόλης

Αλέκα Αλεξοπούλου, ομότιμη καθηγήτρια Αρχιτεκτονικής ΑΠΘ, Κίνηση Πολιτών για την προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς Θεσσαλονίκης

14.8 «Προσοχή εκτελούνται έργα», Περιμένοντας το... Μετρό

Θεατρική ομάδα Τροχιές

14.9 Η τεχνική λύση για την in situ διατήρηση των αρχαιοτήτων στη Βενιζέλου που θεωρήθηκε... ανέφικτη, αν και είχε εφαρμοστεί στο σταθμό Μοναστηράκι του Μετρό της Αθήνας

Γιάννης Μυλόπουλος, καθηγητής ΑΠΘ, π. Πρόεδρος Αττικό Μετρό

14.10 Η «μονόπολη» του Μετρό Θεσσαλονίκης: Από εγκαίνια σε παράταση και πίσω στην αφετηρία

Απόστολος Λυκεσάς, δημοσιογράφος

[συζήτηση]

15. «Εμείς δεν ξέρουμε τι είναι η ομίχλη. Εμείς που λες όλα τα φτιάχνουμε στο φως»

Γιάννης Ρίτσος

Ένωση Καλλιτεχνών-Συντηρητών Υπαλλήλων ΥΠΠΟ

Η κλειστή αυτή συνεδρία αναφέρεται στη σχέση της Αρχαιολογίας με την κοινωνική ανθρωπολογία, την ιστορία, τη φιλοσοφία, τις άλλες επιστήμες και τη σύγχρονη τέχνη.

Επιχειρείται η ανάδειξη των υλικών, των καταλοίπων, των μνημών, των μνημείων και των ομάδων που εργάστηκαν που καλύπτονται από ομίχλη και μέσω των ομιλιών φωτίζονται. Σε επικοινωνία με το κοινό, θίγονται σύγχρονα θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα της μελέτης και διαχείρισης του παρελθόντος, της ανάγκης διατήρησης και ανάδειξης της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, της ευαισθητοποίησης και συμμετοχής του κοινού με ενεργό και άμεσο τρόπο στην διαδικασία ανάδειξης. Η ομίχλη αίρεται και εμφανίζονται το πάθος, η αγάπη, τα ταλέντα, η εμμονή και επιμονή μας στις αντίξοες σημερινές συνθήκες που αναπόφευκτα αποτιμώνται σε ζωντανό διάλογο με το κοινό.

Οι εισηγήσεις έχουν ως στόχο:

- να παρουσιάσουν το έργο των καλλιτεχνών - συντηρητών στο ΥΠΠΟ μέσα από μελέτες περίπτωσης
- να αναδείξουν τις προκλήσεις στις συνεργασίες διαφόρων ειδικοτήτων στα έργα συντήρησης και αποκατάστασης αλλά και γενικά τη διεπιστημονικότητα.
- να προβάλλουν μέσα από την ομίχλη και να φέρουν στο φως πολύ σημαντικές εργασίες από το παρελθόν και το παρόν με σκοπό την ευαισθητοποίηση του κοινού και τη συμπερίληψή του στις συζητήσεις, την ενημέρωση και τα εκπαιδευτικά προγράμματα που προτείνουμε και θα ακολουθήσουν την κλειστή συνεδρία.

Διοργάνωση συνεδρίας:

Χρυσάνθη Φωτιάδου, ΠΕ Ζωγράφων, Τμήμα Εκθέσεων, Επικοινωνίας & Εκπαίδευσης, Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης & Τερψιχόρη Ξανθοπούλου, ΠΕ Ζωγράφων, Εφορεία Αρχαιοτήτων Χαλκιδικής

15.1 Τέχνη και αρχαιότητες

Μπακογιαννάκη Δήμητρα, ΠΕ Χαρακτών, Εικαστικός-Σχεδιάστρια στην Εφορεία Παλαιοανθρωπολογίας & Σπηλαιολογίας, Ειδική Γραμματέας της ΕΚΣΥΠΠΟ

Αναστοχαστικός διάλογος για τις αρχαιότητες και την αρχαιολογία σε σχέση με την τέχνη. Η έρευνα για τις αρχαιότητες αφορά ένα ευρύ φάσμα γνώσεων από επιστήμονες και καλλιτέχνες. Όσο προχωράει η έρευνα δίνει τη δυνατότητα πλούσιας μαρτυρίας, η οποία επα-

ναπροσδιορίζει και πολλές φορές ανατρέπει τα δεδομένα της γνώσης μας για τον κόσμο.

Η «Ομίχλη» με την έννοια της ελλιπούς, στρεβλωμένης ή διαθλασμένης ορατότητας πραγμάτων, του απώτερου ή του πρόσφατος παρελθόντος, όπως είναι τα άγνωστα τα κρυμμένα. Πρόθεση της ομιλίας είναι να εστιάσει στη σύνδεση της τέχνης με τις αρχαιότητες για την εξέλιξη του πολιτισμού του ανθρώπου, και να θέσει ερωτήματα σχετικά με τη γνώση μας για την ερμηνεία του κόσμου.

Πώς τα στερεότυπα της γνώσης μας, πολλές φορές δημιουργούν στρεβλωμένες εικόνες που επηρεάζουν την ορατότητα των πραγμάτων, όπως συμβαίνει με το φυσικό φαινόμενο της ομίχλης. Πώς τα πολιτισμικά κατάλοιπα εμπεριέχουν τη διάλυση του σώματος της εικόνας, του τόπου και του χρόνου και πώς η επανασύσταση τους προμηνύει τον επόμενο πολιτισμό. Τί κρύβεται και τί φανερώνεται στο αστικό τοπίο της όμορφης Πόλης με την πλούσια ιστορία. Άνοδος-πτώση, θραύσματα και ίχνη του παρελθόντος, αρχαιότητες καταστροφή και επανασύσταση.

15.2 Εργογραφία του Νικόλα Σφήκα

Νικόλαος Σφήκας, ΠΕ Ζωγράφων, Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Θεσσαλονίκης, Αντιπρόεδρος της ΕΚΣΥΠΠΟ

Θα παρουσιαστούν δυο ενότητες, αφενός η επαγγελματική δραστηριότητά του και αφετέρου η ελεύθερη καλλιτεχνική δημιουργία του.

Στο πρώτο μέρος, θα προβληθούν ανασκαφικές αποτυπώσεις, σχέδια ευρημάτων, αναπτύγματα, αναπαραστάσεις, εκπαιδευτικά προγράμματα που συμμετείχε, σχέδια μουσείων και εκθέσεων και σχέδια κατασκευών. Επίσης φωτογραφίες, επιμέλειες βιβλίων και εντύπων, 3d laser και τρία βιβλία με θέματα από την επαγγελματική εργασία του. Σαν επιστέγασμα θα προβληθούν φωτογραφίες από το μουσείο της Αιανής που σχεδίασε, το οποίο τιμήθηκε το 2011 με το βραβείο The European Museum of the Year Award. Στο υλικό αυτό θα περιλαμβάνονται οι εργασίες του στο ΥΠΠΟ 2011-19.

Στο δεύτερο μέρος, θα προβληθούν πίνακες ζωγραφικής και χαρακτικής. Θα εκθέσω το Ρέτρο-σαχ, μια θεωρία για τη μεταφυσική διάσταση ζωγραφικής και σκακιού βασισμένη στη χωροχρονική εξέλιξη της κίνησης στη σκακιέρα, η οποία καταγράφεται και στη Σκακιστική Εγκυκλοπαίδεια, Αθήνα, 2008 του Χρήστου Κεφαλή. Επιλεκτικά από τις 27 ατομικές εκθέσεις μου θα σας γνωρίσω μόνο δύο με φωτογραφίες την Αναδρομική έκθεση 1984-2007 στη Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης και την έκθεση Ο Αλφόνσο διδάσκει Μπρονστάιν!, 2018, στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού. Επίσης, θα παρουσιαστούν τρία λευκώματά και το βιβλίο του Αλεξάνδρεια, από τον Καβάφη στον Μ. Αλέξανδρο, Ιστορία και Αρχιτεκτονική, δυο ελληνικά τετράγωνα, που τιμήθηκε με το βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών, 2021.

15.3 Έργο ζωής, αέναο

Παναγιώτα Πιτσιρή, ΠΕ Γλυπτών-Συντηρήτρια Αρχαιοτήτων & Έργων τέχνης, Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών, Πρόεδρος της ΕΚΣΥΠΠΟ σε συνεργασία με την Εύα-Λουκία Κάϊλα, Ζωγράφο, Απόφοιτο της Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών Θεσσαλονίκης

Αναδρομή στις εργασίες συντήρησης και το καλλιτεχνικό έργο του Νίκου Κάϊλα, παρουσίαση ως μελέτη περίπτωσης των εργασιών αποτοίχισης, μεταφοράς και συντήρησης της Μονής Δροσιανής, στη Νάξο.

Ο Νίκος Κάϊλας γεννήθηκε στις 13/4/1929 στην Άγκιστα Σερρών από πατέρα δάσκαλο και Μικρασιάτισσα πρόσφυγα μητέρα. Στα δύο του χρόνια η οικογένεια εγκαταστάθηκε στη Σάμο λόγω μετάθεσης του πατέρα. Τη Σάμο αναγνωρίζει ως πατρίδα του αφού εκεί έζησε ως τα είκοσι και εκεί επέστρεψε για την οικογένεια, τους συγγενείς και για διακοπές. Σπούδασε δύο χρόνια στην ΑΣΚΤ Αθήνας, ζωγραφική στο εργαστήριο του Μόραλη, και στην Ρώμη, κατασκευή και συντήρηση τοιχογραφίας.

Εργάστηκε σε πολλά έργα ως συμβασιούχος του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου σε όλη την Ελλάδα, σε άπειρα ως ελεύθερος επαγγελματίας ή ως μισθωτός υπάλληλος στην Ελλάδα αλλά και στη Σικελία και γενικά στην Ιταλία, την Ελβετία, την Αίγυπτο και εργάζεται αδιάκοπα έως σήμερα, στα 95 του χρόνια στο εργαστήριό του ως συντηρητής εικόνων και ζωγραφικών έργων. Ενδεικτικά και όχι με απόλυτη χρονολογική σειρά, μερικά από τα έργα που έφερε σε πέρας, Μονή Πεντέλης, Μονή Πετράκη, Μονή Αγίας Τριάδας στην Πάρνηθα, Μονή Φιλανθρωπινών στην Ήπειρο, Αγ Παρασκευή Αμαρίου στον νομό Ρεθύμνης, Οικία Κόντογλου, Μονή Δροσιανής, στη Νάξο κα.

Έγινε ευρέως γνωστός και προτεινόταν ως ειδικός στις αποκαλύψεις και αποκαταστάσεις παλαιότερων στρωμάτων τοιχογραφιών ακόμη και όταν επρόκειτο για ιδιαίτερος λεπτά στρώματα, και του εφευρέτη επινοητικών κατασκευών για την ασφαλή αποτοίχιση και μεταφορά των τοιχογραφιών.

Είναι συγκλονιστική εμπειρία να ακολουθώ το νήμα της εργασιακής του εξέλιξης και κατάρτισης, την αέναη δίψα του για τη συντήρηση και τη δημιουργία και πώς τυχαία γεγονότα τον οδήγησαν από την Σάμο, στην Αθήνα και στην Ιταλία και στις σημαντικές συνεργασίες της επαγγελματικής του ζωής αλλά και της οικογενειακής. Πολλές φορές αναγνώρισα και ταυτίστηκα με καταστάσεις που περιγράφει, άκουσα με μεγάλο ενδιαφέρον τις ανθρώπινες ή απάνθρωπες σχέσεις που αναπτύχθηκαν στην επαρχία κυρίως, όπου εργαζόταν ατελείωτες ώρες την ημέρα, με τους φορείς, τους αγρότες ή τους κτηνοτρόφους και τη χωροφυλακή. Έζησε και εργάστηκε σε εποχές που η δεοντολογία συντήρησης υπήρχε μόνο για τους λίγους που την εφάρμοζαν και που ο συντηρητής στα απομακρυσμένα χωριά αντιμετωπιζόταν συχνά με καχυποψία αλλά και ως εξωγήινος.

16. Τραυματικές μνήμες

Ψυχαναλυτικός Κύκλος της Θεσσαλονίκης, Ελληνική Εταιρεία της New Lacanian School

Η Στρογγυλή Τράπεζα θα εξετάσει τα ίχνη του Ολοκαυτώματος στα υποκείμενα και τις πόλεις.

Μια πρώτη ανακοίνωση θα ιχνηλατήσει ορισμένες από τις πλέον κομβικές όψεις της σχέσης του Ολοκαυτώματος με τη σύγχρονη ιστορική μας συνείδηση.

Η τραγική κατάληξη του παλιού εβραϊκού νεκροταφείου της Θεσσαλονίκης, το ανολοκλήρωτο συλλογικό πένθος και το μνημονικό ίχνος στην ψυχική ζωή των θυμάτων και των θυτών θα είναι το θέμα μιας δεύτερης εισήγησης.

Η μνήμη του Ολοκαυτώματος συνεχίζει να απασχολεί και να στοιχειώνει τις κοινωνίες μας. Σήμερα, μετά από μια αρχική, γνωστή περίοδο σιωπής, μεταδίδεται από γενιά σε γενιά ως θετική μεταμνήμη (postmemory). Η τρίτη εισήγηση θα πραγματευτεί το θέμα.

Τέλος, ο «Εβραϊός» δεν ορίζει κανένα ον, καμία ουσία. Είναι το αντικείμενο της απόλαυσης της χριστιανικής Δύσης: το αντικείμενο που την καταδιώκει (στις φαντασιώσεις της) και αυτό που η ίδια καταδιώκει εκ των πραγμάτων. Το τραύμα είναι διττό.

Διοργάνωση στρογγυλής τράπεζας:

Ρεζινάλντ Μπλανσέ, Ψυχαναλυτής, Πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρείας της New Lacanian School, Μέλος της Παγκόσμιας Ψυχαναλυτικής Εταιρείας

16.1 Ολοκαύτωμα: Τραυματική μνήμη και ιστορική σκέψη

Βίκυ Καραφουλίδου, Διδάκτωρ Ιστορικός

Η γενοκτονία του Εβραϊκού κόσμου κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου συνιστά το κατεξοχήν τραυματικό ιστορικό γεγονός του 20ού αιώνα. Η τραυματική μνήμη της Ευρώπης βρίσκεται έκτοτε σε αναμέτρηση με τάσεις εγγενώς αντίρροπες: την ένοχη σιωπή, την επιβεβλημένη λήθη, το ηθικό και πολιτικό καθήκον της μνήμης, αλλά και με την τάση των σύγχρονων «παροντικών» κοινωνιών προς την «υπερμνησία» και την πληθωρική κατανάλωση του ιστορικού παρελθόντος. Η ανακοίνωση αυτή, ανατρέχοντας σε εμβληματικά έργα της σχετικής γραμματείας και ακολουθώντας τη σκέψη του Πωλ Ρικέρ, δοκιμάζει να ιχνηλατήσει ορισμένες από τις πλέον κομβικές όψεις της σχέσης του Ολοκαυτώματος με τη σύγχρονη ιστορική μας συνείδηση, προκειμένου να σκιαγραφηθούν οι όροι και οι προϋποθέσεις μιας «ακριβοδικαίας μνήμης».

16.2 Τραυματικές άυλες μνήμες της Θεσσαλονίκης

Δημήτρης Αλτίνογλου, Πολιτικός Επιστήμονας, Μέλος του Ψυχαναλυτικού Κύκλου Θεσσαλονίκης

Η τραγική κατάληξη του παλιού εβραϊκού νεκροταφείου της Θεσσαλονίκης, το ανολοκλήρωτο συλλογικό πένθος και το μνημονικό ίχνος στην ψυχική ζωή των θυμάτων και των θυτών.

16.3 Ο μετασχηματισμός της μνήμης του Ολοκαυτώματος: Κούκλες και μουσειακά αντικείμενα σε λογοτεχνικές αναπαραστάσεις για παιδιά

Δημήτρης Γουλής, Επίκουρος Καθηγητής, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης ΑΠΘ

Η μνήμη του Ολοκαυτώματος συνεχίζει να απασχολεί και να στοιχειώνει τις κοινωνίες μας. Σήμερα, μετά από μια αρχική, γνωστή περίοδο σιωπής, μεταδίδεται από γενιά σε γενιά ως θετική μεταμνήμη (postmemory) (Hirsch 2012). Στην εισήγηση θα εξετάσουμε τέσσερα βιβλία για παιδιά, στα οποία κούκλες και μουσειακά αντικείμενα αποτυπώνουν αυτόν τον μετασχηματισμό.

16.4 Το αντικείμενο «Εβραίος»

Ρεζινάλντ Μπλανσέ, Ψυχαναλυτής, Πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρείας της New Lacanian School, Μέλος της Παγκόσμιας Ψυχαναλυτικής Εταιρείας

Ο «Εβραίος» δεν ορίζει κανένα ον, καμία ουσία. Ορίζει μια κατάσταση (ιστορική): είναι το αντικείμενο της απόλαυσης της Δύσης, το «κακό της αντικείμενο», το αντικείμενο που την καταδιώκει (στις φαντασιώσεις της) και αυτό που η ίδια καταδιώκει (στην πραγματικότητα).

Το τραύμα είναι διπτό.

Για τους Εβραίους που είναι μορφές και ενσαρκώσεις του Κακού στα μάτια της Δύσης και που πλήρωσαν το τίμημα ξανά και ξανά μέχρι τη φρίκη του Ολοκαυτώματος.

Αλλά το τραύμα ισχύει επίσης για τη Δύση (τον μη εβραϊκό κόσμο), η οποία συνειδητοποίησε μέρος της βαθύτερης αλήθειας της: ότι είναι ο φορέας του Κακού δηλαδή που εξοντώνει για να εξοντώνει, για την ίδια την απόλαυση της εξόντωσης.

Στην ουσία λοιπόν το τραύμα είναι μόνο ένα. Είναι το τραύμα της ανθρώπινης κατάστασης η οποία είναι πάντα αντιμέτωπη με το «είναι της απόλαυσής της» πέρα από το καλό και το κακό.

17. Το στρατόπεδο συγκέντρωσης «Παύλος Μελάς»: Ιστορία και μνήμη

Στράτος Δορδανάς

Το στρατόπεδο συγκέντρωσης «Παύλος Μελάς» στη Θεσσαλονίκη κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής (1941-44) διεκδικεί ίσως μια πανευρωπαϊκή πρωτοτυπία· είναι ο μόνος χώρος μαζικής κράτησης και μαρτυρίου στην Ελλάδα που έχει διασωθεί (σχεδόν) ακέραιος κτηριακά και ίσως από τους λίγους στην Ευρώπη που παρέμειναν για δεκαετίες στη λήθη, όντας εντός (και εκτός) του πολεοδομικού ιστού μιας μεγαλούπολης. Έως σήμερα ελάχιστη είναι η πρόοδος που έχει συντελεστεί προς την κατεύθυνση της επιστημονικής τεκμηρίωσης, ισχνά ακόμα είναι τα βήματα για την ανάσχυση από την αφάνεια των χιλιάδων Ελλήνων (και ξένων) που κρατήθηκαν κατά τη διάρκεια των τρεισήμισι χρόνων της γερμανικής Κατοχής.

Ενδεικτικές θεματικές:

- Ιστορία και μνήμη
- Αρχειακά τεκμήρια και προφορική ιστορία
- Ημερολόγια και άλλα κατάλοιπα
- Ανθρώπινα «ίχνη», τοπογραφία και μνημειακό απόθεμα
- Το ιστορικό μέλλον του πρώην στρατοπέδου ως τμήματος ενός μητροπολιτικού πάρκου: διασκέδαση και ιστορικός αναλφαβητισμός;

Διοργάνωση στρογγυλής τράπεζας:

Στράτος Δορδανάς, Επίκουρος Καθηγητής Ιστορίας, Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας ΑΠΘ

17.1 Το ιστορικό του στρατοπέδου συγκέντρωσης, η ένταξή του στην αντίστοιχη ευρωπαϊκή κατηγοριοποίηση, η διοίκηση και η σύγκριση με άλλες φυλακές και χώρους κράτησης στη Θεσσαλονίκη

Στράτος Δορδανάς, Επίκουρος Καθηγητής Ιστορίας, Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας ΑΠΘ

17.2 Εβραίοι και Χριστιανοί στον Παύλο Μελά: Όψεις της κοινής μαρτυρικής πορείας

Γιώργος Αντωνίου, Επίκουρος Καθηγητής Ιστορίας, Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας ΑΠΘ

17.3 Πρώην Στρατόπεδο Παύλου Μελά: Η καταστροφή του εβραϊκού νεκροταφείου αποτυπωμένη στον χώρο του

Ζαφειρία Καραβασιλειάδου, Δρ. Αρχαιολογίας, ΕΦΑΠΟΘ & Σοφία Μπρόζου, Δρ. Αρχαιολογίας, συμβασιούχος αρχαιολόγος

17.4 «Η ζωή εν εγκλεισμών»: Μια ανθρωπογεωγραφική προσέγγιση των κρατουμένων του στρατοπέδου Παύλου Μελά

Παρθενόπη Βέργου, Υποψήφια Διδακτόρισα Τμήματος Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών, ΠΑΜΑΚ

17.5 «Συνελήφθην δι' εκτέλεσιν αγγαρίας»: Οι κρατούμενοι του στρατοπέδου Παύλου Μελά και η καταναγκαστική εργασία, 1941-1944

Παναγιώτα Γκάτσιου, Υποψήφια Διδακτόρισα Τμήματος Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών, ΠΑΜΑΚ

17.6 Στοιχεία της τοπογραφίας του ναζιστικού στρατοπέδου Παύλου Μελά

Νίκος Βαλασιάδης, αρχαιολόγος-ανεξάρτητος ερευνητής

18. Ιστορίες από τη «Χρυσή εποχή»: Η διαμόρφωση της αρχαιολογίας στη Βόρεια Ελλάδα στον 20ό αιώνα

[Ο τίτλος παραπέμπει στη σπονδυλωτή ταινία του ρουμάνικου Νέου Κύματος *Tales from the Golden Age* (Amintiri din Epoca de Aur, 2009, Ch. Mungiu et al.) στην οποία δραματοποιήθηκαν με χιούμορ αστικοί μύθοι της κομμουνιστικής περιόδου]

Σοφία Ακριβοπούλου & Γιάννης Καρλιάμπας

Στόχος της στρογγυλής τράπεζας είναι η παρουσίαση της «ηρωικής» περιόδου της αρχαιολογίας, και ειδικά της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, στη Βόρεια Ελλάδα τον 20ό αιώνα, μέσα από συγκριτικές-συνθετικές προσεγγίσεις ή μεμονωμένα θέματα.

Με δυο λόγια, καλούμαστε να επισκεφθούμε την «εποχή της αθωότητας», να την απομυθοποιήσουμε και να μετρηθούμε με την κληρονομιά της.

Μόνο αν κατανοήσουμε το αντιφατικό, σύντομο παρελθόν, θα μπορέσουμε να ανταπεξέλθουμε στο από κάθε άποψη δύσκολο παρόν.

Διοργάνωση στρογγυλής τράπεζας:

Σοφία Ακριβοπούλου, ΕΦΑ Ροδόπης & Γιάννης Καρλιάμπας, ΕΦΑ Πόλης Θεσσαλονίκης

Αρχαιολογία και προκατάληψη

18.1 Η Αρχαιολογική Υπηρεσία στη Βόρεια Ελλάδα τον 20ό αιώνα

Σοφία Ακριβοπούλου, ΕΦΑ Ροδόπης & Γιάννης Καρλιάμπας, ΕΦΑ Πόλης Θεσσαλονίκης

Η επίσημη ελληνική αρχαιολογία στη Βόρεια Ελλάδα ξεκινά με την ένταξη της Μακεδονίας το 1912 και της Θράκης το 1920 στο ελληνικό κράτος. Μπορεί να χωριστεί σε τρεις περιόδους: α) την προπολεμική, που χαρακτηρίζεται από τεράστιες ελλείψεις σε δομές και προσωπικό· β) τη μεταπολεμική, που χαρακτηρίζεται αφενός από την αναβάθμιση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, αφετέρου από μια εκρηκτική και ως εκ τούτου ανεξέλεγκτη «ανάπτυξη» που πολύ συχνά θέτει τις αρχαιότητες και τους αρχαιολόγους υπό αμφισβήτηση· γ) τη μεταπολιτευτική, όταν πλέον η Αρχαιολογική Υπηρεσία αποκτά πολύπλευρη στελέχωση, από επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων, για να καταλήξει στο «πολισχιδές» όπως συχνά ονομάζεται, πρόσωπο και έργο που γνωρίζουμε σήμερα.

18.2 Μουσειακή πολιτική και πολιτική συγκυρία: Τρεις «κομβικές στιγμές» στα μουσειολογικά πράγματα της Θεσσαλονίκης

Γιάννης Καρλιάμπας, ΕΦΑ Πόλης Θεσσαλονίκης

Η σχέση αρχαιολογίας και πολιτικής είναι ένα πεδίο πολυσυζητημένο, αλλά όχι εξαντλημένο. Στην ανακοίνωση θα παρουσιαστούν τρεις «κομβικές στιγμές» της ιστορίας των μουσείων

της Θεσσαλονίκης σε ένα πολιτικό πλαίσιο. Η πρώτη αφορά το Γενί Τζαμί – το παλιό αρχαιολογικό μουσείο και ζητήματα διαχείρισης μιας άλλης κληρονομιάς. Η δεύτερη τα εγκαίνια του Νέου Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης και την επικοινωνιακή τους λειτουργία και η τρίτη την έκθεση «Θησαυροί της αρχαίας Μακεδονίας», που σχετίζεται με τομείς στην αρχαιολογία και την πολιτική.

18.3 Μία «ομιχλώδης» πρόσληψη: Ρωμαϊκά μνημεία και χώροι στη Βόρεια Ελλάδα

Βασίλης Ευαγγελίδης, Ερευνητικό Κέντρο «Αθηνά», Ξάνθη

Η κλασική ελληνική αρχαιότητα παραμένει κεντρικό στοιχείο στον προσδιορισμό της σύγχρονης ελληνικής ταυτότητας, αφήνοντας συχνά το ρωμαϊκό παρελθόν σε δευτερεύοντα ρόλο στην ελληνική κοινωνική φαντασία. Με βάση παραδείγματα από τη βόρεια Ελλάδα, η ομιλία στοχεύει στο να εξετάσει τις διαφορετικές αφηγήσεις που πλέκονται γύρω από πολλά από αυτά τα μνημεία και πως επηρεάζουν την πρόσληψη τους. Η τελευταία αποδεικνύεται συχνά μία πολύπλοκη και «ομιχλώδης» διαδικασία που οδηγεί σε ερμηνείες ή επανερμηνείες που διαστρεβλώνουν την πραγματική τους ιστορία και λειτουργία.

18.4 Σκέψεις για τη διαχείριση και την αποκατάσταση των μνημείων της Θεσσαλονίκης τον αιώνα μετά την ενσωμάτωση της πόλης στο Νέο Ελληνικό Κράτος: Συνάψεις και ρήξεις του εθνικού αφηγήματος με το πολυπολιτισμικό πρόσωπο ενός αστικού παλίμψηστου

Κωνσταντίνος Θ. Ράπτης, ΕΦΑ Πόλης Θεσσαλονίκης

Η παρούσα ανακοίνωση ανιχνεύει τις συνέχειες και τις τομές στη διαχείριση και την αποκατάσταση των μνημείων της Θεσσαλονίκης τον αιώνα μετά την ενσωμάτωση της πόλης στον εθνικό κορμό, εξετάζοντας τις αρχές, τις προτεραιότητες και τη φιλοσοφία των αναστηλώσεων, ανακαινίσεων και/ή εξωραϊσμών αλλά και τις χρήσεις, τόσο των θρησκευτικών όσο και των κοσμικών, βυζαντινών και οθωμανικών μνημείων της Θεσσαλονίκης από το 1912 έως σήμερα. Στο πλαίσιο αυτό εξετάζονται και σχολιάζονται οι συνάψεις αλλά και οι αντιθέσεις στην αντιμετώπιση της μνήμης της πόλης, και αναζητούνται οι «ομιχλώδεις» -στο πλαίσιο του εθνικού αφηγήματος του 20ού αιώνα- πτυχές του αστικού παλίμψηστου της Θεσσαλονίκης.

18.5 Η δημιουργία αρχαιολογικών και εθνογραφικών συλλογών στη Θράκη: Παράλληλες ιστορίες

Νάγια Δαλακούρα, ΕΦΑ Ροδόπης

Στον εθνικό πολιτισμό της νοσταλγίας και της εξιδανίκευσης του ελληνικού ιστορικού παρελθόντος της Θράκης, οι αρχαιολογικές έρευνες και οι εθνογραφικές καταγραφές συντελούν στη συγκρότηση χώρων αναπαράστασης της συλλογικής πολιτισμικής ταυτότητας και παραγωγής, συνδράμουν στην προσπάθεια αναστήλωσης του εθνικού πνεύματος και αναζητούν τρόπους ενίσχυσης της αυτοπεποίθησης των Θρακών.

Ιστορίες από τη «Χρυσή εποχή»

18.6 Από την τιμητική προβολή στην απαλοιφή της μνήμης: Η περιπετειώδης πορεία μιας τιμητικής στήλης των αυτοκρατορικών χρόνων

Δρόσος Μπάδραβος, ΕΦΑ Πόλης Θεσσαλονίκης

Το χρονικό ανεύρεσης και μελέτης ενός «Μακεδονικού βωμού» με τιμητική επιγραφή από μέλη της τοπικής αριστοκρατίας του α΄ μισού του 3ου αιώνα. Η επανάχρησή του ως επιτύμβιο σήμα εβραϊκής ταφής, η βίαιη απόσπασή του από το εβραϊκό νεκροταφείο της πόλης το 1943, η λεπτομερής καταγραφή του και τέλος η συνειδητή εξαφάνισή του.

18.7 Τρία ο παραμυθικός

Ανδρέας Τσώκας, ΕΦΑ Φλώρινας

Αχιλλεύς, Άγιος Γερμανός και Ασκηταριό Παναγίας Ελεούσας, στο διάστημα των τελευταίων τριών αιώνων προκαλούν, λειτουργούν συνδιαλέγονται.

Βασικός άξονας θεώρησης παραμένει η ανάπτυξη της αρχαιολογικής έρευνας, η συμπεριφορά του κατοίκου και του «άλλου», η δημιουργία προφορικής παράδοσης και η μετεξέλιξη σε γνώση και ταυτότητα.

18.8 Εξαερωμένα σαν βαμβάκινα άνθη

Λίλα Β. Σαμπανοπούλου, ΕΦΑ Έβρου

Στα 1828 ο αρχιτέκτονας Aug. Desarnod αποτυπώνει την δυτική άκρα του κάστρου Διδυμοτείχου, φθάνοντας την απεικόνισή του έως την πολύλοβη γέφυρα που ζεύγνυε τον Ερυθρόποταμο -τότε ακόμη, στον κόσμο των συνοχών, Κιζήλ Ντελή. Όταν, πάνω από ενάμιση αιώνα αργότερα, το λεύκωμά του θα αποθησαυρισθεί, η γκραβούρα του θα θεωρηθεί έως και φαντασιακή. Τυχαίο εύρημα προκαλεί επισταμένες αναζητήσεις και κοντά διακόσια χρόνια αργότερα αποδεικνύεται η φωτογραφική ορθότητα του σχεδίου του ενώ αναπλάθεται η διόλου αγαθή τύχη των εικονιζομένων.

* ο τίτλος είναι δάνειος από περιγραφή έκρηξης μνημείου την άνοιξη του 1490 στην Κωνσταντινούπολη.

18.9 Στη σκιά του Ιμαρέτ: Ο κρυφός πυρήνας του βιομηχανικού μετασχηματισμού της Κομοτηνής

Κατερίνα Ριτζούλη, ΔΠΘ, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Στα πρώτα βήματα της δεκαετίας του 1920, η Κομοτηνή παραδίδεται στις τεχνολογικές

καινοτομίες, με τον ηλεκτροφωτισμό και το παγοποιείο να διαμορφώνουν το αστικό τοπίο. Ωστόσο, η εταιρεία εγκαθιστά τον εξοπλισμό της σε μια «ιδιόρρυθμη οικοδομή, (...) άγνωστου παρελθόντος προορισμού». Η αινιγματική προέλευση του κτιρίου, αργότερα, προκαλεί το ενδιαφέρον της Μητρόπολης. Καθώς αυτή επιχειρεί να αποσύρει τον εξοπλισμό από τον «παλιό Βυζαντινό Ναό», το Ιμαρέτ κρατά την ταυτότητά του κρυμμένη. Μετά από αρκετό καιρό, αποκαλύπτεται το πραγματικό του παρελθόν, αναδεικνύοντας μια ιστορία που συνδυάζει την ενδιαφέρουσα πολιτιστική στρωματογραφία, ενώ εμπλέκει το βιομηχανικό με τον ιστορικό μετασχηματισμό της περιοχής.

18.10 ...το απ' αλλού φερμένο το φοβούνται οι άνθρωποι... ή τα μνημεία και η μνήμη των άλλων τον 20ό αιώνα

Άννα Αδαμαντίδου, ΕΦΑ Ροδόπης

Η παρούσα ανακοίνωση θα ασχοληθεί με περιπτώσεις μνημείων της εβραϊκής και μουσουλμανικής κοινότητας. Θα γίνει λόγος για την διαχείριση και την τύχη των συγκεκριμένων μνημείων από τους επίσημους θεσμικούς φορείς. Τα παραπάνω θα αποτελέσουν αφορμή για προβληματισμό και κριτική σε θέματα διαχείρισης και προβολής της ιστορίας, συνεπώς της μνήμης/λησμονιάς του «Άλλου», σε μια περιοχή ανέκαθεν πολυπολιτισμική. Πού πάει η μνήμη όταν τα μνημεία πεθαίνουν; Ποια η σχέση των μνημείων με τον αστικό χώρο που τα περιβάλλει και ποια μνημεία επιλέγεται να σημάνουν τον χώρο; Παράλληλα, θα δώσουν το έναυσμα στις σύγχρονες αρχαιολογικές πρακτικές σε θέματα πρόσληψης και συμπερίληψης του Άλλου.

18.11 Σκιές και φως στη Μακεδονία: Η τύχη των εβραϊκών μνημείων

Θρασύβουλος Παπαστρατής, Νομικός, MSc Δημόσιας Ιστορίας, Χαλκίδα

Την επαύριον του Ολοκαυτώματος, κατά την Απελευθέρωση του 1944, στην εκτός Θεσσαλονίκης Μακεδονία διασώζονταν εβραϊκά μνημεία σε επτά πόλεις. Η εισήγηση εξετάζει την τύχη των μνημείων σε τέσσερις από αυτές τις πόλεις: Καστοριά, Φλώρινα, Βέροια και Λαγκαδά. Η εγκατάλειψη και η εξαφάνιση ήταν η «απάντηση» του ελληνικού κράτους, ώστε στις τρεις εξ αυτών, η εβραϊκή κληρονομιά απωλέσθηκε. Φωτεινή εξαίρεση η Συναγωγή της Βέροιας με την πέριξ αυτής συνοικία, που διατηρήθηκε ως οικιστικό σύνολο και αναπλάστηκε. Επιχειρείται επίσης η διερεύνηση της διαφορετικής αντιμετώπισης των μνημείων, που οδήγησε στην απώλεια και στη σωτηρία και η ερμηνεία της στάσης Πολιτείας και πολιτών.

18.12 Αρχαίο θέατρο Φιλίππων: Από τον Καραντινό στο Δελφινάριο

Μιχάλης Λυχόνας, ΕΦΑ Καβάλας

Η αναστήλωση και επανάχρηση του αρχαίου θεάτρου των Φιλίππων αποτελεί ένα από τα καλύτερα παραδείγματα για την πολιτιστική και κοινωνική ανάπτυξη μιας περιοχής, που

ακόμη τότε δε ζούσε την λαίλαπα της τουριστικής εκμετάλλευσης. Ένας συνδυασμός κεντρικής πολιτικής (Κ. Καραμανλής), περιφερειακής πολιτιστικής προσωπικότητας (Καραντινός) και δυναμικής τοπικής κοινωνίας (Στέγη Φίλων Γραμμάτων και Τεχνών στην Καβάλα) οδήγησαν στη δημιουργία ενός μακροχρόνιου θεσμού, του μακροβιότερου μετά το φεστιβάλ Αθηνών - Επιδαύρου, το οποίο στην πορεία του χρόνου εγκαταλείφθηκε και από παραγωγός πολιτισμού έγινε ρεσεψιονίστ καλοκαιρινών θεαμάτων.

18.13 Η Ροτόντα ως χώρος πολιτισμού και η κρίση του 1958

Σοφία Ακριβοπούλου, ΕΦΑ Ροδόπης

Η Ροτόντα της Θεσσαλονίκης είναι ένα από τα πρώτα μνημεία στην Ελλάδα που λειτούργησαν ως χώροι πολιτισμού, χωρίς αυτός να είναι ο αρχικός τους προορισμός. Συνδέθηκε στενά με το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, με αποτέλεσμα να πραγματοποιηθούν εκεί πολλές συναυλίες αλλά και η εμβληματική φοιτητική παράσταση της Θυσίας του Αβραάμ, το 1953. Λίγα χρόνια μετά, όμως, όλα θα πάρουν μια εντελώς διαφορετική τροπή, και η επόμενη θεατρική παράσταση που προγραμματίστηκε στο μνημείο θα στηλιτευθεί εντονότατα από τη Μητρόπολη Θεσσαλονίκης.

19. Θεσσαλονίκη: Χαμένες προσδοκίες

Πολυξένη Αδάμ-Βελένη

Στο πάνελ μετά από μία 20λεπτη εισήγηση του καθενός από τους παρακάτω συμμετέχοντες θα ακολουθήσει συζήτηση μεταξύ τους αλλά και με το κοινό για όλες τις χαμένες ευκαιρίες της πόλης της Θεσσαλονίκης από την απελευθέρωσή της και έπειτα.

Διοργάνωση στρογγυλής τράπεζας:

Πολυξένη Αδάμ-Βελένη, π. Γενική Διευθύντρια Αρχαιοτήτων & Πολιτιστικής Κληρονομιάς

19.1 Θεσσαλονίκη: Ό,τι δεν έγινε

Πολυξένη Αδάμ-Βελένη, π. Γενική Διευθύντρια Αρχαιοτήτων & Πολιτιστικής Κληρονομιάς

19.2 Χαμένες πολεοδομικές ευκαιρίες της Θεσσαλονίκης του 20ού αιώνα

Γιώργος Ζωίδης, ομότιμος καθηγητής Αρχιτεκτονικής ΑΠΘ

19.3 Σύντομη ιστορία των καταστροφών στις αρχαιότητες στη Θεσσαλονίκη

Απόστολος Λυκεσάς, δημοσιογράφος, συγγραφέας

19.4 Case studies αστοχιών, λανθασμένων αποφάσεων και υπερβολικών διαμορφώσεων

Γιώργος Φουστέρης, Αν. Καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας στην Ανώτατη Εκκλησιαστική Ακαδημία Θεσσαλονίκης

20. Πολιτιστική κληρονομιά, μνήμη της πόλης και συγκυριακή ανάπτυξη στο πεδίο του σύγχρονου πολεοδομικού και αστικού σχεδιασμού

ΣΕΠΟΧ – Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων & Χωροτακτών

Το στρογγυλό τραπέζι συζητά τις συναρτήσεις της πολιτιστικής, αρχαιολογικής, και ιστορικής κληρονομιάς με τον χωρικό σχεδιασμό. Τίθεται το θέμα της διαπραγμάτευσης της προστασίας της κληρονομιάς στον πολεοδομικό και αστικό σχεδιασμό, καθώς αρχαιότητες και η μνήμη της πόλης διασταυρώνονται με μικρούς και μεγάλους σχεδιασμούς έργων που συγκυριακά απαιτούν άμεση διαχείριση και διεκπεραίωση.

Τι συμβαίνει όταν ο αρχαιολογικός ορίζοντας εμφανίζεται πλούσιος ευρημάτων κατά τη σύγχρονη ανάπτυξη στον αστικό ιστό; Ποιες προτεραιότητες και επιλογές ως προς την κληρονομιά και το μέλλον της πόλης χάνονται στην ομίχλη προώθησης μεγάλων αναπτυξιακών έργων που τίθενται ad hoc στον απόηχο της οικονομικής κρίσης; Πώς προωθούνται κυρίαρχες ή εναλλακτικές νοηματοδοτήσεις της μνήμης και πώς διαμορφώνονται επιστημονικοί λόγοι (αρχαιολόγων, πολεοδόμων, ιστορικών, αρχιτεκτόνων, ανθρωπολόγων); Ποιοι εμπλέκονται στις διαδικασίες, εμφανώς ή αφανώς, και ποιες πρωτοβουλίες αναλαμβάνει η κοινωνία των πολιτών; Ποιος ο ρόλος, η στόχευση και οι προκλήσεις ενός ολοκληρωμένου σχεδιασμού για την προστασία και την ανάδειξη της κληρονομιάς;

Η συζήτηση θα αναπτυχθεί με αναφορά σε πρόσφατους σχεδιασμούς και έργα στη Θεσσαλονίκη και την Αθήνα, που έχουν βρεθεί στο επίκεντρο του δημόσιου ενδιαφέροντος για τους τρόπους που διαχειρίζονται κληρονομίες και μνήμες της πόλης. Μεταξύ άλλων, θα συζητηθούν οι περιπτώσεις της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης (ΔΕΘ) και της Ακαδημίας Πλάτωνος στην Αθήνα.

Διοργάνωση στρογγυλής τράπεζας:

ΣΕΠΟΧ – Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων & Χωροτακτών

Συμμετέχουν:

Άννα Αρβανιτάκη, Πολεοδόμος Χωροτάκτης, Συντονίστρια Επιτροπής Τοπικών Θεμάτων ΣΕΠΟΧ

Ελισάβετ Θωίδου, Καθηγήτρια, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Ανάπτυξης ΑΠΘ, ΣΕΠΟΧ

Στράτος Μάνος, Αρχιτέκτονας-πολεοδόμος, μέλος ΔΣ ΣΕΠΟΧ

Μόνικα Σκαλτσά, Πολεοδόμος Χωροτάκτης, ΣΕΠΟΧ

Αναστάσιος Τάντσης, Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας ΑΠΘ

Χάρης Χριστοδούλου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ, ΣΕΠΟΧ

Συντονισμός: Λουκάς Τριάντης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ, Αντιπρόεδρος ΣΕΠΟΧ

21. Ομίχλη στην Ακρόπολη: Συζητώντας για την φυλακή στο Επταπύργιο

ΟΠΙ Επταπυργίου

Η Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Επταπυργίου (2018-) διεξάγει έρευνα συλλέγοντας προφορικές μαρτυρίες από ανθρώπους που σχετίζονται/στηκαν με το Επταπύργιο της Θεσσαλονίκης. Μέσα από αφηγήσεις ζωής και μέσω της έρευνας γύρω από τις υλικές και άυλες εκφάνσεις της ατομικής και συλλογικής μνήμης, η ομάδα ιχνογραφεί τη βιωμένη εμπειρία των ανθρώπων σε σχέση με την πολύπλευρη βιογραφία του Επταπυργίου (μνημείο, φυλακή, τοπόσημο). Η έρευνα στοχεύει στην ανασύνθεση δύσκολων ιστοριών του παρελθόντος, αποσκοπώντας στη συγκρότηση μιας δυναμικής αφήγησης και στην απήχηση στο σήμερα, τόσο για τις τοπικές κοινωνίες και το ευρύτερο κοινό, όσο και για τη βιωσιμότητα της «λεγόμενης» πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στο πλαίσιο των Αρχαιολογικών Διαλόγων, διοργανώνουμε στρογγυλή τράπεζα προκειμένου να διερευνήσουμε το πώς η αρχαιολογική συζήτηση μπορεί να πλαισιωθεί από αφηγήσεις για το πρόσφατο μη-αρχαιολογικό παρελθόν του μνημείου, το οποίο ωστόσο είναι συνυφασμένο με τη βιογραφία και την υλικότητά του, καθώς και με τις διαδρομές ζωής πολλών ανθρώπων που βίωσαν την φυλακή, είτε «από μέσα» ως πρώην έγκλειστοι, είτε «από έξω» ως περίοικοι. Η προσέγγισή μας είναι διεπιστημονική, καθώς θα αναδείξουμε το ζήτημα της ερμηνείας του Επταπυργίου από τη σκοπιά της δημόσιας ιστορίας, της νομικής, της εθνογραφίας, της προφορικής ιστορίας και της αρχαιολογικής διαχείρισης στοχεύοντας στο να ακολουθήσει ένας ανοιχτός διάλογος με όσο το δυνατόν περισσότερους εμπλεκόμενους φορείς αλλά και άτομα των οποίων οι ζωές έχουν συνδεθεί στενά με το Επταπύργιο. Το διακύβευμα κατά βάση είναι, αν, παρά την ομίχλη της Ακρόπολης, που χρόνια τώρα καλύπτει τις ιστορίες της φυλακής της, μπορούμε να προσεγγίσουμε κάτι από το τραύμα της, και θεσμικά πια να συμβάλουμε στην επούλωση του.

Διοργάνωση στρογγυλής τράπεζας:

ΟΠΙ Επταπυργίου: Ελένη Στεφάνου, Αρχαιολόγος-Μουσειολόγος, Κυριακή Φωτιάδου, Ιστορικός, Ιωάννα Αντωνιάδου, Αρχαιολόγος, Μαρία Χορταρούδη, Ιστορικός, Αναστασία Κεφαλά, Φιλολόγος-Ιστορικός, Αγγελική Κήτα, Αρχαιολόγος, Δανάη Θεοδωράκη, Αρχαιολόγος, Σταυρούλα Αραμπατζόγλου, Ηθοποιός, Κατερίνα Παπαγεωργίου, Φιλολόγος, Βασίλης Κονιόρδος, Αρχιτέκτων-Μηχανικός, Δέσποινα Κακατσάκη, Φιλολόγος & Νίκος Τσαλδάρης, μελισσοκόμος

Συμμετέχουν:

Τασούλα Βερβενιώτη, Ιστορικός

Μέλη της ΟΠΙ Επταπυργίου

Βασίλης Κονιόρδος, Αρχιτέκτων Μηχανικός, πρώην Προϊστάμενος του Τμήματος Αρχαιολογικών Έργων της 9ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων (2004-2011)

Κωνσταντίνος Αρ. Λογοθέτης, Δικηγόρος, πρώην Εισαγγελέας με εμπλοκή στην υπόθεση

των Φυλακών Επαπυργίου

Τριαντάφυλλος Μηταφίδης, Σπύρος Σακέτας, Επαμεινώνδας Όχονος, πρώην πολιτικοί κρατούμενοι στις Φυλακές Επαπυργίου

Σώτος Ζαχαριάδης, εικαστικός, δάσκαλος ζωγραφικής στις Φυλακές Επαπυργίου

22. Οι αρχαιολόγοι στην Ελλάδα ως εργαζόμενοι: Οι υφιστάμενες ιεραρχικές δομές της αρχαιολογικής κοινότητας και η σχέση τους με την παραγωγή της γνώσης

Σύλλογος Εκτάκτων Αρχαιολόγων (ΣΕΚΑ)

Παρά την ευρέως αποδεκτή σπουδαιότητα του τρόπου οργάνωσης και λειτουργίας μίας επιστημονικής κοινότητας για την ίδια την επιστημονική παραγωγή, στην Ελλάδα η συζήτηση γύρω από τις δομές της αρχαιολογικής κοινότητας και τις επιπτώσεις τους στην παραγωγή της αρχαιολογικής γνώσης απορρίπτεται ως «έξω-επιστημονική». Ο κατακερματισμός, από την άλλη, των αρχαιολόγων-παραγωγών ανάμεσα σε ακαδημαϊκούς, ανεξάρτητους και επί συμβάσει ερευνητές, μονίμους, αορίστου χρόνου και εκτάκτως εργαζόμενους υπαλλήλους της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας επιδεινώνει το καθεστώς σιωπής και ευνοεί την απουσία πραγματικού διαλόγου.

Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης θεματικής συνεδρίας και στρογγυλής τράπεζας του Συλλόγου Εκτάκτων Αρχαιολόγων (ΣΕΚΑ), θα επιχειρήσουμε να ανοίξουμε έναν πρώτο διάλογο γύρω από την άρρηκτη σχέση εργασιακής συνθήκης και επιστημονικής ταυτότητας, τη σχέση των θεσπισμένων αλλά και άτυπων ιεραρχικών δομών με το εύρος των επιστημονικών πρωτοβουλιών μας, τους τρόπους με τους οποίους η αρχαιολογική κοινότητα επιλέγει τελικά να διεκδικήσει και να διαμορφώσει τον κοινωνικό της ρόλο.

Στο πρώτο μέρος της συζήτησης, που θα πραγματοποιηθεί με τη μορφή προφορικών ανακοινώσεων, αρχαιολόγοι που εργάζονται στην Ελλάδα, ανεξάρτητα από τη θεσμική τους θέση, την σχέση και τον χώρο εργασίας τους, καταθέτουν την προσωπική τους οπτική με τη μορφή σύντομης ανακοίνωσης-εισήγησης ως έναυσμα διαλόγου και συζήτησης. Το δεύτερο μέρος της συζήτησης έχει τη μορφή στρογγυλής τράπεζας με εισηγητές που θα σχολιάσουν με βάση την αρχαιολογική τους ταυτότητα, ενώ το κοινό θα έχει τη δυνατότητα τοποθέτησης στα ζητήματα που θα τεθούν.

Ενδεικτικές θεματικές ενότητες που θα απασχολήσουν τη συνεδρία και τη στρογγυλή τράπεζα είναι: οι διαδρομές από την εργασιακή καθημερινότητα στην επιστημονική παραγωγή // η επισφαλής αρχαιολογική καθημερινότητα στην Αρχαιολογική Υπηρεσία και το ακαδημαϊκό περιβάλλον: συγκλίσεις και αποκλίσεις // ιδιώτες και ιδιωτικοποίηση στο αρχαιολογικό έργο // αρχαιολογική παραγωγή και γραφειοκρατία // αρχαιολογική παραγωγή και επιστημονικό ιδεολογικό πλαίσιο // αρχαιολογία και συνδικαλισμός

Διοργάνωση συνεδρίας και στρογγυλής τράπεζας:

Κλέα Δαραβίγκα, αρχαιολόγος, υποψήφια διδάκτωρ, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Δημήτρης Κλουκίνας, Δρ. αρχαιολόγος, Νομισματικό Μουσείο, ΥΠΠΟ, Ελένη Κουτσοπούλου, υποψήφια διδάκτωρ, Πανεπιστήμιο Βέρνης, συμβασιούχος αρχαιολόγος, Τάσος Μπεκιάρης, μεταδιδασκτορικός ερευνητής, Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας ΑΠΘ & Γιάννης Σταυριδόπουλος, ανεξάρτητος ερευνητής, συμβασιούχος αρχαιολόγος

Συνεδρία

22.1 Εξειδικεύσεις σε προκηρύξεις πρόσληψης ΙΔΟΧ αρχαιολόγων: Μετατρέποντας τη διαδικασία επιλογής σε υπόδειξη προσωπικού στις συμβάσεις του δημοσίου

Δήμητρα Αντωνίου, συμβασιούχος αρχαιολόγος, ΕΦΑ Φθιώτιδας και Ευρυτανίας, Δημήτρης Κουφοβασίλης, συμβασιούχος αρχαιολόγος, ΕΦΑ Ανατολικής Αττικής & Δημήτρης Παπούδας, συμβασιούχος αρχαιολόγος, ΕΦΑ Πόλης Θεσσαλονίκης

Καταπατώντας τα πρότυπα πρόσληψης προσωπικού που το ίδιο κατά καιρούς έχει συντάξει, το ΥΠΠΟ ολοένα και συχνότερα προκηρύσσει θέσεις πρόσληψης ΙΔΟΧ αρχαιολόγων με απαίτηση υπερ-εξειδίκευσης, «φιλτράροντας» και θέτοντας αυτομάτως εκτός διεκδίκησης εργασίας τους αρχαιολόγους που δεν διαθέτουν τα προαπαιτούμενα από την εκάστοτε προκήρυξη, εξειδικευμένα προσόντα.

Η ανακοίνωση στοχεύει να δείξει ότι οι Εφορείες Αρχαιοτήτων για να διευκολύνουν τους εαυτούς τους, με την εν λόγω διαδικασία διαμορφώνουν ένα πεδίο υποκειμενισμού (έως αυθαιρεσίας) στην επιλογή των «καταλληλότερων» προς εργασία υποψηφίων. Με βασική πηγή το σύνολο των επίσημων καταγγελιών του Συλλόγου Εκτάκτων Αρχαιολόγων (ΣΕΚΑ) καταγράφεται η μορφή της αντεργατικής διαδικασίας, σταχυολογούνται χαρακτηριστικές εκφάνσεις της, ενώ επιχειρείται να αναδειχθεί η αντιεπιστημονική και αντι-αρχαιολογική διάσταση των προκηρύξεων με εξειδικεύσεις, καθώς και πτυχές από συνεπαγόμενα προβλήματα που αφορούν την αναγνώριση της προϋπηρεσίας των αρχαιολόγων σε τέτοιες συμβάσεις.

22.2 Η αρχαιολογία μέσα από τη σκοπιά των ερευνητικών πανεπιστημιακών προγραμμάτων: Εργασιακές συνθήκες και δυνατότητες

Μαργαρίτα Αρβανιτάκη, υποψήφια διδάκτορας, Université de Lille HALMA UMR-8164, École Doctorale SHS, Ελένη Κουτσοπούλου, υποψήφια διδάκτορας, Πανεπιστήμιο Βέρνης, συμβασιούχος αρχαιολόγος & Παύλος Λαθήρας, συμβασιούχος αρχαιολόγος

Ενδεικτικά ζητήματα:

- Τι πανεπιστήμιο, τι έρευνα έχουμε και ζητάμε στο σήμερα
- Πως επηρεάζουν τα ιδιωτικά πανεπιστήμια την έρευνα
- Επιχειρηματική δράση και έρευνα
- Εργασιακά δικαιώματα και συνθήκες
- Διεκδικήσεις και δικαιώματα των νέων ερευνητών
- Έρευνα στην υπηρεσία του λαού

22.3 Αρχαιολογία πεδίου ή πεδίο κέρδους

Σοφία Δουλκερίδου, συμβασιούχος αρχαιολόγος, Σαβίνα Λίτση, συμβασιούχος αρχαιολόγος, Ασημίνα Παπαθανασίου, συμβασιούχος αρχαιολόγος, Λυδία Τσιαπλέ, συμβασιούχος αρχαιολόγος, Αργυρώ Τσούμαρη, συμβασιούχος αρχαιολόγος & Ρίτα Χατζή, συμβασιούχος αρχαιολόγος

Η ανακοίνωση θα επικεντρωθεί στο βίωμα «εργαζόμενοι αρχαιολόγοι» στην καθημερινή εργασιακή συνθήκη και τους όρους μέσα στους οποίους αυτή πραγματώνεται. Επίσης, θα εξετάσει τα πρότυπα, κυρίως ευρωπαϊκά αλλά και παγκόσμια, που συνθέτουν και καθορίζουν τις εργασιακές συνθήκες αλλά και τις κοινωνικές· διάδραση, δράση και αντίδραση με τα τοπικά και ευρύτερα κοινωνικά υποκείμενα και συλλογικότητες. Τέλος, στο ίδιο πλαίσιο θα αναφερθεί και στους πολιτικούς, ιδεολογικούς και οικονομικούς παράγοντες που εμπλέκονται στη συνθήκη «εργαζόμενοι αρχαιολόγοι» και που θυμίζει «γόρδιο δεσμό».

Σημαντική και αναγκαία είναι η ανάδειξη των θεμελιωδών όρων για την προώθηση της πραγματικά σύγχρονης επιστήμης, της ευημερίας των εργαζόμενων στον κλάδο μας και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιά του τόπου μας. Βασικοί άξονες που θα μας απασχολήσουν είναι οι εργασιακές συνθήκες των αρχαιολόγων, η πολιτιστική πολιτική απέναντι στην αρχαιολογική αυτεπιστασία και την αρχαιολογική έρευνα, τους αρχαιολογικούς χώρους, τα μουσεία, και τα πλάνα για την στυγνή εκμετάλλευσή αυτών.

22.4 Οι αντίρροπες δυνάμεις της εγχώριας διαδικασίας αρχαιολογικής παραγωγής ως αιτία μετατροπής του συμβασιούχου αρχαιολόγου σε έκτακτο

Κλέα Δαραβίγκα, αρχαιολόγος, υποψήφια διδάκτορας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Η αρχαιολογική επιστήμη θεσμοθετείται στην Ελλάδα την ίδια χρονική περίοδο με την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους στις αρχές του 19ου αι, γεγονός που υπήρξε καταλυτικό για την ιδεολογική της πλαισίωση και τον τρόπο οργάνωσης του θεσμικού φορέα της, την Αρχαιολογική Υπηρεσία. Παρότι οι κοινωνικό-πολιτικές συνθήκες στη χώρα τροποποιηθήκαν έκτοτε πλήρως, το ιδεολογικό καταστατικό της επιστήμης και οι απορρέουσες πρακτικές της αρχαιολογικής κοινότητας παρέμειναν αμετάβλητες. Διαμορφώθηκε επομένως μια οξύμωρη αρχαιολογική συνθήκη, η οποία ευθύνεται τόσο για την κοινωνική αποσύνδεση της αρχαιολογικής διαδικασίας όσο και για τα σημερινά καθοριστικά χαρακτηριστικά των εκτάκτων αρχαιολόγων στη χώρα.

Η παρούσα ανακοίνωση στοχεύει στην ανάδειξη του ιδεολογικού πόλου επιρροής στην ελληνική αρχαιολογική παραγωγή ως βασικό στοιχείο της διαφοροποίησης των εκτάκτων αρχαιολόγων από άλλες ομάδες επισφαλώς εργαζομένων, θεωρώντας ότι αυτό αποτελεί προϋπόθεση για μια δυναμική ανατροπή της μεθοριακής μας συνθήκης.

22.5 Αρχαιοκαπηλία για αρχαιολόγους

Δέσποινα Μαρκάκη, Νομικός-Αρχαιολόγος, υποψήφια διδακτορίσσα Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Κοινωνιολογίας

Τα τελευταία αρκετά χρόνια οι συμβασιούχοι αρχαιολόγοι απασχολούνται σε μεγάλα και μικρότερα αναπτυξιακά έργα που πραγματοποιούνται σε ολόκληρη την χώρα. Έργα συχνά αμφιλεγόμενα, τα οποία συναντούν την αντίδραση των τοπικών κοινωνιών, αποτελούν θέμα συζήτησης και διαφωνίας στον δημόσιο διάλογο και είναι αμφίβολης αναγκαιότητας αλλά κυρίως νομιμότητας με βάση τον αρχαιολογικό νόμο και την περιβαλλοντική νομοθεσία. Το ερώτημα που μπορούμε να θέσουμε εδώ αφορά στον ρόλο του αρχαιολόγου στην εκτεταμένη πολλές φορές καταστροφή του περιβάλλοντος και των αρχαιοτήτων.

Η αρχαιολογία έχει χαρακτηριστεί ως μια μορφή «καπιταλισμού καταστροφής», με την έννοια ότι οι επιφορτισμένοι από τη νομοθεσία για τη διαχείριση των αρχαιοτήτων, εργάζονται για την απομάκρυνση τους από τη θέση τους, ανοίγοντας έτσι τον δρόμο για την οικονομική ανάπτυξη. Πολύ συχνά τέτοιου είδους κριτική δεν γίνεται αποδεκτή από τους αρχαιολόγους, οι οποίοι υπερασπίζονται τον ρόλο της αρχαιολογίας. Βασικό επιχείρημα αυτής της κριτικής είναι ότι οι αρχαιολόγοι δεν είναι απλώς συνένοχοι αλλά και αναπόσπαστο μέρος της καταστροφής της ίδιας της κληρονομιάς που ισχυρίζονται ότι προστατεύουν. Πολύ συχνά οι αρχαιολόγοι τείνουμε να ξεχνάμε τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην αρχαιολογία, τη βία και την παγκόσμια κρίση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Έτσι, υποστηριζόμενη από τους επαγγελματίες του κλάδου της η αρχαιολογία παραμένει μια ιμπεριαλιστικού χαρακτήρα δύναμη, η οποία εδράζεται στην ιδεολογία της ανάπτυξης, της επέκτασης, της προόδου.

Στόχος αυτής της ανακοίνωσης είναι να αναδείξει πλευρές της συνύπαρξης της εργασιακής με την επιστημονική ιδιότητα του αρχαιολόγου, εστιάζοντας στα μεγάλα έργα κυρίως, και συγκεκριμένα μέσα από το παράδειγμα του έργου του Νέου Αεροδρομίου Ηρακλείου, το οποίο έχει καταστρεπτικές συνέπειες για το περιβάλλον και την αγροτική παραγωγή, τον ντόπιο πληθυσμό αλλά και για τις αρχαιότητες βεβαίως.

22.6 Η ανεργία στον κλάδο των αποφοίτων των Ιστορικών-Αρχαιολογικών τμημάτων και το ζήτημα των ταχύρρυθμων σεμιναρίων στο επάγγελμα του ξεναγού, τα οποία διοργανώνονται από το Υπουργείο Τουρισμού για τους αποφοίτους Ιστορίας και Αρχαιολογίας

Κατερίνα Σπυροπούλου, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια Διαχείρισης Μνημείων (ΕΚΠΑ) και μέλος της συντονιστικής ομάδας αποφοίτων Ιστορίας-Αρχαιολογίας για την επανέναρξη των ταχύρρυθμων σεμιναρίων στο επάγγελμα του ξεναγού

Η ανεργία πλήττει σκληρά τους κλάδους των ιστορικών-αρχαιολογικών-πολιτισμικών και εν γένει των ανθρωπιστικών επιστημών. Το γεγονός αυτό πιστοποιείται και από την δραματική πτώση των βάσεων εισαγωγής στις σχολές ανθρωπιστικών σπουδών, αλλά και την μείωση των εισακτέων σε αυτές το ακαδημαϊκό έτος 2023-2024. Ο κύριος φορέας απασχόλησης των αποφοίτων των ανθρωπιστικών σχολών, που θα έπρεπε να είναι το Δημόσιο, αδυνατεί να τους απορροφήσει. Αυτός είναι ο λόγος που ξεκίνησε το 2019 ο πολυετής αγώνας των αποφοίτων των τμημάτων Ιστορίας και αρχαιολογίας ώστε να τους δοθεί η δυνατότητα να ασκήσουν ελεύθερο επάγγελμα στον τομέα του τουρισμού.

Στρογγυλή τράπεζα

Γιάννης Θεοχάρης, Αρχαιολόγος ΥΠΠΟ, Βυζαντινό & Χριστιανικό Μουσείο

Αριστοτέλης Μέντζος, Ομότιμος καθηγητής Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας ΑΠΘ

Χρήστος Ν. Μηλιώνης, αρχαιολόγος, ΕΦΑ Δυτικής Αττικής (ΙΔΟΧ) / ΣΕΠ, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

23. Τα μετέωρα βήματα της συνδιαχείρισης του παρελθόντος

Αλέξης Τούρτας & Νάσια Χουρμουζιάδη

Η εισαγωγή των πληθυντικών αριθμών στην αρχαιολογική συζήτηση δεν είναι μια καινούργια υπόθεση. Η μετάβαση από την «αρχαιολογία» στις «αρχαιολογίες» και από την «ερμηνεία» στις «ερμηνείες» έχει λεκτικά εγκατασταθεί σε ένα πλήθος σχετικών θεωρητικών κειμένων. Ωστόσο, η συνδιαχείριση του παρελθόντος παραμένει ένα τοπίο στην ομίχλη με σημαντικές θεωρητικές και μεθοδολογικές δυσκολίες.

Τα κύρια ερωτήματα που ανακύπτουν όταν κανείς αποφασίσει να ασχοληθεί σοβαρά με το ζήτημα είναι:

- Ποιο είναι το όριο ανάμεσα στην επιδιωκόμενη πολυφωνία και στην τρομακτική αντιεπιστημονική ασυδοσία;
- Με ποιους όρους μπορεί να αναπτυχθεί η συνεργασία ανάμεσα σε «ειδικούς» και μη;
- Πόσο μπορούν οι θεσμοθετημένες δομές διαχείρισης του παρελθόντος να αντέξουν συνεργατικές πρακτικές;
- Και, κυρίως, μια συνδιαχειριστική πρωτοβουλία κινείται στην κατεύθυνση της χειραφέτησης ή αντίθετα της χειραγώγησης των εμπλεκομένων;

Στο πλαίσιο αυτής της συνεδρίας αναζητούμε συνομιλητές που, μέσα από προφορικές παρουσιάσεις, θα αναπτύξουν τον προβληματισμό τους πάνω στα παραπάνω ερωτήματα, αντλώντας ιδέες και επιχειρήματα τόσο από νέες θεωρητικές προσεγγίσεις όσο και από την αρχαιολογική, με την ευρεία έννοια, καθημερινότητα τους. Μια καθημερινότητα που αφορά την hardcore έρευνα των υλικών καταλοίπων του παρελθόντος, τη δημόσια διατύπωση ιστορικού λόγου, την ιστορική εκπαίδευση, τη μουσειακή πρακτική και άλλα δύσκολα και ομιχλώδη.

Διοργάνωση συνεδρίας:

Αλέξης Τούρτας, Μεταδιδακτορικός ερευνητής, Πανεπιστήμιο Αιγαίου & Νάσια Χουρμουζιάδη, Αν Καθηγήτρια, Τμ. Πολιτισμικής Τεχνολογίας & Επικοινωνίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

23.1 Η ενάλια αρχαιολογία στα «βαθιά νερά» της επιστήμης των πολιτών

Αλέξης Τούρτας, Μεταδιδακτορικός ερευνητής, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Είναι δεδομένο ότι η υποβρύχια αρχαιολογική έρευνα στηρίχθηκε εξ απαλών ονύχων στη συμμετοχή μη αρχαιολόγων, γεγονός που έχει συμβάλει εδώ κι έναν αιώνα στη δημιουργία ενός ομιχλώδους τοπίου σε ό,τι αφορά το ποιος τελικά κάνει τι, όταν καλούμαστε να ερευνήσουμε, να τεκμηριώσουμε και να ερμηνεύσουμε τα υλικά κατάλοιπα, καθώς και να διαχειριστούμε και να μοιραστούμε την αρχαιολογική πληροφορία που αναδύεται από το

υδάτινο περιβάλλον. Οι ιδιαίτερες απαιτήσεις της υποβρύχιας εργασίας, η ασθενής παρουσία θεωρητικής και μεθοδολογικής σκέψης, οι διοικητικές και τεχνοκρατικές αγκυλώσεις, η οικονομική ένδεια, η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας -από την οποία εξαρτάται άμεσα η υποβρύχια έρευνα- και άλλες ελληνικές και μη παθογένειες είτε προκαλούν τις ασάφειες είτε απλά τις επιτείνουν. Τσαλαβουτώντας στα θολά νερά που αναταράζουν σήμερα πολυσήμαντοι όροι, όπως «δημόσια αρχαιολογία», «επιστήμη των πολιτών», «επιστημονική κατάδυση», «νεότερα» μνημεία, «άυλη υδάτινη πολιτιστική κληρονομιά», «προφορική ιστορία» και άλλες ρευστές έννοιες, είναι απαραίτητο να αναζητήσουμε τους όρους μιας αποτελεσματικής συνεργασίας στη διαχείριση του ενάλιου πολιτιστικού αποθέματος ανάμεσα σε θεσμικά, επιστημονικά και «παραδοσιακά» ειδικούς και μη, αναπτύσσοντας πλατφόρμες επικοινωνίας και προσπαθώντας να αποφύγουμε τους σκοπέλους της αντιεπιστημονικότητας από τη μία και της χειραγώγησης από την άλλη.

Φυσικά, για να απαντηθεί το «πώς» πρέπει πρώτα να απαντήσουμε στο «ποιος» και «γιατί» συμμετέχει σε αυτό το γνωσιακό δίκτυο. Ή ακόμα ποιο επιστημολογικά, φιλοσοφικά και «αιτιατικά» στο ερώτημα που συχνά πέφτει στις χαραμάδες... «για ποιον» γίνονται όλα αυτά;

23.2 Ζητείται προθήκη ανθεκτική σε συγκρούσεις

Νάσια Χουρμουζιάδη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας & Επικοινωνίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Τα μουσεία και οι ανάλογοι -ελάχιστοι είναι αλήθεια- χρήστες προθηκών δικαιολογούν την ύπαρξή τους με το επιχείρημα ότι διαχειρίζονται το παρελθόν προκειμένου να ικανοποιήσουν αναντίρρητες κοινωνικές ανάγκες. Στο πλαίσιο αυτό, δεν είναι λίγοι εκείνοι που αγωνιούν για το κατά πόσο αυτός ο στόχος πράγματι εκπληρώνεται, διατυπώνουν κριτικές παρατηρήσεις και αναζητούν εναλλακτικές πρακτικές. Η ανακοίνωση αυτή επιχειρεί να δει το θέμα από την ανάποδη. Να ξεκινήσει, δηλαδή, από τις κοινωνικές ανάγκες όχι όπως αυτές αναγνωρίζονται και καταγράφονται από τους μουσειακούς θεσμούς, αλλά όπως διαπιστώνονται από τις καθημερινές κοινωνικές διεκδικήσεις.

Με αυτή την κατεύθυνση σκέψης διαπιστώνει εύκολα κανείς ότι οι κοινωνικές ανάγκες δεν είναι, στην πλειονότητά τους οικουμενικές και δεν αφορούν με τον ίδιο τρόπο όλες τις κοινωνικές ομάδες, ανεξάρτητα από τον τόπο και τον χρόνο. Αυτή, μάλιστα η διαφοροποίηση οδηγεί σε συνεχείς κοινωνικές συγκρούσεις, είτε αυτές είναι διακριτές και εκφράζονται με σαφή και ενδεχομένως βίαιο τρόπο είτε απλώς αναπτύσσονται καθημερινά σε όλο το φάσμα της κοινωνικής ζωής. Με όλες αυτές τις διαπιστώσεις, το ερώτημα που τίθεται προς διερεύνηση είναι όχι το πώς, αλλά το εάν τα μουσεία, ως κατ' εξοχήν μνημονικοί διαχειριστές μέσω των εκθέσεών τους, είναι σε θέση να ανταποκριθούν σε αυτό το φάσμα των αλληλοσυγκρουόμενων κοινωνικών αναγκών. Και βεβαίως, και κυριότερο, αν σε αυτό μπορούν να έχουν, τελικά, λόγο και οι ίδιες οι κοινωνικές ομάδες για τις ανάγκες των οποίων υποτίθεται ότι όλοι ενδιαφερόμαστε.

23.3 Συμμετοχικός εκθεσιακός σχεδιασμός: Ζητήματα ορολογίας, ρόλων και ορίων

Κωνσταντίνια Νικολοπούλου, υποψήφια διδακτορίσσα Μουσειολογίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Τα τελευταία χρόνια βρίσκει κανείς στη βιβλιογραφία πολυάριθμες αναφορές σε εκθέσεις που προέκυψαν μέσα από τη συνεργασία ομάδων ειδικών και μη ειδικών. Εκθεσιακά εγχειρήματα που αναπτύχθηκαν σε μουσειακό περιβάλλον, μέσω των οποίων ο φορέας δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη δεκτικότητα του, τις προσφερόμενες ευκαιρίες στο κοινό για συμμετοχή στη λειτουργία του και το διευρυμένο πνεύμα συνεργασίας και συμπερίληψης που επιδιώκει να τον χαρακτηρίσει. Συμμετοχικές εκθέσεις, παράλληλα, δημιουργούνται συστηματικά και πέρα από τα όρια των μουσείων, από ποικίλες ομάδες και κοινότητες που χρησιμοποιούν το εργαλείο της έκθεσης για να επικοινωνήσουν τις δικές τους σκέψεις και επιθυμίες.

Συνδημιουργία, συνδιαμόρφωση, συνεπιμέλεια, συνδιοργάνωση, συμμετοχή είναι λίγοι μόνο από τους όρους που συναντά κανείς σε επιστημονικά άρθρα και αναρτήσεις στο διαδίκτυο, για κάθε είδους συμμετοχική έκθεση. Τις περισσότερες φορές η χρήση τους στα κείμενα είναι αμήχανη και οι ελλειπείς περιγραφές της εκάστοτε δράσης κάνουν το περιεχόμενό τους θολό και αβέβαιο. Τα όρια ανάμεσα σε κάθε μορφής συνεργασία μοιάζει να είναι ρευστά. Το ίδιο ρευστή μοιάζει να είναι και η σχέση ανάμεσα σε ειδικούς και μη ειδικούς. Αλλά ποιοι είναι ειδικοί και μη ειδικοί σε μία συμμετοχική έκθεση -και ειδικά σε μια εποχή που η συμμετοχικότητα σε ποικίλους επιστημονικούς και επαγγελματικούς κλάδους είναι διάχυτη; Ποιο ρόλο μπορεί να επιτελέσει κάθε πλευρά και με ποιους όρους; Ποια τα πλεονεκτήματα για τους μεν και τους δε και γιατί κανείς να επιδιώξει συνειδητά τον συμμετοχικό εκθεσιακό σχεδιασμό; Τα παραπάνω ερωτήματα είναι μερικά μόνο από τα σημεία που ερευνώ στο πλαίσιο της διδακτορικής μου διατριβής και θα παρουσιάσω στην παρούσα ανακοίνωση.

23.4 Εκπαίδευση και έρευνα στη σκιά του Φιλίππου και του Αλεξάνδρου

Νάνσυ Κυριάκου, Επίκουρη Καθηγήτρια Αρχαιολογίας, Διευθύντρια Πανεπιστημιακής Ανασκαφής Βεργίνας, Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας, ΑΠΘ

Η διαχείριση του παρελθόντος είναι πάντα ιδιαίτερα απαιτητική και ποτέ με τον ίδιο τρόπο αποδοτική ή αρνητική για όλους τους εμπλεκόμενους. Η δική μου πρόταση συμμετοχής στους Αρχαιολογικούς Διαλόγους έχει μάλλον τον χαρακτήρα της κατάθεσης μιας μακρόχρονης προσωπικής εμπειρίας αναφορικά με τις αρχαιότητες που, ωστόσο, εντάσσεται σε ένα σύνθετο δίκτυο, όπου συνυφαίνονται η πολιτεία, ηγετικοί φορείς στον χώρο της έρευνας και της εκπαίδευσης, όπως είναι το πανεπιστήμιο, τα νεαρά μέλη της κοινωνίας με τη διπλή τους ιδιότητα του εκπαιδευόμενου επιστήμονα και του μελλοντικού ενεργού πολίτη, η τοπική κοινωνία και κάθε άυλη παράμετρος, όπως η συλλογική μνήμη και συνείδηση.

Έτυχε να ενταχθώ ήδη από τα φοιτητικά μου χρόνια στην ομάδα έρευνας ενός ανασκαφικού χώρου λίγα μέτρα μακριά από το ανάκτορο και το θέατρο της πόλης των Αιγών στη Βεργίνα. Επιδίωξα να επανέρχομαι σε κάθε ανασκαφική αποστολή, απολάμβανα τον τόπο και τους ανθρώπους. Τα αρχαία τα έβλεπα και λίγο διαμεσολαβημένα: πρόλαβα την επιδραστική μορφή του Μανόλη Ανδρόνικου, ενώ επικεφαλής και πηγή έμπνευσης ήταν

η Χρυσούλα Παλιαδέλη. Μετά από πολλά χρόνια και έχοντας αναλάβει θέση ευθύνης στην πανεπιστημιακή ανασκαφή έρχομαι καθημερινά αντιμέτωπη με πληθώρα σύνθετων ερωτημάτων που αφορούν γενικές αρχές και πρακτικά ζητήματα.

Πως εκπαιδεύουμε τους νέους ερευνητές στη μεθοδολογία εξαγωγής και ερμηνείας της αρχαιολογικής πληροφορίας, όταν δεν είναι ενιαία η μεθοδολογία που εφαρμόζουν όλοι οι φορείς που συνδιαχειρίζονται το παρελθόν; Πως προβάλλουμε και σχολιάζουμε την εκ των πραγμάτων συνδιαχείριση με άλλους φορείς; Ειδικά όταν την κοινωνικοποίηση της αρχαιολογικής πληροφορίας την αναλαμβάνει άλλος φορέας, επιφορτισμένος και με την ανάδειξη, σήμανση αρχαιολογικών χώρων, καθώς και τη δημιουργία μουσείων και τη διοργάνωση εκθέσεων στο εξωτερικό; Και εφόσον εκ δεδομένου όλα τα παραπάνω εμπεριέχουν την ερμηνεία, την επιστημονική διερεύνηση, και είναι αυτή που προσφέρεται στο ευρύ κοινό ως κυρίαρχο αφήγημα, ποιοι οι τρόποι διατύπωσης άλλων θέσεων προς διάσωση της πολυφωνίας; Και όλα αυτά γίνονται πολύ πιο περίπλοκα, όταν ο χώρος συνδέεται με παντοδύναμες ιστορικές προσωπικότητες, όπως είναι ο Φίλιππος Β' και ο Αλέξανδρος Γ'.

Η πανεπιστημιακή έρευνα στη Βεργίνα οφείλει να επεξεργάζεται συνεχώς παρόμοια ερωτήματα ακόμη κι αν αυτά δεν διατυπώνονται ρητά στις ποικίλες επιστημονικές εργασίες. Υπόκεινται στη συγγραφή τους, σε κάθε φτυαριά στο πεδίο, σε κάθε χαλαρή συζήτηση με τους ντόπιους και σε κάθε είδους διάδραση με τους/τις φοιτητές/φοιτήτριες στον ανασκαφικό χώρο, στην αρχαιολογική αποθήκη, στην αίθουσα διδασκαλίας. Υποβόσκουν ακόμη και σε κάθε διαπραγμάτευση χρηματοδότησης.

23.5 Επταπύργιο, ένα μνημείο με δύσκολες μνήμες: Ζητήματα διαχείρισης του παρελθόντος και επικοινωνίας με το κοινό

Χαρά Σαρρηγιαννίδου & Γιάννης Καρλιάμπας, Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Θεσσαλονίκης

Το Επταπύργιο, από την αρχική λειτουργία του, βυζαντινό φρούριο, μέχρι την πιο πρόσφατη χρήση του, έδρα της Εφορείας Αρχαιοτήτων και επισκέψιμο μνημείο, αποτελεί ένα από τα εμβληματικότερα μνημεία της Θεσσαλονίκης και από πολλές απόψεις συνδέεται με την πολιτισμική της ταυτότητα. Επιπλέον, το «Γεντί Κουλέ» ως τόπος φυλάκισης, αλλά και βασανισμού και εκτελέσεων, έχει αποτυπωθεί σε τραγούδια και λογοτεχνικά έργα και έχει εγγραφεί στη συλλογική μνήμη της πόλης, αντιπροσωπεύοντας ένα επώδυνο και ταυτόχρονα «ηρωικό» παρελθόν.

Στο πλαίσιο της ανακοίνωσης θα παρουσιαστούν οι επικοινωνιακές και εκπαιδευτικές δράσεις που υλοποιούνται στο Επταπύργιο τα πρόσφατα χρόνια από τον επίσημο φορέα διαχείρισης του μνημείου, την Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Θεσσαλονίκης. Ο στόχος της παρουσίασης είναι να συζητηθεί ποιες όψεις του μνημείου αναδεικνύονται μέσα από τις δράσεις της Εφορείας, να καταγραφεί με ποιους φορείς συνεργάζεται η Εφορεία για την υλοποίηση τους και να διερευνηθεί κατά πόσο οι δράσεις αυτές προσεγγίζουν τις δύσκολες μνήμες του μνημείου. Τέλος, θα αναζητηθούν προοπτικές αμεσότερης διάδρασης με το κοινό, ώστε το Επταπύργιο να λειτουργήσει πιο αποτελεσματικά ως φορέας μνήμης και να αυξηθεί ο δημόσιος χαρακτήρας του.

23.6 Το «Ιστορικό Αστικό Τοπίο» ως μία εναλλακτική προσέγγιση για τη (συν)διαχείριση των Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς (Ουνέσκο) της Θεσσαλονίκης

Αγνή Καραδήμου, Αρχαιολόγος ΥΠΠΟ

Στην παρούσα ανακοίνωση, θα επιχειρηθεί να διατυπωθούν σκέψεις και προτάσεις σχετικά με τις δυνατότητες συνδιαχείρισης που προσφέρουν τα Μνημεία Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Θεσσαλονίκης, στο πλαίσιο μίας εναλλακτικής προσέγγισης διαχείρισης, αυτής του «Αστικού Ιστορικού Τοπίου». Τα παλαιοχριστιανικά και βυζαντινά μνημεία της Θεσσαλονίκης, διάσπαρτα στον αστικό ιστό, λιγότερο ή περισσότερο «κρυμμένα» από τις σύγχρονες κατασκευές, συνδιαλέγονται με το χαρακτηριστικό αμφιθεατρικό παραθαλάσσιο τοπίο της πόλης, καθώς και με άλλα μνημεία, άλλων εποχών και πολιτισμών, αποτελούν πόλο έλξης επισκεπτών, χώρους συγκέντρωσης πιστών ή εκδηλώσεων πολιτισμού, συγκριτικό πλεονέκτημα για την ανάπτυξη αλλά και επίκεντρο συγκρούσεων. Παράλληλα, υφίστανται τις συνέπειες των μεγάλων και χρόνιων προβλημάτων της σύγχρονης πόλης και αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις της βιώσιμης ανάπτυξης και της κλιματικής αλλαγής. Η συνθετότητα των προβλημάτων και οι υψηλές απαιτήσεις σχετικά με τη διατήρηση των Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς απαιτούν συνολικές λύσεις και τεκμηριώνουν την ανάγκη για συστηματική και θεσμικά οργανωμένη συμμετοχή όλων των βασικών εμπλεκόμενων στη διαχείριση τους.

Το «Αστικό Ιστορικό Τοπίο», αποτελεί, σε αντιδιαστολή με το μεμονωμένο μνημείο, μία έννοια δυναμική, καταλληλότερη να περιγράψει την πολύπλοκη πραγματικότητα των μνημείων, όπως την προσλαμβάνουν κάτοικοι και επισκέπτες μέσα από τη μετακίνηση τους στον σύγχρονο αστικό ιστό. Ταυτόχρονα, μπορεί να αποτελέσει το θεωρητικό υπόβαθρο για ένα εναλλακτικό, σε σχέση με το υφιστάμενο, μοντέλο διαχείρισης, που θα προβλέπει τη συμμετοχή στη διαχείριση όλων των βασικών εμπλεκόμενων μερών με συγκεκριμένους όρους, αξιοποιώντας το πλαίσιο και τα εργαλεία που προσφέρει η σύμβαση «Για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς» της Ουνέσκο.

23.7 Το ομιχλώδες ταξίδι των αρχαιοτήτων

Μαρία Άννα Ιωσηφίδου, Αρχαιολόγος-Μουσειολόγος, ασκ. Δικηγόρος, υποψήφια διδακτόρισα Νομικής, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Η Ελλάδα είναι μία χώρα πλούσια σε πολιτιστικά αγαθά και ιδιαίτερα σε αρχαιότητες. Ωστόσο, η πολιτιστική της κληρονομιά κινδυνεύει λόγω του παράνομου εμπορίου. Οι αρχαιότητες μπορεί να εισέλθουν στην παράνομη αγορά μέσω κλοπής από ένα μουσείο, μέσω σκόπιμης καταστροφής του αρχαιολογικού χώρου όπου βρίσκονται ή μέσω της παράνομης ανασκαφής.

Οι κλεμμένες ή λαθρανασκαμμένες αρχαιότητες ακολουθούν για καιρό ένα ομιχλώδες και παράνομο ταξίδι. Σε αυτή την σκοτεινή διαδρομή διακινούνται με πλαστά πιστοποιητικά προέλευσης ή κρυμμένες μέσα σε άλλα εμπορεύματα, έως ότου οι αρχές χάσουν τα ίχνη τους. Σε αρκετές περιπτώσεις οι αρχαιότητες παραμένουν κρυμμένες σε αποθήκες και μετά από πολύ καιρό εμφανίζονται, φαινομενικά νόμιμα, στην αγορά τέχνης. Άλλωστε, αυτή η πρακτική αυξάνει την αγοραστική αξία τους. Οι αρχαιότητες θεωρούνται μακροπρόθεσμη επένδυση. Τελικός προορισμός τους είναι οι οίκοι δημοπρασίας, τα μουσεία και οι ιδιώτες

συλλέκτες στους οποίους θα πωληθούν ως πολυτελή «εμπορεύματα».

Προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα της αρχαιοκαπηλίας και της παράνομης διακίνησης αρχαιοτήτων έχει θεσπιστεί ένα ιδιαίτερα αυστηρό θεσμικό πλαίσιο. Ωστόσο, στην πράξη, σε ορισμένες περιπτώσεις, οι διατάξεις αυτού του πλαισίου παραμένουν αελέσφορες. Ο στόχος αυτής της παρουσίασης είναι, μέσα από συγκεκριμένες υποθέσεις, να φωτίσει τις μεθόδους που οι εμπλεκόμενοι στο παράνομο εμπόριο αρχαιοτήτων καταργάζονται για να αποφύγουν τις συνέπειες των παράνομων πράξεων τους. Παράλληλα, θα διερευνηθεί ο ρόλος τόσο της τοπικής κοινωνίας όσο και των αρμοδίων αρχών. Επιπλέον, θα αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητα του ελληνικού θεσμικού πλαισίου όπως υφίσταται αυτή τη στιγμή και θα κατατεθούν ορισμένες προτάσεις για τη βελτίωση του.

23.8 Αόρατοι αρχαιολόγοι στη σκόνη του χρόνου: Η προβληματική διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς στη Θεσσαλονίκη

Σαββίνα Βεζύρογλου, Department of ACASA, Vrije Universiteit Amsterdam

Σε μια προσπάθεια αρχαιολογικής εθνογραφίας, τα αρχαιολογικά κατάλοιπα της πόλης λειτουργούν ως πεδία αλληλεπιδράσεων. Με αφορμή δύο προβληματικές περιπτώσεις διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης, αναλύεται η δυναμική σχέση μεταξύ των αρχαιολόγων και του ευρύτερου κοινού αλλά και η εμπλοκή τους στα αναδυόμενα πολιτιστικά ζητήματα.

Τα καστρόπληκτα, προσφυγικά σπίτια που ήταν χτισμένα πάνω στο Βυζαντινό τοίχος, χαρακτηρίσμενο ως μνημείο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς από την UNESCO, καταφίστηκαν σταδιακά με τη λογική ότι αμφισβητούσαν την αυθεντικότητά του. Μέσα στο χρόνο, διαμορφώθηκαν ομάδες υπεράσπισης των καστρόπληκτων οι οποίες βρέθηκαν απέναντι στις αποφάσεις επίσημων κρατικών ή δημοτικών φορέων.

Η κατασκευή του μετρό στη Θεσσαλονίκη αρκετά χρόνια αργότερα, επανέφερε το ταυτοτικό ζήτημα της πόλης. Στην κρατική προσπάθεια να εξυπηρετηθούν συγκεκριμένα οικονομικά συμφέροντα, η σημασία των ελληνορωμαϊκών και βυζαντινών σπαραγμάτων υποβαθμίστηκε σε τέτοιο βαθμό ώστε στις δράσεις υπεράσπισής τους, αναγνωρίζονται κινηματικά χαρακτηριστικά.

Οι προβληματισμοί γύρω από τον κοινωνικό ρόλο των αρχαιολόγων, τον τρόπο με τον οποίο το έργο ή/και η δράση τους προσλαμβάνεται από το ευρύ κοινό, τον τρόπο με τον οποίο το κοινό αντιλαμβάνεται την πολιτιστική κληρονομιά αλλά και οι πρακτικές που ακολουθεί για να την υπερασπιστεί όταν θεωρεί ότι εκείνη κινδυνεύει, οριοθετούν την έρευνά μου.

Η θεωρητική της βάση δομείται από την ανάλυση των κοινωνικών κινημάτων, την πολιτική οικειοποίηση των αρχαιολογικών χώρων, την περιγραφή της μετανεωτερικής πραγματικότητας της πόλης αλλά και από προσωπικές εμπειρίες που καταγράφονται με όρους που θέτει η Προφορική Ιστορία. Κινητήριο ερώτημα είναι εάν η ουσιαστικότερη επικοινωνία των αρχαιολόγων με την κοινωνία, μπορεί να θεωρηθεί εργαλείο διαμόρφωσης της συζήτησης γύρω από τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

23.9 Μυστήριο 20 Performing Arts Initiator - Αφηγηματική Αρχαιολογία

Μιχαήλ Μαρμαρινός, Γενικός Καλλιτεχνικός Διευθυντής ΕΛΕΥΣΙΣ 2023. European Capital of Culture & Ισαβέλλα-Δήμητρα Καρούτη, Προϊσταμένη Τμήματος Υποστήριξης Γενικού Καλλιτεχνικού Διευθυντή ΕΛΕΥΣΙΣ 2023. European Capital of Culture

- Τι σας φέρνει εδώ, σε αυτόν τον (εκάστοτε) αρχαιολογικό χώρο;
- Τι πιστεύετε πως κάνει κάποιον να επισκέπτεται έναν αρχαιολογικό χώρο, τι αναζητά κανείς εκεί ανάμεσα στα ερείπια;
- Από πόσο μακριά έρχεστε;

Πολύ ταπεινά, ακολουθώντας το νήμα αυτών των αρχετυπικών ερωτημάτων γεννήθηκε κάτι που έμοιαζε να υπόσχεται μια κάποια εξευμένιση της Απορίας. Έτσι, γεννήθηκε αυτό που ονομάζουμε Αφηγηματική Αρχαιολογία «Τρόποι ανάδειξης της διαδραστικότητας των αρχαιολογικών χώρων με τη βοήθεια των Παραστατικών Τεχνών». Αναγνωρίζεται αντιστοίχως η παραδοχή ότι κάθε αρχαιολογικός χώρος εκπληρώνει αβίαστα όλες τις θεμελιώδεις και λειτουργικές αρχές του θεάτρου:

- Είναι από μόνος του –ακόμα και με όρους ενός τόπου συνάθροισης– ένα θέατρο της ανθρώπινης ιστορίας και εμπειρίας.
- Προϋποθέτει Κοινό και εγκυμονεί μίαν Αφήγηση – ο χώρος που αφηγείται.

Η Αφηγηματική Αρχαιολογία πειραματίζεται με τις ιδιαίτερες εκείνες συνθήκες που επιτρέπουν σε έναν χώρο να «αφηγηθεί» στους επισκέπτες τη μοναδική του ιστορία με τη μορφή μιας έντονης διαδραστικής εμπειρίας. Πρόκειται για ένα ιδιότυπο εργαστήριο διερεύνησης ενός πιθανού λειτουργικού ΜΟΝΤΕΛΟΥ, κατάλληλου να εφαρμοστεί σε οποιονδήποτε αρχαιολογικό χώρο με σκοπό να φέρνει στο φως:

- Το ιδιαίτερο Αφήγημά του
- Τη διαδραστική του δυνατότητα ώστε ταυτόχρονα, μέσα από την παρέμβαση των Παραστατικών Τεχνών, να μπορεί να μετατρέπεται –in situ– αυτή η επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο και τα επιστημονικά του ευρήματα /δεδομένα σε εμπειρία για τον Επισκέπτη.

Το Μυστήριο 20 ξεκίνησε τον Φεβρουάριο 2022, όπου καλλιτέχνες - ερευνητές από διαφορετικά πεδία των τεχνών και των επιστημών, ξεκίνησαν μια μακρά, εξελικτική διαδικασία, στο πλαίσιο μιας επιτόπιας συνομιλίας με τον Αρχαιολογικό χώρο Ελευσίνας και σε αгаστή συνεργασία με τους αρχαιολόγους που εργάζονται σε αυτόν.

24. Γενική συνεδρία

24.1 Η συνοικία των εξοχών, το σπίτι της οικογένειας Κούνιο κι ο «Ατσίδα»

Θανάσης Κότλαζ, Οικονομολόγος-Κοινωνικός Γεωγράφος

Θα σας μιλήσω για μια κατοικία της συνοικίας των Εξοχών. Την κατοικία της οικογένειας Κούνιο, μια εβραϊκή οικογένεια της Θεσσαλονίκης. Θέλω να σας μιλήσω για την γειτονιά πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Για τον άνθρωπο-αρχιτέκτονα και πώς αυτός σχετίζεται με την οικογένεια. Για τις όμορφες στιγμές που έζησε η οικογένεια σ αυτό το σπίτι. Για το τανγκό του θανάτου που άκουσε η οικογένεια στο Άουσβιτς και το οποίο κάπου είχε ξανακούσει... Για την επιστροφή από την κόλαση του Άουσβιτς σε μια βαθιά πληγωμένη Θεσσαλονίκη, η οποία αλλάζει, ανοικοδόμηση και αντιπαροχή, αλλά και η σθεναρή αντίσταση της οικίας. Η απρόσμενη «συνάντησή» της οικίας με τον «Ατσίδα» της Φίνος Φιλμς. Το τέλος της οικίας Κούνιο.

Θέλω να παρουσιάσω μια κοντινή εικόνα της ζωής στην συγκεκριμένη κατοικία, δείχνοντας παράλληλα εικόνες από την ζωή της εβραϊκής κοινότητας. Επίσης μ' ενδιαφέρει η μεταμορφωτική δύναμη της έντονης ανοικοδόμησης που έρχεται να σβήσει την «παλιά» Θεσσαλονίκη.

24.2 Μνημεία και κοινωνικές συγκρούσεις: Η περίπτωση του εβραϊκού νεκροταφείου των Ιωαννίνων

Μαίρη Στέκα, μεταπτυχιακή φοιτήτρια στην Κλασική Αρχαιολογία, στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Στο πλαίσιο εξέτασης της «ανεπιθύμητης» κληρονομιάς, παρουσιάζεται η περίπτωση του εβραϊκού νεκροταφείου των Ιωαννίνων. Το εβραϊκό νεκροταφείο των Ιωαννίνων, που χρονολογείται τον 19ο αιώνα, με διασωθέν υλικό που τοποθετείται χρονικά στον 15ο αιώνα, είναι ένας ιστορικός, πλέον, τόπος ο οποίος για δεκαετίες διεκδικήθηκε, αμφισβητήθηκε, απορρίφθηκε και κακοποιήθηκε επανειλημμένως. Η πρώτη περίοδος διαμάχης ξεκινάει τη δεκαετία του '70, την περίοδο της επταετούς δικτατορίας, όταν το Ελληνικό Δημόσιο διεκδίκησε με ιδιαίτερη περιπάθεια τον χώρο του νεκροταφείου από την Ισραηλιτική Κοινότητα των Ιωαννίνων, αμφισβητώντας την κυριότητα ιδιοκτησίας της Κοινότητας, εμμένοντας στο επιχείρημα, ότι ο χώρος του κοιμητηρίου είναι κοινόχρηστος. Οι δικαστικές διαμάχες έληξαν με την τελική δικαίωση της Ισραηλιτικής Κοινότητας των Ιωαννίνων. Λίγα χρόνια αργότερα, εμφανίζεται στο προσκήνιο ένα νέο κύμα αμφισβήτησης, αυτή τη φορά από τον Σύλλογο Ιδιοκτήτων Ακινήτων των Ιωαννίνων. Η ανάγκη για προστασία του κοιμητηρίου ήταν επιτακτική και γι' αυτό ξεκίνησαν οι διαδικασίες από την Υπηρεσία Νεώτερων Μνημείων Ηπείρου και από την Ισραηλιτική Κοινότητα των Ιωαννίνων, για την ανάδειξή του ως ιστορικού τόπου. Ωστόσο και σε αυτή την περίπτωση, παρά την επαλήθευση της ιστορικότητας και της αρχαιολογικής σημασίας του τόπου από την επιστημονική κοινότητα, οι διαδικασίες για την διεκπεραίωση του χαρακτηρισμού, καθυστέρησαν. Η ανάγκη για την καθιέρωση και την προστασία του μνημείου, ήταν μείζονος σημασίας, πλην των άλλων και λόγω των συνεχών βανδαλισμών που σημειώνονταν. Ο διαχρονικός αντισημιτισμός και η

εν γένει αδιαφορία γύρω από την προάσπιση των εβραϊκών μνημείων, είναι ζητήματα που επιβάλλεται να τεθούν υπό συζήτηση, ούτως ώστε να επαναπροσδιοριστεί η έννοια της πολιτισμικής κληρονομιάς.

24.3 Το Κουτί της Πανδώρας: Μήτρα και Χωρικό - Αρχιτεκτονικό Αρχέτυπο

Αλεξάνδρα Αμπάτη, Εικαστικός, Εκπαιδευτικός, Υποψήφια Διδακτόρισα στο Τμήμα Αρχιτεκτονικής του ΕΜΠ

Πρόκειται να παρουσιαστεί μια συγκριτική μελέτη: ως προς τη μορφή, το περιεχόμενο αλλά και σε επίπεδο συμβολισμών, αναπαραστάσεων του Κουτιού της Πανδώρας στην ευρωπαϊκή τέχνη, από τον 16ο έως τον 19ο αιώνα με επιλεγμένα αντικείμενα - μικρογραφίες κτηρίων προοριζόμενα για τη φύλαξη σπάνιων ή πολύτιμων πραγμάτων και με επιλεγμένες ετεροτοπίες - εκθεσιακούς χώρους, δημόσιους ή ιδιωτικούς, υπαίθριους ή μη (μουσεία, εθνομολογικά πάρκα κτλ.) στην αποικιοκρατική Ευρώπη της ίδιας περιόδου (ο όρος ετεροτοπία χρησιμοποιείται έτσι όπως ορίζεται από τον Michel Foucault στο κείμενο με τίτλο *Of Other Spaces* που δημοσιεύτηκε στη γαλλική εφημερίδα *Architecture-Mouvement-Continuite* τον Οκτώβριο του 1984). Διερευνάται αν τα παραπάνω αντικείμενα και οι χώροι αποτελούν πεδίο επαλήθευσης της υπόθεσης ότι ο Μύθος του Κουτιού της Πανδώρας και οι ιδέες που τον διέπουν επιβιώνουν μέσα στους αιώνες και διαποτίζουν το σχεδιασμό και τις πρακτικές χρήσης και κατοίκησης του χώρου.

Αυτή η συγκριτική μελέτη γίνεται υπό το πρίσμα των ζητούμενων του σύγχρονου φεμινιστικού κινήματος, που δεν νοείται αποκομμένο από τις διεκδικήσεις της εργατικής τάξης και των καταπιεσμένων υποκειμένων. Η εν λόγω έρευνα επίσης μελετά το ερώτημα εάν το Κουτί της Πανδώρας ως αρχιτεκτονικό αρχέτυπο και ο κατοικημένος χώρος, αποτελούν πεδίο έκφρασης, παραγωγής και διαίونيσης έμφυλων στερεοτύπων, διακρίσεων και κοινωνικών αδικιών αλλά και υπό συνθήκες, εάν αποτελούν δυνητικό πεδίο απάλειψής τους όπου δημιουργούνται ευνοϊκές συνθήκες για συμπερίληψη των θηλυκοτήτων και κάθε ετερότητας, για δικαιοσύνη, ισότιμη συνύπαρξη και σύμπραξη πέρα από κάθε πατριαρχική και εξουσιαστική δομή.

Το περιεχόμενο της πρότασης αποτελεί μέρος της έρευνας για τη διατριβή με τίτλο: «Το Κουτί της Πανδώρας: Μήτρα και Χωρικό - Αρχιτεκτονικό Αρχέτυπο» που εκπονείται στο Τμήμα Αρχιτεκτονικής του ΕΜΠ.

24.4 “Τι χάσαμε, τι μας πήραν, ποιοι μας το πήραν, που και πώς ζούμε...” (Αριστομένης Προβελέγγιος): Ο ξανά - κερδισμένος «ανοιχτός» χώρος

Ελένη Αθ. Πετούρη, Αρχιτέκτων, MSc.

Η εισήγηση θα επιχειρήσει αρχικά μια «ανασκαφή» στην διαχρονική επιθυμία μου για αρχιτεκτονική έρευνα, επινόηση αλλά και διεκδίκηση του «ανοιχτού» χώρου, όπως αυτή δημιουργήθηκε αναδύθηκε, εξελίχθηκε, εμπλουτίστηκε, προσδιορίστηκε, ματαιώθηκε, δοκιμάστηκε, τροποποιήθηκε και αναγεννήθηκε πάνω στο παλίμψηστο των παιδικών βι-

ωμάτων, των σπουδών στην Αρχιτεκτονική Σχολής Θεσσαλονίκης, των αναζητήσεων στο παρελθόν και παρόν της Ιαπωνικής Αρχιτεκτονικής, της συμμετοχή σε αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς, της επαγγελματικής – βιοποριστικής εργασίας σε αρχιτεκτονικά γραφεία, ελεύθερο επάγγελμα, Τεχνική Υπηρεσία Δήμου Μαρκοπούλου και της συμμετοχής μου σε ομάδες συμμετοχικών δράσεων στον δημόσιο χώρο.

Στόχος της εισήγησης είναι μέσω της παρουσίασης των παραδειγμάτων :

- της ενσωμάτωσης της χωρικής ποιότητας της «αυλής» στον σχεδιασμό κατοικιών
- τον σχεδιασμό ενός «ανοιχτού τύπου» δημοτικού σχολείου και μιας παιδικής χαράς
- την διεκδίκηση του επανασχεδιασμού του αντιπλημμυρικού έργου του Ερασί-νου στον βιότοπο του αρχαιολογικού χώρου της Βραυρώνας

να τεθούν προς διερεύνηση, ερωτήματα παρά τελικές απαντήσεις που αφορούν:

- τον τοπολογικό, κοινωνικό και πολιτικό ορισμό της έννοιας του «ανοιχτού» χώρου
- την διεκδίκηση της αρχιτεκτονικής «επιθυμίας» μέσα σε ένα καφκικό περιβάλλον οικονομικής κρίσης, εμπορευματοποίησης, διαπλοκής, πολυνομίας, επικράτειας της «κοινοτοπίας του κακού», σε ένα αξιακό σύστημα που στηρίζεται στην μη-συμμετοχή
- τον επαναπροσδιορισμό του ρόλου του αρχιτέκτονα μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες.

Αν το δικαίωμα στην πόλη σύμφωνα με τον David Harvey είναι το δικαίωμα να την αλλάξουμε και να την επανεφεύρουμε σύμφωνα με τις επιθυμίες μας, αποτελεί επιθυμία μας να διεκδικήσουμε τον «ανοιχτό» χώρο (της κατοικίας, του σχολείου, της πόλης) ώστε να γίνει το πεδίο της «καθημερινής ζωής» όπως ορίζεται από τον Lefebvre, η οποία «εκτός από την επανάληψη και την αναπαραγωγή, περιλαμβάνει και την δυνατότητα για ρήξη, διακοπή και ανανέωση»; είναι επίκαιρο αίτημα και για ποιους;

24.5 Μνημεία και ιστορικά κτίρια της πόλης: Νυχτερινοί διάλογοι φωτός και σκιάς

Ιωάννης Γ. Ηλιάδης, Δρ. Ηλεκτρολόγος Μηχανικός, Μηχανικός Φωτισμού, πρ. Μηχανικός ΥΠΠΟΑ

Η μεγάλη συγκέντρωση πληθυσμού στην πόλη διαμόρφωσε χαρακτηριστικά που συνδέονται με εργασιακές ανάγκες αλλά και πολιτιστικές, ψυχαγωγικές, οικονομικές ή άλλες αστικές δραστηριότητες. Αποτέλεσμα τούτων είναι η διαμόρφωση του πολεοδομικού ιστού, των υποδομών, της αρχιτεκτονικής των κτιρίων, της κοινωνικής και οικονομικής της φυσιογνωμίας.

Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η ανάδειξη των μνημείων και των ιστορικών διατηρητέων κτιρίων μέσω του νυχτερινού φωτισμού. Ο φωτισμός ενός μνημείου βοηθά στην ανάδειξή του, τονίζοντας έτσι τις πολιτιστικές και ιστορικές αξίες και συγχρόνως ευαισθητοποιεί τους κατοίκους της πόλης στην πολιτιστική τους κληρονομιά συνδέοντας την με το παρόν.

Τα τελευταία όμως χρόνια έχει παγιωθεί μια αισθητική εντελώς διαφορετική αναφορικά με το ιδιαίτερο και ξεχωριστό χαρακτήρα των μνημείων. Η τοποθέτηση φωτιστικών στις όψεις ή πάνω στα μνημεία δημιουργούν μια εικόνα που δε συνάδει με τη δομή και τη διάρθρωση των όψεων ή των όγκων τους.

Εξαιτίας των λύσεων αυτών ο επισκέπτης προσλαμβάνει τη νύχτα εικόνες των μνημείων που διαφέρουν εντελώς από εκείνες της ημέρας. Επομένως το θέμα του νυχτερινού φωτισμού των μνημείων και των ιστορικών κτιρίων είναι σημαντική και, συνάμα, ευαίσθητη υπόθεση και χρειάζεται να τεθεί σε επιστημονική πλέον βάση.

Στην παρούσα εργασία διερευνώνται λύσεις εξωτερικού φωτισμού μνημείων αναφορικά με το πώς αυτά προβάλλονται με το φως της ημέρας, πώς ο φωτισμός επιδρά στον περιβάλλοντα χώρο τους, την αξιοποίηση υποδομών της πόλης, την αξιολόγηση συντελεστών και παραμέτρων που πιθανόν επιδρούν στο φωτισμό, τα τεχνικά χαρακτηριστικά των φωτιστικών και τις προτεινόμενες θέσεις τους.

24.6 Φωτισμός μνημείων: Πως μπορούν να αναδειχθούν οι λεπτομέρειες και τα μοναδικά χαρακτηριστικά κάθε μνημείου μέσα από το φως

Ειρήνη Σκαφίδα, Μελετήτρια Αρχιτεκτονικού Φωτισμού, Διδάσκουσα - Επιστημονικός Συνεργάτης Π.Μ.Σ. Σχεδιασμός Φωτισμού ΕΑΠ

Ο μνημειακός φωτισμός είναι η εφαρμογή τεχνικών και τεχνολογιών φωτισμού για την ανάδειξη μνημείων και χώρων που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής. Η δημιουργία μιας ατμόσφαιρας που προσδίδει τον αληθινό χαρακτήρα των κατασκευών που διατηρούνται στο πέρασμα των αιώνων είναι το ζητούμενο μιας στοχευμένης μελέτης φωτισμού.

Για να υλοποιηθεί η κεντρική ιδέα (concept) του φωτισμού είναι απαραίτητη μια εις βάθος μελέτη του μνημείου, λαμβάνοντας υπόψη τα αρχιτεκτονικά και ιστορικά χαρακτηριστικά του. Η συμμετοχή των μελετητών του έργου: αρχαιολόγοι, αρχιτέκτονες /μηχανικοί σε συνεργασία με τον μελετητή φωτισμού επιτρέπουν τον ολοκληρωμένο σχεδιασμό για την ανάδειξη των επιθυμητών στοιχείων του μνημείου μέσα από έναν εξατομικευμένο φωτισμό.

Μέσα από ένα πλάνο εργασιών (δημιουργία τρισδιάστατου μοντέλου για την ακριβή προσομοίωση της πρότασης φωτισμού, αποτύπωση της μελέτης σε κατόψεις, τομές, όψεις κ.α.) αναλύονται λεπτομερώς τα τεχνικά χαρακτηριστικά των φωτιστικών σωμάτων, των θέσεων τοποθέτησης τους και η διαχείριση αυτών.

Ο θεμελιώδης ρόλος του φωτισμού συμβάλλει στην ανάδειξη των πόλεων και των ιστορικών κέντρων και κατ' επέκταση στην ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας και της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας. Η υιοθέτηση πιο αποδοτικών συστημάτων φωτισμού, όπως οι δίοδοι εκπομπής φωτός (LED), επιτρέπει τη μείωση στην κατανάλωση ενέργειας και τις

εκπομπές CO₂, συμβάλλοντας στη δημιουργία πιο βιώσιμων πόλεων. Επιπλέον, ο αρχιτεκτονικός φωτισμός των μνημείων μπορεί να προσελκύσει περισσότερους επισκέπτες και κατά συνέπεια να αναπτυχθούν οι όμορες περιοχές.

Ωστόσο, ο μνημειακός φωτισμός βασίζεται σε λεπτές ισορροπίες μεταξύ της χρήσης σύγχρονων τεχνολογικά συστημάτων φωτισμού και την ιστορικής ακεραιότητας του χώρου. Είναι απαραίτητο να υιοθετούνται προτάσεις που να επιτρέπουν τον εκσυγχρονισμό του φωτισμού χωρίς να διακυβεύεται η αυθεντικότητα και η καλλιτεχνική αξία των μνημείων.

24.7 Αρχαιολογικό Μουσείο Κομοτηνής: Η πόλη της Κομοτηνής και η νέα μόνιμη έκθεση. Από που ξεκινήσαμε και που θέλουμε να πάμε

Μαρίνα Τασακλάκη, Αρχαιολόγος, ΕΦΑ Ροδόπης & Ιφιγένεια Αναγνώστου, Αρχαιολόγος-Μουσειολόγος, ΕΦΑ Ροδόπης,

Αναπτύσσοντας μια μουσειακή έκθεση είναι ένα εξαιρετικά πολύπλοκο και χρονοβόρο έργο, που εμπλέκει τόσο τους ειδικούς επιστήμονες, όσο και το προσδοκώμενο κοινό: τους ανθρώπους για τους οποίους η έκθεση αυτή προορίζεται. Τα πράγματα είναι ακόμη πιο περίπλοκα, όταν πρόκειται για μια νέα έκθεση, που πρόκειται να διαδεχθεί μια προηγούμενη, κυριολεκτικά «παγωμένη» στον χρόνο για περισσότερες από τέσσερις δεκαετίες, αλλά και κυρίως, όταν ο τόπος όπου αυτή αναπτύσσεται είναι η ακριτική Κομοτηνή.

Όσοι την επισκέπτονται για πρώτη φορά ξαφνιάζονται με το ιδιαίτερο χαρακτήρα της και με το μωσαϊκό των ανθρώπων που την αποκαλούν «σπίτι» τους. Για κάποιους άλλους, η πόλη φαντάζει άγνωστη και μακρινή. Άλλοι τη θυμούνται μουντή και συννεφιασμένη. Ως κατεξοχήν φοιτητούπολη, η πόλη δεν κοιμάται ποτέ. Ίσως λιγότερο τυχεροί είναι εκείνοι που τη θυμούνται «από το στρατό». Με φόντο την Κομοτηνή, την πόλη των έντονων αντιθέσεων, και με αφορμή την επανέκθεση του Αρχαιολογικού της Μουσείου, η παρουσίαση αυτή εστιάζει στις σκέψεις, τους προβληματισμούς, τις ευκαιρίες αλλά και τις προκλήσεις που συνάντησε η μουσειολογική ομάδα κατά τους πρώτους μήνες ανάπτυξης της νέας έκθεσης και τους παράγοντες που καθόρισαν τη διαμόρφωση της κεντρικής μουσειολογικής ιδέας.

24.8 Τόποι κρυμμένοι στην Ομίχλη: Η περίπτωση ενός κεντρικού Νεολιθικού - Πρωτοελλαδικού οικισμού στον Ταξιάρχη Γρεβενών

Σωτήρης Ραπτόπουλος, Τμηματάρχης Π. & Κ. Αρχαιοτήτων, ΕΦ.Α. Γρεβενών, Θεόδωρος Κλωνάρας, Ιστορικός, Συγγραφέας & Δημήτριος Τσακσάρας, Θεολόγος, Συγγραφέας

Ο τρόπος με τον οποίον το τοπίο των Προϊστορικών εγκαταστάσεων στον Μέσο Ρου του Αλιάκμονα νοηματοδοτείται από την εύρεση ενός κεντρικού οικισμού αναφοράς, είναι το αντικείμενο της ανακοίνωσης αυτής.

Καθώς δεν πρόκειται για μία ανεσκαμμένη θέση, και στηριζόμαστε μόνον σε επιφανειακά ευρήματα, η ανάπτυξή μας αποτελεί, κατ' ουσίαν, ένα οδοιπορικό στις παλαιότερες έρευνες, που έλαβαν χώρα στις γειτονικές θέσεις των νομών Κοζάνης, κυρίως, αλλά και των

Γρεβενών.

Τα αποτελέσματα της έρευνας που παρατίθενται, και επικεντρώνουν στην υπόθεση ύπαρξης ενός «οικισμού αναφοράς» για μία ομάδα θέσεων, βρίσκονται στην σφαίρα της Ασαφούς Λογικής (“Fuzzy Logic”), η οποία επιστρατεύεται σε μία προσπάθεια να ανακαλυφθούν τα «εναλλακτικά σενάρια» χωρίς να παραλειφθεί η παράθεση των ευρημάτων, από την παλαιότερη βιβλιογραφική έρευνα και την σύγχρονη επιφανειακή έρευνα.

24.9 Αρχαιολογία και ανάπτυξη: Μια επιστήμη σε καταστολή

Σοφία Δουλκερίδου, συμβασιούχος αρχαιολόγος, Σαβίνα Λίτση, συμβασιούχος αρχαιολόγος, Ασημίνα Παπαθανασίου, συμβασιούχος αρχαιολόγος, Λυδία Τσιαπλέ, συμβασιούχος αρχαιολόγος, Αργυρώ Τσούμαρη, συμβασιούχος αρχαιολόγος & Ρίτα Χατζή, συμβασιούχος αρχαιολόγος

Οι αρχαιολογικοί χώροι, τα μουσεία, η πολιτιστική κληρονομιά ήδη θεωρούνται και αντιμετωπίζονται από το Υπουργείο Πολιτισμού ως εμπορικά και πιο συγκεκριμένα τουριστικά προϊόντα, στο πλαίσιο της πολυπόθητης ανάπτυξης. Τι σημαίνει όμως αυτή η αντίληψη για την αρχαιολογία; Με βάση την «Πολιτιστική Χάρτα Ανάπτυξης και Ευημερίας» του ΥΠΠΟ προβλέπεται η ενίσχυση του πολιτιστικού τουρισμού και η μετατροπή του σε αναπτυξιακό πόρο. Ήδη πέρασε ένας χρόνος από την μετατροπή των μουσείων σε ΝΠΔΔ και γινόμαστε μάρτυρες της μεγαλύτερης παρακμής τους, την στιγμή που αναμένονται τεράστιες αυξήσεις στα εισιτήρια.

Οι πολιτικές κατευθύνσεις στο χώρο της αρχαιολογίας έχουν οδηγήσει στην ιδιωτικοοικονομική λειτουργία, με πολύπλευρες συνέπειες τόσο για τους εργαζόμενους αρχαιολόγους όσο και για την ίδια την διάσωση και ανάδειξη των αρχαιοτήτων, καθώς το καθεστώς αυτό θα λειτουργήσει σε βάρος της πραγματικής κοινωνικής αποστολής της αρχαιολογικής έρευνας, των αρχαιολογικών χώρων και των μουσείων να προωθούν την επιστημονική έρευνα, την ιστορική γνώση, να ανεβάζουν το πολιτιστικό επίπεδο των πολιτών, σύμφωνα με τις σύγχρονες ανάγκες τους και σε ευθυγράμμιση με τις σύγχρονες δυνατότητες που προσφέρει η επιστημονική και τεχνολογική πρόοδος στον 21ο αιώνα.

24.10 Υλικές ερμηνείες και ιδεολογικές αποτυπώσεις: Η Ακρόπολη των Αθηνών ως ετεροτοπία στα σχολικά εγχειρίδια Αρχαίας Ιστορίας

Κωνσταντίνα Παπακώστα, Σύμβουλος Εκπαίδευσης Φιλολόγων Χαλκιδικής

Η παρούσα εισήγηση εστιάζει στην Ακρόπολη της Αθήνας ως κεντρικό άξονα-πόλο γύρω από τον οποίο συσπειρώνονται ποικίλοι φυγόκεντροι «ελληνισμοί», πλήθος εκφάνσεων των οποίων αναπτύσσονται στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας - επικεντρώνεται στο συγκεκριμένο τοπόσημο, αφού σε αυτό αποτυπώνεται με ενάργεια η διαδικασία κατασκευής της νεοελληνικής εθνικής ταυτότητας. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζει τη συνομιλία μεταξύ της ανακατασκευής- αναστήλωσης της Ακρόπολης κατά τη διάρκεια της βασιλείας του βασιλιά Όθωνα και εξής και της διαλογικής αναπαράστασης της Ακρόπολης των Αθηνών στα σχολικά εγχειρίδια Αρχαίας Ιστορίας που εκδόθηκαν και χρησιμοποιούνται από το 1974

έως σήμερα, όπως αυτή αναδείχθηκε μέσα από ενδελεχή γλωσσολογική ανάλυση των αρχαιολογικών αφηγήσεων που φιλοξενούνται στις σελίδες τους. Ειδικότερα, παρουσιάζεται η κριτική-συγκριτική προσέγγιση των κειμενικών θεμάτων που προέκυψαν από την ανάλυση αυτή και της σύγχρονης μορφής της Ακρόπολης. Η προσέγγιση αυτή αναδεικνύει τη συνομιλία μεταξύ των διαλογικών αναπαραστάσεων των σχολικών βιβλίων και των επισημών αναστηλωτικών πολιτικών, η οποία ορίζει τους βασικούς άξονες του νεοελληνικού αυτοπροσδιορισμού. Με τον τρόπο αυτό, αναδεικνύεται η διαλεκτική σχέση παράλληλων, εναλλακτικών εκφάνσεων επίσημου, δημόσιου λόγου, οι οποίες αποτυπώνουν αλλά και συμβάλλουν στην ιδεολογική κατασκευή του συγκεκριμένου αρχαιολογικού χώρου στο πλαίσιο μιας φουκωικής ετεροτοπίας.

Η σημασία της προσέγγισης αυτής έγκειται στο γεγονός ότι το συγκεκριμένο τοπόσημο, το οποίο φέρει ποικίλους και πολυδιάστατους συμβολισμούς σε ελληνικό, ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο, καθώς αποτελεί παράδειγμα του αρχαιοελληνικού «υψηλού πολιτισμού» που επινόησαν ή επανασχεδίασαν οι Γερμανοί κλασικιστές στα τέλη του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα, στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα συμπυκνώνει τους συμβολισμούς της κρυπτοαποικίας του σύγχρονου εθνικού κράτους. Επιπλέον, αν και η αρχαία ιστορία σπάνια γίνεται αντικείμενο κριτικού διαλόγου στην ελληνική πραγματικότητα, καθώς θεωρείται οριστική και μη αναστρέψιμη και ταυτόχρονα δημόσια περιουσία του ελληνικού λαού, με την παρούσα ανάλυση αναδεικνύεται ότι αποτελεί μια διαλογική κατασκευή ορισμένη από το ιστορικό και πολιτικό της πλαίσιο και εκφρασμένη μέσα από συγκεκριμένα κειμενικά θέματα, ο εντοπισμός και η ανάλυση των οποίων μπορεί να συμβάλει στην εναργέστερη κατανόηση της επίσημα αναπαραγόμενης εθνικής αυτοεικόνας.

24.11 Η «ομιχλώδης» γυναίκα στο αρχαίο ελληνικό νοικοκυριό

Ελένη Καλμπουρτζή, Αρχαιολόγος, Υποψήφια Διδάκτορας ΕΚΠΑ

Οι σχέσεις των δύο φύλων και πως αλληλοεπιδρούν μέσα στον οικιακό χώρο έχει απασχολήσει ιδιαίτερα την έρευνα τις τελευταίες δεκαετίες. Αυτό το ενδιαφέρον για τον φυλετικό διαχωρισμό εντός σπιτιού, αποδίδεται σε μία μεγαλύτερη προσπάθεια να κατανοηθεί καλύτερα η καθημερινή ζωή των αρχαίων Ελλήνων, αλλά και οι δραστηριότητες που πραγματοποιούνταν αποκλειστικά από τις γυναίκες. Ο οικιακός χώρος ήταν ο κατ' εξοχήν χώρος που δρούσαν οι γυναίκες του νοικοκυριού και ίσως ο μοναδικός που είχαν ουσιαστικές αρμοδιότητες. Στόχος της παρουσίασης είναι η ανάδειξη των γυναικών της κλασικής Ελλάδας και ο ρόλος που είχαν στην τέλεση λατρευτικών δραστηριοτήτων εντός του οίκου. Επίσης, θα μας απασχολήσει το θέμα της μαγείας στο πλαίσιο του νοικοκυριού και κατά πόσο τελικά πρόκειται για γυναικείο χαρακτηριστικό. Πόσο εμφανής ήταν η συμμετοχή των γυναικών στις οικιακές λατρείες βάση των γραμματειακών πηγών; Ποιες τελετουργίες αναλάμβαναν και κατά πόσο μπορούσαν να δράσουν μέσα στο σπίτι χωρίς την επίβλεψη του άνδρα του νοικοκυριού; Είχαν κύριο ρόλο στις οικιακές τελετουργίες ή η παρουσία τους ήταν διεκπεραιωτική; Μήπως αρχίζει τελικά και πέφτει το πέπλο «ομιχλής» που σκεπάζει για αιώνες τον ρόλο των γυναικών στην αρχαία Ελλάδα;

24.12 Ιουλία Σταυρίδου: Μια μαχήτρια του σινεμά

Βίκυ Κερτεμελίδου, Επίκουρη καθηγήτρια, ΔΙΠΑΕ, εντεταλμένη επίκουρη καθηγήτρια/ Ερευνήτρια, Τμήμα Κινηματογράφου, ΑΠΘ

Η Ιουλία Σταυρίδου, πολυβραβευμένη σκηνογράφος και ενδυματολόγος, γεννήθηκε στις Σέρρες και σπούδασε στην École National Supérieure des Beaux Arts και στο Conservatoire du Theatre στο Παρίσι. Ξεκίνησε να δουλεύει στο σινεμά πριν ολοκληρώσει τις σπουδές της. Η αρχή της σπουδαιάς καριέρας της ήταν η ταινία «Δί' ασήμαντον αφορμήν» του Τάσου Ψαρρά. Μία πολιτική ταινία της οποίας τα γυρίσματα ξεκίνησαν το 1972, μέσα στην επταετία, και είχαν πολλές δυσκολίες και περιπέτειες.

Η Ιουλία Σταυρίδου συνεργάστηκε με πολλούς δημιουργούς όπως ο Παντελής Βούλγαρης ο Θόδωρος Αγγελόπουλος, ο Λάκης Παπαστάθης, η Κατερίνα Ευαγγελάκου, ο Γιάννης Οικονομίδης, ο Κώστας Γαβράς και πολλοί άλλοι, πάντα ακούραστη και αφοσιωμένη στη δουλειά της. Στην ταινία “Happy Days” του Π. Βούλγαρη, ήταν η μόνη γυναίκα στα γυρίσματα στη Μακρόνησο ανάμεσα σε ένα ανδρικό συνεργείο και 75 άντρες κομπάρσους.

Η τελευταία της δουλειά στο σινεμά ήταν τα σκηνικά για την ταινία του Γιάννη Οικονομίδα, «Η Μπαλάντα της Τρύπιας Καρδιάς» και τα κοστούμια για την «Ευτυχία» του Άγγελου Φραντζή για την οποία κέρδισε το Βραβείο Ίρις της Ελληνικής Ακαδημίας Κινηματογράφου, το πιο πρόσφατο σε μια σειρά διακρίσεων, όπως το 1987 το Βραβείο Σκηνογραφίας και Ενδυματολογίας για την ταινία «Θεόφιλος» του Λ. Παπαστάθη στο Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης.

Από το 2005 δίδασκε Σκηνογραφία-Ενδυματολογία στο Τμήμα Κινηματογράφου ΑΠΘ. Δίδασκε μέσα από ιστορίες από τα γυρίσματα ταινιών, ψηφίδες της ιστορίας του ελληνικού σινεμά τα τελευταία 40 χρόνια. Βοήθησε πάρα πολλά νέα παιδιά σε ταινίες μικρού μήκους χωρίς αμοιβή. Έφυγε από τη ζωή από επιπλοκές του κορονοϊού στις 2 Σεπτεμβρίου του 2020.

25. Η «χαμένη» Τουμπίτσα: Ένας κρυμμένος προϊστορικός θησαυρός πίσω από τις σύγχρονες πολυκατοικίες

Σέβη Τριανταφύλλου, Ανδρέας Σαμούρης, Σωτηρία Χρονάκη, Νικόλας Αθανασιάδης, Ζωή Αμοιρίδου, Ευαγγελία Βλιώρα, Σοφία Βογιατζή, Κωνσταντίνος Μαστορογιάννης, Γιάννης Παπαδιάς, Γιάννης Χατζηκωνσταντίνου & Κωνσταντίνος Χονδρός

Η πόλη της Θεσσαλονίκης είναι γεμάτη μνημεία ορατά και αόρατα, τα οποία ανέκαθεν αποτελούσαν τμήμα της καθημερινότητας των κατοίκων. Άλλωστε, ποιος δεν έχει δώσει ραντεβού στην Καμάρα, ποιος δεν έχει απολαύσει τη θέα από το Πυροβολείο, ποιος δεν έχει περπατήσει στην παραλία με θέα τον Λευκό Πύργο; Όμως, πέρα από τα γνωστά σε όλους εντυπωσιακά κτίρια, πίσω από την ομίχλη χιλιάδων ετών ιστορίας, κρύβεται μία άγνωστη πλευρά της πόλης. Πολλά μνημεία είναι ελάχιστα γνωστά, ενώ πολλές φορές η παρουσία τους γίνεται αισθητή μόνο από τους κατοίκους μιας γειτονιάς κι ένα από αυτά βρίσκεται στην Τούμπα Θεσσαλονίκης. Η Τουμπίτσα, όπως την ονομάζουν οι γύρω κάτοικοι, αν και έδωσε το όνομά της στην ευρύτερη περιοχή, παραμένει κρυμμένη πίσω από τις πολυκατοικίες και το πέρασμα του χρόνου. Ο προϊστορικός οικισμός στην κορυφή του λόφου ερευνάται τα τελευταία 40 χρόνια από την Πανεπιστημιακή Ανασκαφή Τούμπας Θεσσαλονίκης με σημαντικά αποτελέσματα και ευρήματα για την προϊστορία της πόλης. Η Τουμπίτσα όμως παραμένει γνωστή κυρίως ως σημείο συνάντησης για νέους και ζευγάρια που αποζητούν μία από τις, ομολογουμένως, ομορφότερες θέες της Θεσσαλονίκης.

Στο πλαίσιο των Αρχαιολογικών Διαλόγων θα πραγματοποιηθεί μια εκτενής, ανοιχτή στο ευρύ κοινό, ξενάγηση στον αρχαιολογικό χώρο της Τούμπας, στον λόφο, αλλά και στον υπαίθριο χώρο που χρησιμοποιεί η ανασκαφή. Η ξενάγηση θα περιλαμβάνει προφορική παρουσίαση του έργου της ανασκαφής τα τελευταία 40 χρόνια. Σε αυτό το πλαίσιο θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα της έρευνας σχετικά με τον προϊστορικό οικισμό αλλά και τη συνεχή κατοίκηση του χώρου που εκτείνεται μέχρι τη Βυζαντινή περίοδο. Επιπλέον, στις δράσεις θα συμπεριληφθεί παρουσίαση των εργαστηριακών και πειραματικών προσεγγίσεων από τους συνεργάτες ερευνητές της ανασκαφής σχετικά με το τρέχον ερευνητικό τους έργο.

Παραδείγματα:

Κεραμική: Παρουσίαση της έρευνας της κεραμικής και των κεραμικών υλών που εντοπίζονται στη θέση. Επαφή με πειραματικές προσεγγίσεις σχετικά με την κατασκευή των αγγείων και τον εντοπισμό ιχνών αυτής της διαδικασίας και των σταδίων της.

Υφαντικά βάρη: Παρουσίαση της έρευνας σχετικά με τα υφαντικά βάρη, των τεχνικών που χρησιμοποιούνται κατά τη μελέτη τους, αλλά και ορισμένων πειραματικών παραδειγμάτων.

Κατασκευαστικά υλικά/οικοδομικές τεχνικές: Παρουσίαση της πειραματικής προσέγγισης των οικοδομικών τεχνικών και της παρασκευής των πλιθιών, που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή προϊστορικών οικημάτων.

Οστέινα εργαλεία: Επαφή με την οστέινη εργαλειοτεχνία μέσα από αρχαιολογικά παραδείγματα και πειραματικές προσεγγίσεις. Γνωριμία με την τυπολογία, την κατασκευή και χρήση.

Βιοαρχαιολογικά κατάλοιπα

Οστά ζώων: Στην εξέταση των βιοαρχαιολογικών καταλοίπων ανήκει και η μελέτη των ζωικών οστών από την οποία μπορούμε να αντλήσουμε πληροφορίες για πληθώρα οικονομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, όπως είναι ο τρόπος προετοιμασίας και κατανάλωσης της τροφής και οι στρατηγικές διαχείρισης των ζώων (κτηνοτροφία και κυνήγι).

Ανθρώπινα οστά και διεπιστημονικές προσεγγίσεις:

α) Στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος ΤΕΦΡΑ, σημαντικό μέρος του οποίου φιλοξενείται στο εργαστήριο της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής της Τούμπας Θεσσαλονίκης, θα παρουσιαστεί η μεθοδολογία μελέτης καμένων ανθρώπων καταλοίπων και θα συζητηθούν τα αρχαιολογικά ερωτήματα που μπορούν να απαντηθούν μέσα από τη διεπιστημονική προσέγγιση των ανθρώπων οστών.

β) Παρουσίαση της μελέτης σκελετικών καταλοίπων όσον αφορά τις πτυχές της παλαιοδημογραφίας, την παλαιοπαθολογίας, των επιπέδων υγείας κ.ά, σε συνδυασμό με τη μελέτη των πρακτικών μεταχείρισης των νεκρών στην προϊστορική κοινωνία έως και τους βυζαντινούς χρόνους.

Χώρος: αρχαιολογικός χώρος Τούμπας (λοφίσκος Τούμπας/Τουμπίτσα) και αυλή Πανεπιστημιακής Ανασκαφής Τούμπας Θεσσαλονίκης (Κυκλαμίνων & Αρτεμισίας γωνία).

<https://maps.app.goo.gl/W3CFV9riqfACa4QA>

Ανθρώπινο δυναμικό: Σέβη Τριανταφύλλου, Διευθύντρια της Ανασκαφής, αναπληρώτρια καθηγήτρια ΑΠΘ και ερευνητική ομάδα Ανασκαφής Τούμπας.

Παρασκευή 14/06, 11:00 π.μ., εκτιμώμενος χρόνος δράσης: 3-4 ώρες

Ανώτερος αριθμός συμμετεχόντων: 30

Τηλέφωνο επικοινωνίας: 6980261020, Σαμούρης Ανδρέας

e-mail επικοινωνίας: samandreas2009@hotmail.com

26. Τα καλά κρυμμένα μυστικά της κεραμικής τέχνης: Σκιαγραφώντας κινήσεις, μνήμες και διαλόγους

Ανδρέας Σαμούρης, Γιάννης Παπαδιάς, Ευαγγελία Βλιώρα, Κωνσταντίνος Μαστορογιάννης & Christine Lansdale Willis

Η σύγχρονη αρχαιολογική έρευνα ανασυνθέτει ένα μεγάλο τμήμα του παρελθόντος μελετώντας τυχαία στην ουσία θραύσματα των τότε κοινωνιών. Με τη χρήση διεπιστημονικών προσεγγίσεων και μεθοδολογιών έχει γίνει εφικτό να εξεταστούν και να ερμηνευθούν ζητήματα σχετικά με την τεχνολογική γνώση και τη μετάδοσή της εντός ομάδων. Επιστημονικοί κλάδοι όπως η ανθρωπολογία και η εθνογραφία προσφέρουν εδώ και χρόνια επιπλέον στοιχεία στις ερμηνευτικές αναλύσεις των αρχαιολόγων. Πλέον, τα τεχνουργήματα, τα τελικά προϊόντα δηλαδή του υλικού πολιτισμού μιας κοινωνίας, γίνονται αντιληπτά ως ένα σύνολο επιλογών και σταδίων εκ των οποίων τα περισσότερα μπορούν να εξεταστούν και να προσδιοριστούν στην ολότητά τους.

Τι γίνεται όμως με πτυχές όπως η συνδιάλεξη, η διδαχή ή η εκμάθηση, η αμοιβαία εμπλοκή των μελών μιας ομάδας και η κοινή τους δράση προς ένα επιθυμητό αποτέλεσμα, η κοινή βιωματική και αισθητηριακή δημιουργία; Αυτά τα κομμάτια καλύπτονται από την ομίχλη της απουσίας μέσων για να ανακτηθούν τέτοιες μνήμες και εμπειρίες ιδιαίτερα σε προϊστορικές κοινωνίες.

Η δράση έχει ως στόχο να οδηγήσει μια ομάδα ανθρώπων ειδικών και μη στην ανασύσταση μια τέτοιας εμπειρικής – βιωματικής διεργασίας συμπεριλαμβάνοντας «σύγχρονους» ανθρώπους σε μια διαδικασία που συνδέεται με το εγγύς και το μακρινό παρελθόν. Ως δείκτης επιλέχθηκε η κεραμική τέχνη καθώς τα πήλινα αγγεία αποτελούν το πιο διαδομένο εύρημα σε αρχαιολογικές ανασκαφές ενώ οι πρώτες ύλες για την κατασκευή τους είναι άμεσα διαθέσιμες στη φύση με μικρή προετοιμασία. Η δράση απευθύνεται τόσο στους σύνεδρους αλλά και σε όποιο μέλος της τοπικής κοινωνίας γύρω από τον λόφο της ανασκαφής της Τούμπας Θεσσαλονίκης επιθυμεί να συμμετέχει. Η δυναμική του βιώματος κατασκευής ενός προϊστορικού αγγείου, δίπλα στον οικισμό της καλά κρυμμένης από το σύγχρονο πολεοδομικό ιστό «τουμπίτσας», έχει ως τελικό στόχο τη διάχυση της αρχαιολογικής πληροφορίας και την περαιτέρω κοινωνικοποίηση της ανασκαφής με την πόλη και τους κατοίκους της.

Διοργανωτές δράσης: Ανδρέας Σαμούρης, Γιάννης Παπαδιάς, Ευαγγελία Βλιώρα, Κωνσταντίνος Μαστορογιάννης (αρχαιολόγοι, Ανασκαφή Τούμπας Θεσσαλονίκης) & Christine Lansdale Willis (κεραμίστρια, Willis Ceramics)

Χώρος της δράσης: Αυλή Πανεπιστημιακής Ανασκαφής Τούμπας Θεσσαλονίκης

<https://maps.app.goo.gl/W3CFVW9riqfACa4QA>

Σάββατο 15/06, 10.30-13.30: Εργαστήριο κεραμικής α' μέρος

- Εισαγωγή στη δράση
- Δημιουργία ομάδων πρακτικής

- Προετοιμασία πρώτων υλών (πηλός) και δημιουργία αγγείων

Κυριακή 16/06, 10.30-13.30: Εργαστήριο κεραμικής β' μέρος

- Δημιουργία αγγείων (συνέχεια) και επεξεργασία επιφανειών (στίλβωση)
- Επίλογος – συζήτηση. Ανταλλαγή απόψεων αναφορικά με τη βιοματική εμπειρία και το τι προσέφερε στο κάθε μέλος της ομάδας

Ανώτερος αριθμός συμμετεχόντων: 12

Τηλέφωνο επικοινωνίας: 6980261020, Σαμούρης Ανδρέας

e-mail επικοινωνίας: samandreas2009@hotmail.com

27. (Σ)τα βήματα των ανθρώπων: Ιστορική διαδρομή στην Άνω Πόλη Θεσσαλονίκης

100 memories project

Τι προσέχεις και τι προσπερνάς σε μια βόλτα στην πόλη;

Πόσοι άνθρωποι έφυγαν και έφτασαν στη Θεσσαλονίκη τον τελευταίο αιώνα;

Με σημείο εκκίνησης τη μονή Βλατάδων στην Άνω Πόλη, θα ξεκινήσουμε την περιήγηση μας στην ιστορία της προσφυγικής μετακίνησης της Θεσσαλονίκης του 20ου αιώνα. Τα βήματά μας νοερά θα διασταυρωθούν με αυτά των ανθρώπων που πέρασαν από τους ίδιους δρόμους -από τις ίδιες γειτονιές- στη διάρκεια του τελευταίου αιώνα: των μουσουλμάνων που έφυγαν και των χριστιανών που ήρθαν στα χρόνια της ανταλλαγής, των Εβραίων που εκδιώχθηκαν, όσων ήρθαν από την επαρχία και όσων έφυγαν για τη Γερμανία, όσων έφτασαν από τα Βαλκάνια και την Ανατολική Ευρώπη, καθώς και όσων σήμερα συνεχίζουν να φτάνουν από χώρες της Μέσης Ανατολής, της Αφρικής και της Ασίας. Ακολουθούμε τα βήματά τους που διασταυρώνονται μέσα από ιστορίες και τεκμήρια σε μικρές και συχνά αυτοσχέδιες κατοικίες, στην άτυπη και συνήθως αόρατη εργασία και στους αγώνες για επιβίωση, τόσο ατομικούς όσο και συλλογικούς.

Μέσα από αυτήν την ιστορική διαδρομή επιχειρούμε να αναδείξουμε μια «άλλη» ιστορία της Θεσσαλονίκης. Μιας πόλης που είναι μοναδική και ιδιαίτερη, όχι μόνο λόγω ενός μακράιωνου παρελθόντος, αλλά μιας πόλης που αντλεί τη μοναδικότητά της από τη διαρκή κίνηση, από τις αλληπάλληλες συναντήσεις διαφορετικών ιστοριών. Στα σταυροδρόμια της Άνω πόλης, στα σπίτια και στις ανηφόρες της ξετυλίγεται ένα μωσαϊκό βημάτων, βιωμάτων, μόχθου, φροντίδας, συναντήσεων και αποχαιρετισμών. Η Ιστορική διαδρομή μας επιχειρεί να αναδείξει τη Θεσσαλονίκη ως μια πόλη συνεχών αφίξεων και αναχωρήσεων, μια πόλη που αλλάζει διαρκώς μαζί με τις ιστορίες των ανθρώπων που την κατοικούν και πιστεύουμε ότι μπορεί να ενταχθεί με αρμονία στην έννοια της η ομίχλη, μέσα από την οπτική της ελλιπούς, στρεβλωμένης ή διαθλασμένης ορατότητας των ανθρώπων που έφτασαν ή αναχώρησαν από την Θεσσαλονίκη.

Δημόσιος περίπατος προσφυγικής εγκατάστασης και μεταναστευτικής μετακίνησης στην Άνω Πόλη της Θεσσαλονίκης, (σημείο εκκίνησης: Είσοδος Μονής Βλατάδων, Επταπυργίου 64)

Επικοινωνία:

Ελίνα Καπετανάκη: elekapeta@gmail.com

Γιώργος Κουμαρίδης: gkoumaridis@gmail.com

Χάρης Τσαβδάρου: tsavdaroglou.ch@gmail.com

Το ερευνητικό έργο υλοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών με τη σύμπραξη των συνεταιριστικών επιχειρήσεων Sociality (με αντικείμενο την τεχνολογία) και Commonspace (με αντικείμενο τον συμμετοχικό σχεδιασμό) στο πλαίσιο της δράσης «Ερευνώ - Δημιουργώ - Καινοτομώ» και συγχρηματοδοτείται από την Ε.Ε. και εθνικούς πόρους μέσω του Ε.Π. «Ανταγωνιστικότητα, επιχειρηματικότητα και καινοτομία (ΕΠΑνΕΚ)» (κωδικός έργου: Τ2ΕΔΚ-04827).

Μέγιστος αριθμός συμμετεχόντων στην δράση: 40-50 άτομα

Για την κατοχύρωση θέσης στη δράση των ενδιαφερόμενων: Χάρης Τσαβδάρου, 6976437498, tsavdaroglou.ch@gmail.com

Χρονική διάρκεια της περιήγησης: 1,5-2,0 ώρες

28. 'Μνήμη - Holocaust in Thessaloniki': Ένα ντοκιμαντέρ της Γερμανικής Σχολής Θεσσαλονίκης

Μαρία Ανθοπούλου κ.ά.

Δομή της συνεδρίας: Προβολή ντοκιμαντέρ και συζήτηση κοινού με τους συντελεστές, εκδήλωση ανοιχτή για το κοινό

Περιγραφή του θέματος και ζητήματα που θα τεθούν:

Τον Οκτώβριο του 2019 μια ομάδα μαθητριών και μαθητών της Γερμανικής Σχολής Θεσσαλονίκης που συμμετείχαν στον όμιλο εργασίας «Το Ολοκαύτωμα στη Θεσσαλονίκη» άρχισε να μελετάει την ιστορία των Εβραίων θυμάτων της Κατοχής στη Θεσσαλονίκη. Η ομάδα αναζήτησε πληροφορίες για την τύχη των πολυάριθμων Εβραίων που αποτελούσαν μέλη της σχολικής κοινότητας μέχρι το 1933 και προσπάθησε να φέρει στο φως άγνωστες πτυχές της ιστορίας της Γ.Σ.Θ. μέχρι το 1944. Επιπλέον, διερεύνησε τις ελληνογερμανικές σχέσεις καθώς και τους τρόπους με τους οποίους θα μπορούσε να εδραιωθεί μια κουλτούρα μνήμης σε σχέση με το Ολοκαύτωμα στη Θεσσαλονίκη. Υπό τις περιοριστικές συνθήκες που επέβαλε η πανδημία η ομάδα επικεντρώθηκε στην ιδέα της δημιουργίας ενός ντοκιμαντέρ, προκειμένου να παρουσιάσει τα αποτελέσματα της έρευνας που έγινε. Τον Μάιο και τον Ιούνιο του 2021 πραγματοποιήθηκαν λήψεις στο σχολείο και στην πόλη και ολοκληρώθηκαν όλες οι συνεντεύξεις.

Το ντοκιμαντέρ είναι μια παραγωγή του Υπουργείου Εξωτερικών της Γερμανίας, καθώς πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του διαγωνισμού «Μνήμη για το παρόν» για γερμανικά σχολεία του εξωτερικού.

Την σκηνοθεσία υπογράφει ο Γιώργος Αλεξάκης.

Συντονιστές καθηγητές, ιδέα, σενάριο: Μαρία Ανθοπούλου, Χριστίνα Πρεφτίτση, Μίχαελ Στιρ

Συνέντευξη παραχώρησαν τα ακόλουθα πρόσωπα: Γιώργος Αντωνίου (Ιστορικός), Χέλλα Ματαλών (κόρη του επιζήσαντα του Άουσβιτς, Χάιντς Κούνιο), Σίβυλλα Μπέντικ (Γενική Πρόξενος της Γερμανίας), Ανδρέας Μπουρούτης (Ιστορικός), Γιάννης Μπουτάρης (πρώην Δήμαρχος Θεσσαλονίκης), Γιολάντα Παπαθανασοπούλου (πρώην Γυμνασιάρχης της Γ.Σ.Θ.), Μίχαελ Ροτ (Υφυπουργός Εξωτερικών της Γερμανίας), Μαρία Σαρηγιαννίδου (Γενική Γραμματέας του Ελληνογερμανικού Ιδρύματος Νεολαίας), Λάζαρος Σεφικά (αντιπρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης) και Αλεξάντερ Φίρινγκ (εντεταλμένος διευθυντής της Γ.Σ.Θ.).

Στις λήψεις που πραγματοποιήθηκαν στο κέντρο της πόλης συμμετείχε ο αρχαιολόγος και ξεναγός Τάσος Παπαδόπουλος από το Thessaloniki Walking Tours.

Την μουσική του ντοκιμαντέρ συνέθεσε ο Χρήστος Σιδηρόπουλος. Παίζουν οι: Χρήστος Σιδηρόπουλος (κιθάρα), Εύη Κυριαζίδου (πιάνο), Νίκος Βαλταδώρος (τρομπέτα), Δημήτρης Τασούδης (ντραμς)

Στην ομάδα εργασίας συμμετείχαν οι εξής μαθήτριες και μαθητές: Τάσος Λαφιωνιάτης (10α), Βαγγέλης Τοπαλίδης (10α), Αρσένης Αχυρόπουλος (11α), Φιλιώ Γκαργκάνη (11α), Τζωρτζίνα

Σιμοπούλου (11α), Μάκης Χατζηστεφανίδης (11α), Λιλίκα Αποστολακάκη (12β), Μαριάννα Αχυροπούλου (12α), Αλεξάνδρα Γκατζώλη (12β), Γιώργος Καλλίτσης- Αριθουμπιέτα (12α), Ελπίδα Τοπαλίδη (12α)

Μετάφραση: Χριστίνα Πρεφτίτση

Υποτιτλισμός: Ρενέ Μόλχο

Φωτογραφία αφίσας: Λουκάς Αθανασιάδης

Το ντοκιμαντέρ παρουσιάστηκε σε πρώτη προβολή τον Μάρτιο του 2023 στο Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ Θεσσαλονίκης.

29. Θεσσαλονίκη, η πόλη της λογοτεχνίας

Ευαγγελία Στυλιανή Παλαιομυλίτη

Πρόκειται για μία ξενάγηση στο κέντρο της Θεσσαλονίκης, με διαφορετικό χαρακτήρα. Αφετηρία για κάθε στάση της: ποικίλα λογοτεχνικά κείμενα, πεζά ή ποιήματα που περιγράφουν και αποτυπώνουν με γλαφυρότητα στιγμές της ιστορίας της πόλης κατά τον 20αι. Η περιήγηση θα πραγματοποιηθεί με βάση, μάλλον την τοπογραφία της πόλης και όχι τόσο την χρονική ακολουθία των γεγονότων αποκαλύπτοντας, ίσως, μερικά από τα πιο ένοχα μυστικά που χάνονται στην ομίχλη της. Με αφετηρία και σημείο τερματισμού την πλατεία Αγίας Σοφίας, διανύοντας συνολικά 3,5 χλμ., οι ξεναγούμενοι θα περιηγηθούν σε οχτώ ατομικές «ιστορίες» ενδεικτικές της περιρρέουσας ατμόσφαιρας του 20 αι., όχι μόνο στη Θεσσαλονίκη, αλλά και όλη την Ελλάδα.

Διοργάνωση περιήγησης:

Ευαγγελία Στυλιανή Παλαιομυλίτη, αρχαιολόγος/μουσειολόγος

Οι στάσεις:

Σημείο εκκίνησης: Πλατεία Αγίας Σοφίας

Πρώτη στάση: Φιλόπτωχος Αδελφότητα Ανδρών

Δεύτερη στάση: Εγνατίας 108, «Φαρμακείο Πεντζίκη»

Τρίτη στάση: Ιερός Ναός Παναγίας Αχειροποιήτου

Τέταρτη στάση: Εργατουπαλληλικό κέντρο Θεσσαλονίκης

Πέμπτη στάση: Μνημείο Λαμπράκη

Έκτη στάση: Οδός Αιγύπτου, Λαδάδικα

Έβδομη στάση: Πλατεία Ελευθερίας

Όγδοη στάση: Παύλου Μελά 22, «Ουζερί Τσιτσάνη»

Επιστροφή στο σημείο εκκίνησης με σκοπό τη συνολική αποτίμηση της εμπειρίας

<https://maps.app.goo.gl/sMCAzqKmEkoxeRXY5>

Απαραίτητα για την ξενάγηση: άνετα παπούτσια, αντηλιακό, καπέλο, νερό.

Όσοι από τους συμμετέχοντες το επιθυμούν μπορούν να λάβουν με mail αρχείο με το περιεχόμενο των στάσεων μετά το πέρας της ξενάγησης.

Δήλωση συμμετοχής: epalaiomylite@gmail.com

30. «Μέριμνα Ποντίων Κυριών»: Τραπεζούντα 1904-Θεσσαλονίκη 2024

31.1 «Πόντος, νύφε ακριβοθώρετος τη Πόντου τη Ευξείνου, πυκνέσα δύσσα σα ρασ(ι)ά μάραντα φορτωμένα» Γ. Δ. Σαρακενίδης

Η δύσσα, δηλαδή η ομίχλη των ποντικών άλπεων, διατηρεί την υγρασία των βουνών και ζωογονεί τη βλάστηση στις κατάφυτες παρειές του Παρυάδρη. Από την τραγουδισμένη δύσσα μεταφερόμαστε στο «ομιχλώδες» τοπίο του μικρασιατικού πολέμου με πρόσφυγες, με ορφανά, με αναγκαστικές μετακινήσεις, όπου το γυναικείο σωματείο της «Μέριμνας» των ποντίων κυριών της Τραπεζούντας πρωτοστατεί αφ' ενός για να διασφαλίσει τις τύχες των άπορων κοριτσιών αλλά και αφ' ετέρου να περιθάλψει και να ενδύσει τα ορφανά παιδιά προσφύγων του δυτικού Πόντου. Η παρουσία της γυναίκας μέσα στην κλειστή και αυστηρή πατριαρχική κοινωνία της Ανατολής θριαμβεύει σιωπηλά και αποτελεσματικά σε έργα φιλανθρωπίας και κοινωνικής συμπαράστασης. Η επανίδρυση του σωματείου στην «ομιχλώδη» Θεσσαλονίκη των προσφύγων το 1924 θα σηματοδοτήσει μια νέα πορεία φιλανθρωπίας και διακονίας προς τον σύγχρονο άνθρωπο και τα προβλήματά του. Ακούραστες γυναίκες της πρώτης και δεύτερης γενιάς θα εργαστούν για τα ιδανικά της ανθρωπιάς, τα ήθη και τις παραδόσεις, θα αφήσουν παρακαταθήκη το πλούσιο πολιτισμικό ποντιακό κεφάλαιο με το βελόνι και τη δαχτυλήθρα, θα οικοδομήσουν τη στέγη του κοριτσιού, τον οίκο ευγηρίας, τον παιδικό σταθμό. Σήμερα μέσα από το Μουσείο της Μέριμνας, όσο και αν φαίνεται να είναι «κρυμμένο» στην «ομίχλη» της λήθης και λησμονιάς της ελληνικής, μικρασιατικής ιστορίας αλλά και της νεοελληνικής άγνοιας και αδιαφορίας, κεντάει τη μνήμη με τα εκθέματα, τα τεκμήρια, τα έργα των χεριών των γυναικών της Τραπεζούντας και της Θεσσαλονίκης. Οι «Αρχαιολογικοί Διάλογοι» δίνουν την ευκαιρία να βγει από την αχλύ ένα γυναικείο σωματείο της πόλης Θεσσαλονίκης, το οποίο αυτή τη χρονιά συμπληρώνει τα 120 έτη ζωής από την ίδρυσή του στη βασιλίδα του Ευξείνου Πόντου, Τραπεζούντα. Με κατάλληλες διαφάνειες θα ξεδιπλωθεί το ιστορικό του σωματείου που συνοψίζει τη γυναικεία τόλμη κόντρα στους δύσκολους καιρούς. «Μέριμνα»: Τραπεζούντα 1904-Θεσσαλονίκη 2024 κεντάει τη μνήμη και συνεχίζει τις βελονιές στον ανέασο καμβά της ιστορίας.

Κωνσταντίνος Στεφανίδης, εκπαιδευτικός, Δρ. Θεολογίας, φοιτητής αρχαιολογίας ΑΠΘ

31.2 Δράση: Επίσκεψη στο Μουσείο της Μέριμνας Ποντίων Κυριών

Στον χώρο του Μουσείου (Βασιλίσσης Όλγας 107) μπορούμε να υποδεχτούμε τις/τους συνέδρους και εκεί θα πραγματοποιηθεί σχετική ξενάγηση στις εκθεσιακές ενότητες. Τα τεκμήρια των προθηκών μεταδίδουν την αλήθεια του πολιτισμού του αλησμόνητου Πόντου αλλά και τον κόπο των χεριών της δεύτερης και τρίτης γενιάς ποντίων προσφυγισσών που με τη σειρά τους μαρτυρούν τον αγώνα της επιβίωσης στον τόπο της μετεγκατάστασης. Φορεσιές νυφικές και καθημερινές στολισμένες με τερζήδικα κεντήματα, ασπροκέντια, τσεβρέδες και κουκουλάρικα, κεντήματα γραπτά και ξομπλιαστά, παραδοσιακές μεταξωτές φοτάδες αλλά και ευρωπαϊκά ενδύματα του συρμού θα μας ταξιδέψουν στον πολιτισμό της ακριτικής Ανατολής. Παράλληλα, θα διαπιστώσουμε τις τεχνικές των βελονιών-εργοχειρών, που διασταυρώνονται με την ιστορία του σωματείου. Όσο ξεχασμένες ή απολιθωμένες και αν φαίνονται οι βελονιές αυτές για τις μέρες μας, η διατήρησή τους είναι διατή-

ρηση της μνήμης και του πολιτιστικού κεφαλαίου που κληρονομήσαμε. Η επίδειξη μιας παραδοσιακής φορεσιάς με την ταυτόχρονη ένδυσή της είναι ικανή αφορμή να μας κάνει να αφουγκραστούμε και να ψηλαφήσουμε βιωματικά τα μη λεκτικά νοήματα του αστικού, πολιτισμικού, ενδυματολογικού πλούτου της Τραπεζούντας. Αναμφισβήτητα, πρόκειται για το μοναδικό Μουσείο Ποντιακού Πολιτισμού στη Βόρεια Ελλάδα και ένα από τα λίγα της χώρας αφιερωμένα εξολοκλήρου στη γυναίκα και τη γυναικεία πολύπλευρη προσφορά.

Συνολικός χρόνος επίσκεψης και ξενάγησης: 1-1.30 ώρα.

31. Αναζητώντας κρυμμένα μυστικά στα υπόγεια του 34ου δημοτικού σχολείου Θεσσαλονίκης

34ο Δημοτικό Σχολείο Θεσσαλονίκης

Η παράσταση πραγματοποιείται στον αρχαιολογικό χώρο (τρεις αστικές επαύλεις της Πρωτοβυζαντινής περιόδου), που βρίσκεται στα θεμέλια του Σχολείου μας. Μέσα από τους διάλογους θεατρικών μονόπρακτων, παρουσιάζονται ιστορικά γεγονότα της εποχής του Βυζαντίου, κοινωνικοί θεσμοί, ήθη και έθιμα.

Διοργάνωση δράσης:

Σοφία Αξονίδου, εκπαιδευτικός, δημιουργός της θεατρικής παράστασης

34ο Δημοτικό Σχολείο Σχολείου Θεσσαλονίκης

Αρριανού 3

Email επικοινωνίας mail@34dim-thess.thess.sch.gr

Τηλέφωνο: 2310238050

Χρονική διάρκεια: 1 ώρα, 10:00-11:00, 14 Ιουνίου 2023

Μέγιστος αριθμός συμμετοχής: 60 άτομα

32. Σώματα στο εργοτάξιο

Ιωάννα Αντωνιάδου, Κλέα Δαραβίγκα & Βάσκο Δήμου

Σώματα αρχαιολόγων κινούμενα σε χωροχρόνους που ορίζει η επίβλεψη κατασκευαστικών έργων. Πώς αλληλεπιδρούν σε εργοταξιακές συνθήκες; Τι εκπέμπουν και τι εγγράφεται πάνω τους ως προς τον ρόλο και την αξία τους; Πώς τους φέρονται άλλα σώματα, μη αρχαιολόγων με αφορμή χαρακτηριστικά πέρα από την εργασιακή ιδιότητα, όπως το φύλο ή η ηλικία, το ντύσιμο ή το χαμόγελο; Είναι όντως δόκιμο να μιλάμε για «εμάς» και τους «άλλους»; Πώς βιώνεται ο χρόνος όταν ο ρυθμός και η στρωματογραφία της αρχαιολογικής αναζήτησης και εργασίας διαφέρει από τον ρυθμό και τη στρωματογραφία των σκαπτικών μηχανημάτων; Πώς νοείται και διαμορφώνεται το εργασιακό μας αντικείμενο –μία σχετικά στατική κατάσταση παρακολούθησης και μόνιμης επιφυλακής– σε σύγκριση με το καθεστώς της ασταμάτητης εργοταξιακής δραστηριότητας που μας περιβάλλει; Οι συλλογικές επιπτώσεις στα σώματα των αρχαιολόγων προκαλούν και προβληματοποιούν το «πατροπαράδοτο» επιστημολογικό και οντολογικό έρεισμα της αρχαιολογίας σήμερα;

Με αφετηρία την παραδοχή της διαφοράς μεταξύ ανασκαφής και εκσκαφής και, συνεπώς, της διαφορετικότητας και ιδιομορφίας των σωμάτων των αρχαιολόγων σε εργοταξιακά περιβάλλοντα, επιχειρούμε μία καταγραφή και κατανόηση της συναισθηματικής εμπειρίας και των ενσώματων βιωμάτων συναδελφ(ισσ)ων που έχουν δουλέψει σε εκσκαφικά έργα.

Στο πλαίσιο μιας αυτο-εθνογραφικής εγκατάστασης με θέμα αυτή την ενσώματη εμπειρία, θα διαμοιραστούν ερωτηματολόγια με επιτόπου (ή μη) συμπλήρωση (με επιλογή ανωνυμίας) προκειμένου να σκιαγραφηθεί το γιατί και το πώς το εργοταξιακό πλαίσιο επιδρά στο σώμα των αρχαιολόγων και την υπόσταση της αρχαιολογίας.

Διοργανωτές δράσης:

Ιωάννα Αντωνιάδου, Δρ. Δημόσιας Αρχαιολογίας, Κλέα Δαραβίγκα, αρχαιολόγος, υποψήφια διδάκτορας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου & Βάσκο Δήμου, Δρ. Αρχαιολογίας

33. dissecting archæographies

Φώτης Υφαντίδης

Το θέμα του φωτογραφικού δοκιμίου *Archæographies: Excavating Neolithic Dispilio – X* (εκδ. οίκος Archaeopress, Οξφόρδη, 2024) είναι η αρχική έκδοση *Archæographies: Excavating Neolithic Dispilio* (εκδ. οίκος Archaeopress, Οξφόρδη, 2013) την οποία αντιμετωπίζει ως ένα -δεκαετές- αρχαιολογικό αντικείμενο, ολοκληρώνοντας τον κύκλο της πειραματικής απεικόνισης της ανασκαφής του νεολιθικού Δισπηλιού (<https://www.visualizingneolithic.com>). Στο πλαίσιο της δράσης αυτές οι δύο εκδόσεις εκτίθενται, προς φυσική και ψηφιακή αποδόμηση από τους συμμετέχοντες.

Διοργάνωση δράσης:

Φώτης Υφαντίδης, αρχαιολόγος-μουσειολόγος, Μεταδιδακτορικός ερευνητής
Πανεπιστημίου Αιγαίου

Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, προθάλαμος Αίθουσας Γ των περιοδικών εκθέσεων,
16/06/2024

17:00-18:00 παρουσίαση/συζήτηση

Οι δύο εκδόσεις είναι διαθέσιμες σε μορφή Open Access από τον εκδοτικό οίκο Archaeopress:

Archæographies: Excavating Neolithic Dispilio – X (2024):

<https://www.archaeopress.com/Archaeopress/Products/9781803277899> &

Archæographies: Excavating Neolithic Dispilio (2013):

<https://www.archaeopress.com/Archaeopress/Products/9781905739622>

34. Counter Memory

Ρίκα Κριθαρά

Το έργο Counter Memory (video, 2024) είναι ένας αποσπασματικός οπτικός στοχασμός πάνω στην έννοια του αρχείου.

Οι αρχαιακές εικόνες δεν αφορούν μόνο τη διατήρηση ή την ανάκτηση του παρελθόντος: είναι ένα μέσο επιβολής ελέγχου και παραγωγής πληροφορίας. Ο έλεγχος του αρχείου και της πρόσβασης σε αυτό είναι και έλεγχος της αντίληψης για το παρελθόν και το παρόν.

Το αρχείο ενδέχεται να λειτουργεί ως ένα ομιχλώδες πέπλο απόκρυψης, ένας χώρος διαγραφής, εξαφάνισης, επανεγγραφής και ελέγχου της γνώσης.

Η επιλεκτική χρήση ή η καταστροφή του συμβάλλει στην σιωπή για την βία και το τραύμα, γίνεται ένα προπέτασμα παραποίησης και αποσιώπησης.

Είναι ένας δυνητικός τόπος κατασκευής ενός φανταστικού παρελθόντος.

Η συγκέντρωση του αρχαιακού υλικού από τις εκάστοτε εξουσίες ή κατακτητές, μπορεί να πάρει τη μορφή συστηματικής εξαφάνισης και λεηλασίας φωτογραφιών, φιλμ και ντοκουμέντων. Λογοκρίνοντας και εξαφανίζοντας αυτά τα αρχεία από τη δημόσια σφαίρα, η ιστορία ξαναγράφεται χωρίς τους αυτόχθονες ενός τόπου, χωρίς έναν ανεπιθύμητο πληθυσμό ή ομάδα, και χωρίς οποιαδήποτε άλλη οπτική που αμφισβητεί το αφήγημα που επιχειρείται να επιβληθεί.

Και όμως είναι εξαιρετικά δύσκολο να καταστραφούν, να αποσιωπηθούν ή να ελεγχθούν όλα.

Το αρχείο έχει καταστεί και ένας χώρος έρευνας, αντίστασης, εναλλακτικών ιστοριών και ερωτήσεων. Ερευνητές, ακτιβιστές και καλλιτέχνες διερευνούν τις κρυμμένες ιστορίες, φωτίζουν σκοτεινά σημεία, παλεύουν να ανακτήσουν το λεηλατημένο αρχαιακό υλικό και ταυτόχρονα καταδεικνύουν τους μηχανισμούς απόκρυψης και παραποίησης των αρχείων.

Ανιχνεύοντας ρωγμές, αναδεικνύοντας την ανάγκη να αποκαλύψουμε όσα έχουν διαγραφεί ή ξαναγραφτεί: μετατρέποντας την επιλεκτική αμνησία σε μνήμη, κάνοντας το αόρατο ορατό.

Διοργάνωση δράσης:

Ρίκα Κριθαρά, εικαστικός

Πολυχώρος Πολιτισμού Ισλαχανέ, 09:30-18:30

Η επιμέλεια των κειμένων που συνοδεύουν τις συνεδρίες, στρογγυλές τράπεζες, δράσεις, εκθέσεις και περιηγήσεις αποτελεί ευθύνη των εκάστοτε διοργανωτών τους.

Η φιλοξενία του συνεδρίου «Διάλογοι στην Ομίχλη. Δύσκολα πράγματα στο παρελθόν και το παρόν» σε Αίθουσα του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού δεν συνεπάγεται υιοθέτηση εκ μέρους του Μουσείου των επιστημονικών απόψεων, αποτελεσμάτων και πορισμάτων του συνεδρίου.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 14.06.2024

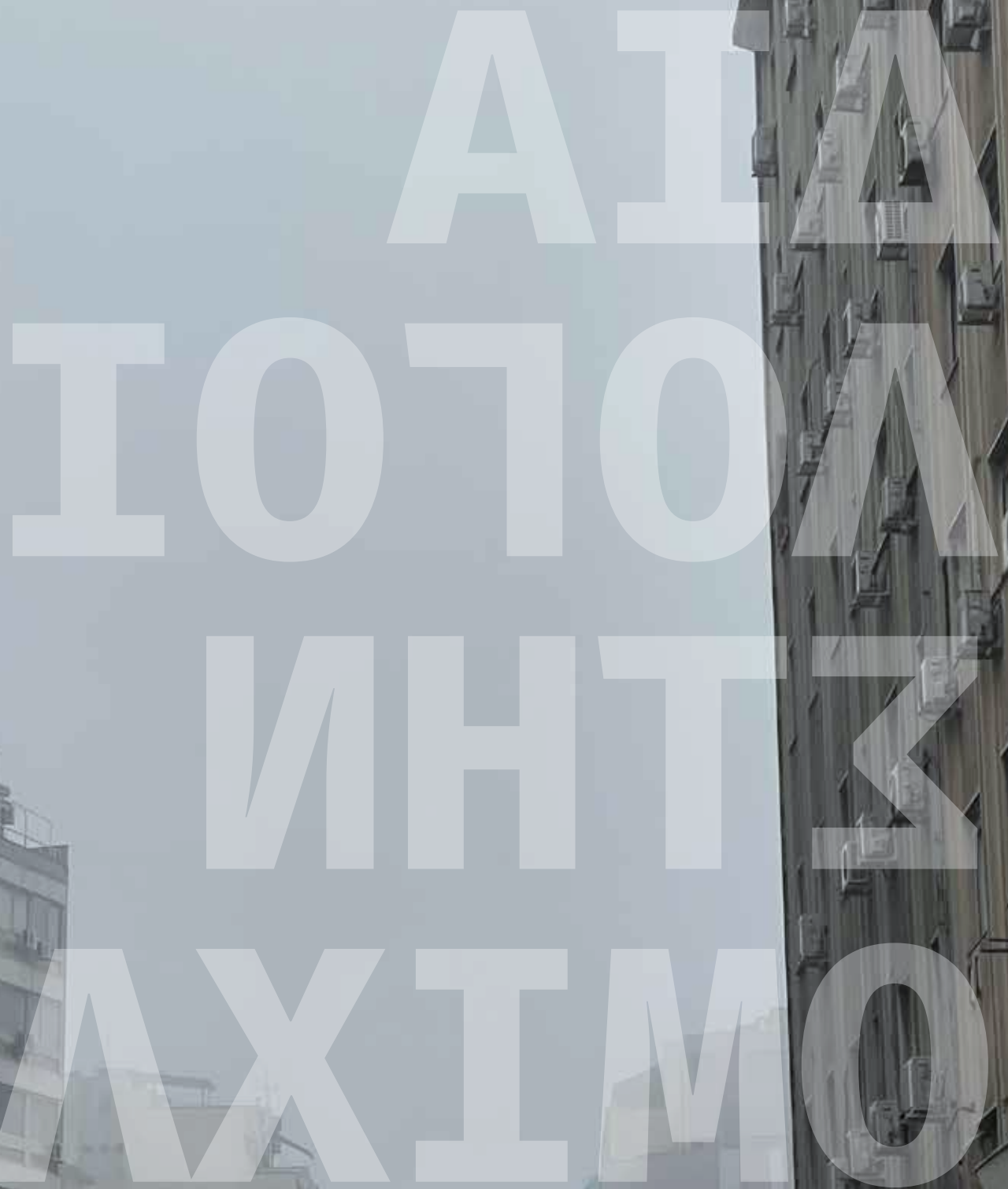
	ΠΟΛΥΧΩΡΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΙΛΛΑΧΑΝΕ συνεδρίες/δράσεις	ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ (Αίθουσα «Μ. Ανδρόνικος»)	ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΠΘ (Αίθουσα «Λόγου και Τέχνης»)	ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ (Αίθουσα «Ελένη Λαζαρίδου»)	34ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ εκθέσεις/δράσεις	ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΟΥΜΠΑΣ	ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΟ ΚΤΙΡΙΟ ΠΑΛΙΟΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΦΑΓΕΙΩΝ	ΠΕΡΙΓΗΓΗΣΕΙΣ	
9:00-11:30	17. Το στρατόπεδο συγκέντρωσης «Παύλος Μελάς»: Ιστορία και μνήμη (Δορδανάς) <i>στρογγυλή τράπεζα</i>	01. Επώδυνες απουσίες: Μνημονικοί τόποι και μνημεία για τους Εβραίους και τη δικτατορία στη Θεσσαλονίκη (Μπίκας & Γεωργιάδου) <i>συνεδρία</i>			31. Αναζητώντας κρυμμένα μυστικά στα υπάγεται του 34ου δημοτικού σχολείου Θεσσαλονίκης (Αρνούδου – 34ο Δημοτικό Σχολείο) <i>παράσταση 10:00-11:00</i>				13. Περιήγηση σε βιομηχανικά μνημεία της Θεσσαλονίκης: Γνωριμία με την ιστορική βιομηχανική περιοχή της Δ. Θεσσαλονίκης (ΕΛΑΕΤ & ΤΙΣΣΙΗ) <i>περιήγηση 9:30-11:00, Εκκίνηση: Διατηρητέο συγκρότημα Μουσείου Υδρευσης ΕΥΑΘ</i>	
12:00-14:30	21. Ομίχλη στην Ακρόπολη: Συζητώντας για την φυλακή στο Επταπύργιο (ΟΠΠ Επταπυργίου) <i>στρογγυλή τράπεζα</i>	08. Η ομίχλη της απαοκλήρησης και της απαοκλήσιμότητας στον πολιτισμό (Τσιταρβούλα) <i>στρογγυλή τράπεζα</i>	04. Τα ανθρωποταμία πίσω απ' τους σρεπιτώνες (Δήμου & Σοφτιανός, ΑΜΚΕ ΔΙΠΥΛΩΝ) <i>συνεδρία</i>	12. Διαχρονικοί άδονες της Θεσσαλονίκης. Λιμάνι, Εγνατία, Εκθεση. Ενα παραγωγικό πλέγμα οχήματος Πι σε εξέλιξη (Θεολογίδου & Πατσίδου) <i>συνεδρία</i>		15. «Εμείς δεν ξέρουμε τι είναι η ομίχλη. Εμείς που λες όλα τα φτιάχνουμε στο φως» (Ένωση Καλλιτεχνών-Συντηρητών Υπαλλήλων ΥΠΠΟ) <i>εργαστήρι & έκθεση</i>	25. Η «χαμένη» Τουμπίτσα: Ένας κρυμμένος προϊστορικός θησαυρός πίσω από τις σύγχρονες πολυκατοικίες (Τριανταφύλλου κ.ά.) <i>ξενάγηση 11:00-15:00</i>	13. Βιομηχανική Αρχαιολογία – Βιομηχανική Κληρονομιά στην ομίχλη (ΕΛΑΕΤ & ΤΙΣΣΙΗ) <i>11:30 κ.ε. συνεδρία</i>		
15:30										
16:00-18:30	28. 'Mneme-Holocaust in Thessaloniki': Ενα ντοκιμαντέρ της Γερμανικής Σχολής Θεσσαλονίκης (Ανθοπούλου κ.ά.) <i>προβολή & συζήτηση 16:00-18:30</i> 34. Counter memory (Κριβαρά) <i>βίντεο-εγκατάσταση 09:30-18:30</i>	15. «Εμείς δεν ξέρουμε τι είναι η ομίχλη. Εμείς που λες όλα τα φτιάχνουμε στο φως» (ΕΚΣΥΠΠΟ) <i>συνεδρία</i>	23. Τα μετέωρα βήματα της συνδιακρίσεως του παρελθόντος (Τούτας & Χουρμουζιάδη) <i>συνεδρία</i>							
19:00-21:00			ΤΕΛΕΤΗ ΕΝΑΡΞΗΣ							

ΣΑΒΒΑΤΟ 15.06.2024

	ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ (Αίθουσα «Μ. Ανδρόνικος»)	ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ (Αίθουσα «Μ. Μερκούρη»)	ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΠΘ (Αίθουσα «Μεγάλη Ισογειού»)	ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ εκθέσεις/δράσεις	ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΕΡΙΝΑΪΣ ΠΟΝΤΙΩΝ ΚΥΡΤΩΝ	ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΟΥΜΠΑΣ	ΠΕΡΙΓΗΓΗΣΕΙΣ/ΔΡΑΣΕΙΣ
9:00-11:30	02. Πεθείνοντας στη Θεσσαλονίκη (Γκαλινίκη & Σολομών) <i>συνεδρία</i>	06. Χωρο-παραστατικές αφηγήσεις κοινωνικών γεγονότων στη πόλη (Λινάκη) <i>συνεδρία</i>					12. Διαχρονικοί άδονες της Θεσσαλονίκης. Λιμάνι, Εγνατία, Εκθεση. Ενα παραγωγικό πλέγμα οχήματος Πι σε εξέλιξη. Συνδέοντας το παρελθόν με το παρόν (Θεολογίδου & Πατσίδου) <i>περιήγηση 09:30-11:15, Εκκίνηση: Πλατεία Ελευθερίας</i>
12:00-14:30	10. Μουσεία και εκθέσεις στα όρια: Η προσέγγιση «δύοκοινων» θεμάτων σε μουσειακά περιβάλλοντα (Αποστολίδου, Παπαδοπούλου & Τσαγκαράκη) <i>συνεδρία</i>	12. Οι αρχαιότητες της Θεσσαλονίκης: Τοπίο στην ομίχλη; (Θεολογίδου & Πατσίδου) <i>συνεδρία</i>	14. Ιστορία χωρίς τέλος: Το Μετρό, οι αρχαιότητες και μια πόλη στην ομίχλη (Μουγκαράκη, Κουτσούμπα & Σακαλή) <i>στρογγυλή τράπεζα</i>	15. «Εμείς δεν ξέρουμε τι είναι η ομίχλη. Εμείς που λες όλα τα φτιάχνουμε στο φως» (Ένωση Καλλιτεχνών-Συντηρητών Υπαλλήλων ΥΠΠΟ) <i>εργαστήρι & έκθεση</i>	30. Μέρηνα Ποντίων Κυρτών: «Τραπεζούντα 1904 – Θεσσαλονίκη 2024» (Στεφανίδης) <i>ξενάγηση 11:00-12:30</i>	26. Τα καλά κρυμμένα μυστικά της κεραμικής τέχνης: Σκιαγραφώντας κινήσεις και διαλόγους (Σαμούρης κ.ά.) <i>α' μέρος εργαστηρίου 10:30-13:30</i>	
16:00-18:30	20. Πολιτιστική κληρονομιά, μνήμη της πόλης και συγκριτική ανάπτυξη στο πεδίο του σύγχρονου πολεοδομικού και αστικού σχεδιασμού (ΣΕΠΟΧ) <i>στρογγυλή τράπεζα</i>	24. Γεντική συνεδρία	22. Οι αρχαιολόγοι στην Ελλάδα ως εργαζόμενοι: Οι υφιστάμενες ιεραρχικές δομές της αρχαιολογικής κοινότητας και η σχέση τους με την παραγωγή της γνώσης (ΣΕΚΑ) <i>συνεδρία & στρογγυλή τράπεζα</i>				02. Πεθείνοντας στη Θεσσαλονίκη - Performance: Damnatio memoriae [κατοδίκη της μνήμης] (Κονδυλίου & Γκαλινίκη) <i>δράση 17:00-17:30, Παλιά Κοιμητήρια Επταπυργίου</i>
18:00-20:00							27. (Σ)τα βήματα των ανθρώπων: Ιστορική διαδρομή στην λνω Πόλη Θεσσαλονίκης (100 memoriae project) <i>περιήγηση Εκκίνηση: Μονή Βλατάδων</i>

ΚΥΡΙΑΚΗ 16.06.2024

	ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ (Αίθουσα «Μ. Ανδρόνικος»)	ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ (Αίθουσα «Μ. Μερκούρη»)	ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΠΘ (Αίθουσα «Μεγάλη Ισογειού»)	ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΠΘ (φουαγιέ Ισογειού)	ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ εκθέσεις/δράσεις	ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΟΥΜΠΑΣ	ΠΕΡΙΓΗΓΗΣΕΙΣ
9:00-11:30	19. Θεσσαλονίκη: Χαμένες προσδοκίες (Αδάμ-Βελένη) <i>στρογγυλή τράπεζα</i>	07. Αρχιτεκτονικές στην Ομίχλη (Λουκουλάκη, Τουλούμη & Φωκαΐτης) <i>συνεδρία</i>					29. Θεσσαλονίκη, η πόλη της λογοτεχνίας (Παλατομυλίτη) <i>περιήγηση 11:00-13:30, Εκκίνηση: Πλατεία Αγίας Σοφίας</i>
12:00-14:30	09. Αρχαιολογία και οι επιστήμες της κληρονομιάς στην «ομίχλη» των εξελικτικών μεταβάσεων της Ανθρωποκοινωνίας (Κιόντζας & Κιόντζα-Jaklova) <i>συνεδρία</i>	03. Άλλες ατμόσφαιρες της πόλης και οι ατμόσφαιρες των άλλων (Τσαβδάρου & Χατζηπροκοπίου) <i>συνεδρία</i>	18. Ιστορίες από τη «Χρυσή εποχή»: Η διαμόρφωση της αρχαιολογίας στη θέρεια Ελλάδα στον 20ο αιώνα (Ακριβοπούλου & Καρλιτάμπας) <i>στρογγυλή τράπεζα</i>	32. Σώματα στο εργοτάξιο (Αντωνιάδου, Δαραβίγκα & Δήμου) <i>δράση 12:00-14:00</i>	15. «Εμείς δεν ξέρουμε τι είναι η ομίχλη. Εμείς που λες όλα τα φτιάχνουμε στο φως» (Ένωση Καλλιτεχνών-Συντηρητών Υπαλλήλων ΥΠΠΟ) <i>έκθεση/εργαστήρι</i>	26. Τα καλά κρυμμένα μυστικά της κεραμικής τέχνης: Σκιαγραφώντας κινήσεις και διαλόγους (Σαμούρης κ.ά.) <i>β' μέρος εργαστηρίου 10:30-13:30</i>	
15:30-17:30	16. Τραυματικές μνήμες (Ψυχαναλυτικός Κύκλος της Θεσσαλονίκης - Ελληνική Εταιρεία της New Lacanian School) <i>στρογγυλή τράπεζα</i>	11. Διάλογοι τοπίου (θέμου) <i>συνεδρία</i>	05. Πολιτική και μυθολογία της αίσθησης: Ίχνος, σύμπτωμα, αρχείο (Γουρδουκίς & Συμεωνίδης) <i>συνεδρία</i>		33. dissecting archaeographies (Υφαντίδης) <i>έκθεση/δράση 17:00-18:00 παρουσίαση/συζήτηση</i>		
18:00-20:00	ΤΕΛΕΤΗ ΛΗΞΗΣ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΙΑΛΟΓΩΝ						

A street view between tall buildings, with a large white text overlay. The text is arranged in four lines, reading from top to bottom: "ΑΙΔΑ", "ΙΟΓΟ", "ΙΝΤ", and "ΛΧΙΜΟ". The background shows a narrow street with multi-story buildings, some with balconies and air conditioning units. The sky is overcast.

ΑΙΔΑ ΙΟΓΟ ΙΝΤ ΛΧΙΜΟ